

ОШТЕТЕНИОТ КАКО ТУЖИТЕЛ ВО КРИВИЧНАТА ПОСТАПКА

Краток извадок

Активното учество на оштетениот во кривичната постапка е од значење за остварување на нејзината цел – правилно и целосно утврдување на фактичката положба, ефикасност на постапката, обезбедување на правата на оштетениот, пред се негова морална и материјална сатисфакција.

Јавниот интерес за гонење на сторителот на кривично дело може да биде оштетен заради (случајно или намерно) неправедно изостанување на активност на јавниот обвинител. Неправилното или незаконито постапување на јавниот обвинител носи последици за оштетениот бидејќи го оневозможува во остварувањето на неговото имотно-правно побарување во кривичната постапка, лоша основа за остварување на неговото побарување во граѓанска постапка, и го лишува од моралното право на законито и правично гонење на сторителот на кривично дело со кое е оштетен, а самиот не може да води постапка.

Давањето на определени овластувања на оштетениот, под определени услови и под судска контрола, да покренува или продолжува кривично гонење од кое јавниот обвинител се откажал, претставува коректив на неправилно или незаконито постапување на јавниот обвинител.

Една од карактеристиките на развојот на кривичното процесно право во Република Македонија беше постојаното унапредување и подобрување на положбата на оштетениот во кривичната постапка. Со секоја новина и измена на процесните одредби се подобруваше положбата на оштетениот, му се признаваа нови или се прошируваа постојните права и овластувања.

Новиот концепт на Законот за кривична постапка целосно го напушти институтот супсидијарна тужба, која за оштетениот од секогаш претставуваше јасно определено право на активно учество во кривичната постапка, што

суштински ги загрозува правата на оштетениот како субјект на кривичната постапка.

Во овој труд ќе докажам дека, можеби со преминувањето на истражната функција од судот во јавното обвинителство супсидијарното тужење станува беспредметно и дека, со оглед на ефектите од досегашната употреба на овој институт и не ретката злоупотреба на истиот, ова решение можеби е и оправдано, но дека целосното одземање на судската заштита на правото на оштетениот да се јави како коректив на одлуката на јавниот обвинител во откажување од кривично гонење, ја маргинализира улогата на оштетениот во кривичната постапка па затоа треба да се бара посоодветно решение, во смисла да се зачува овој институт со определени корекции, или пак механизмот на заштита на правото на оштетениот на активно учество во постапката да се засили со судска контрола.

Клучни зборови: оштетен, жртва на кривично дело, превземање на кривично гонење, изјава за откажување.

Abstract

Active participation of the victim in criminal proceedings is of importance for the realization of its goal - properly and fully determining the actual position, the efficiency of the procedure, ensuring the rights of the injured party, above all the moral and material satisfaction.

Public interest to prosecute the perpetrator of the crime may be damaged due to (accidental or deliberate) unfairly omitting the activity of the public prosecutor. Improper or unlawful conduct of the public prosecutor brings consequences for the damaged because it impedes the realization of his property and legal claims in criminal proceedings, a poor basis for the exercise of his claim in civil proceedings and is deprived of the moral right to lawful and fair prosecution of the perpetrator of the crime with which he is damaged and can not conduct a procedure himself.

Giving certain powers to the damaged under certain conditions and under judicial control, to initiate or continue prosecution of which the public prosecutor has withdrawn, is to correct improper or unlawful conduct by the public prosecutor.

One of the features of the development of criminal procedural law of the Republic of Macedonia was continued advancement and improvement of the position of the victim in criminal proceedings. With each new and updated procedural provisions the position of the victim have improved, he admitted new or expanded.

The new concept of the Criminal Procedure completely abandoned the Institut of subsidiary claim, that was always clearly defined right of active participation of the damaged in the criminal proceedings, that substantially endangers the rights of the injured party as the subject of criminal proceedings.

In this paper I will try to show that perhaps by crossing the investigative function from the court to public prosecution subsidiary claiming becomes pointless and that, in the aspect of the effects of the use of this institute so far, this solution may be justified, but that the full withdrawal of court protection of the right of the victim to appear as a corrective to the decision of the public prosecutor for a waiver of prosecution completely marginalize the role of the victim in criminal proceedings, therefore one should seek for appropriate solution in terms to preserve this institute

with certain corrections or the mechanism for protection of the right for active participation of injured in the process to be strengthened by judicial control.

Keywords: damaged, the victim of a crime, download criminal prosecution, a statement of waiver

СОДРЖИНА

1. ВОВЕД	_____ 7
2. ДЕФИНИРАЊЕ НА ПОИМОТ ОШТЕТЕН	_____ 11
2.1 Дефинирање на поимот оштетен во некои меѓународни правни документи	_____ 11
2.2 Дефинирање на поимот оштетен во законската регулатива на Република Македонија	_____ 13
3. ПОЛОЖБАТА НА ОШТЕТЕНИОТ КАКО ТУЖИТЕЛ ВО КРИВИЧНАТА ПОСТАПКА НИЗ ИСТОРИСКИОТ РАЗВОЈ НА КРИВИЧНОТО ПРОЦЕСНО ПРАВО ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	_____ 18
4. МЕЃУНАРОДНО-ПРАВНА РАМКА НА ПОЛОЖБАТА НА ОШТЕТЕНИОТ ВО КРИВИЧНАТА ПОСТАПКА	_____ 22
4.1 Декларацијата за основните принципи за правата на жртвата на кривичните дела и на злоупотребата на власта на ООН (1985) или т.н. „Повелба на жртвите,,	_____ 22
4.2 Европската конвенција за заштита на човековите права и темелнислободи	_____ 24
4.3 Препораки на Советот на Министри на Советот на Европа	_____ 25
4.4 Други меѓународни правни извори за правната положба на жртвата и оштетениот	_____ 27
4.5 Положбата на оштетениот во современото кривично-правно законодавство	_____ 28
5. ПОЛОЖБАТА НА ОШТЕТЕНИОТ КАКО ТУЖИТЕЛ ВО КРИВИЧНАТА ПОСТАПКА, НОВИНТЕ НА ЗАКОНОТ ЗА КРИВИЧНА ПОСТАПКА -ПРЕДНОСТИ И СЛАБОСТИ	_____ 39
5.1 Положбата на оштетениот во предкривична постапка	_____ 42

5.1.1 Правата на оштетениот кога јавниот обвинител ќе ја отфрли кривичната пријава	___ 46
5.1.2 Нерамноправна положба на оштетениот како тужител	___ 48
5.1.3 Правата на оштетениот според новините на Законот за кривична постапка	___ 52
5.1.4 Положбата на оштетениот според новините на Законот за кривична постапка, подобрување на положбата или стеснување на правата на оштетениот како тужител	___ 56
5.2 Положбата на оштетениот во истрага	___ 64
5.3 Правата на оштетениот во фаза на обвинување	___ 71
5.4 Оштетениот на главен претрес	___ 75
5.5 Правата на оштетениот во постапката по правни лекови	___ 83
6. ОШТЕТЕНИОТ КАКО ТУЖИТЕЛ ВО КРИВИЧНАТА ПОСТАПКА ПРЕД СУДОВИТЕ СО ПРОШИРЕНА НАДЛЕЖНОСТ НА ПОДРАЧЈЕТО НА АПЕЛАЦИОНЕН СУД ШТИП	___ 92
7. ОВЛАСТУВАЊАТА НА ОШТЕТЕНИОТ КАКО ТУЖИТЕЛ ВО КРИВИЧНАТА ПОСТАПКА – ПРАВО НА ПРАВО НА ЕДНАКВОСТ НА ОРУЖЈЕТО ИЛИ ЗЛОУПОТРЕБА НА ПРАВОТО	___ 101
7.1 Право на оштетениот на правото на еднаквост на оружјето во кривичната постапка	___ 101
7.2 Злоупотреба на правата на оштетениот како тужител во кривичната постапка	___ 106
8. ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕДЛОЗИ	___ 111
9. КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА	___ 116

1. ВОВЕД

Кривичната постапка, како и другите постапки, во својата основа претставува инструмент за спроведување на законите. Процесните правила пропишани со Законот за кривична постапка на прв поглед имаат инструментален карактер и целта на казнената постапка изгледа едноставна: да се утврдат правилата со кои ќе се осигура, никој невин да не биде осуден а на виновникот да му се изрече кривична санкција, под условите што ги предвидува Кривичниот законик и врз основа на законито спроведена постапка.

Меѓутоа, кривичната постапка е комплексна постапка во која пропишаните процесни правила што мораат да бидат запазени треба да доведат до таков исход кој ќе послужи во постигнувањето и на други цели и вредности, пред се остварување на правдата и правичноста и отстранување на штетните последици предизвикани со кривично дело.

Со традиционалната кривична постапка се штити интересот на државата и општеството и акцентот е ставен на правилата на постапката за утврдување на вина на лицето обвинето за кривично дело, додека жртвата на кривичното дело се потиснува, запоставува и маргинализира.

По Првата светска војна на прашањето за положбата на оштетениот во кривичната постапка му се дава се поголемо значење. Теоријата, кривичното процесно право, практиката и пошироката јавност, се повеќе посветуваат внимание на прашањето, каква е положбата на оштетениот во кривичната постапка.

Оштетениот како странка во кривичната постапка е лице чие што лично или имотно право е повредено или загрозено со кривично дело па од тука оштетениот име интерес активно да учествува во постапката, и се разбира е заинтересиран за исходот на истата, бидејќи од тоа зависи остварувањето на некое негово право, во смисла на имотно-правно побарување, или во краен случај, морална сатисфакција за остварување на правдата и правичноста со

утврдување на вината на сторителот на кривично дело и негово казнување согласно законот.

Законот за кривична постапка и Кривичниот законик на Р.Македонија содржат одредби со кои се регулираат правата и обврските на оштетениот во кривичната постапка а со тоа на определен начин се дефинира и положбата на оштетениот во кривичната постапка. Меѓутоа, со Законот за кривичната постапка од ноември 2010 год., а кој почна да се применува од 01.12.2013 год., воведени се определени новини со кои во голема мера се менува целиот концепт на институтот оштетен и неговата положба во кривичната постапка. Од таму се јавува потреба од определена компаративна анализа на предностите и слабостите на досегашното и новото решение на Законот за кривичната постапка, со кои решенија се поставува законската рамка на положбата на оштетениот во кривичната постапка.

За да се добие појасна представа за тоа каков е пристапот на меѓународната заедница по ова прашање, ќе направам кратка анализа на дел од позначајните меѓународни прописи кои го регулираат прашањето за положбата и правата на жртвата во кривичната постапка. Преку компаративна анализа на законските решенија во некои Европски земји и земјите од поранешната СФРЈ, во чиј состав влегуваше и нашата земја, ќе дадам неколку примери за тоа на кој начин ова прашање е регулирано во овие земји и кои се сличностите и разликите со нашето законско решение, позитивните и негативните страни на ваквите различни решенија и можноста примерите од овие земји да се искористат за подобрување на нашата законска регулатива. Оваа компаративна анализа, преку определени истражувања на практичните искуства од судските предмети, ќе треба да даде одговор на определени прашања, како на пример, дали Р.Македонија се движи во правилна насока и адекватно го следи настојувањето на Меѓународната заедница да ја подобри положбата на жртвата во кривичната постапка, и да ја разреши дилемата од досегашната судска пракса, дали положбата што ја има оштетениот како тужител во кривичната постапка дава гаранција за еднаквост на оружјето на странките во кривичната постапка и остварување на правата и интересите на оштетениот како лице чие што лично или имотно право било повредено или загрозено со кривично дело и остварување на начелото на правичност и

праведност, или можеби основ за озаконување на злоупотребата на институцијата оштетен како тужител за неосновано водење на кривична постапка против определено лице од лични мотиви (одмазда, шиканирање и слично).

За да се добие реална слика за тоа, дали во праксата на судовите на подрачјето на Апелационен суд Штип институтот оштетен како тужител во кривичната постапка го оправдал местото и положбата што Законот за кривичната постапка му го дал со овластувањето да стапи на местото на овластениот тужител – јавниот обвинител, или пак само му се овозможува на оштетениот неосновано да ја продолжи постапката и ја оптовари со дополнителни трошоци на сметка на државата, ќе направам истражување во кое ќе се добијам податоци за бројот на постапки во кои оштетениот се јавил како тужител, и во колку од тие постапки оштетениот успеал да го докаже обвинението со правосилна судска одлука пред трите судови со проширена надлежност на подрачјето на Апелационен суд Штип.

Ова истражување ќе опфати прибирање и обработка на податоци за бројот на кривични постапки во кои оштетениот се јавил како тужител пред Основните судови во Штип, Кочани и Струмица, како судови со проширена надлежност на подрачјето на Апелационен суд Штип, за период од пет години, анализа на податоците за кои кривични дела најчесто оштетениот како тужител водел постапки, и во колку од вкупно водените постапки оштетениот успеал да го докаже обвинението. Добиените резултати посредно ќе дадат реална слика дали и колку било основано откажувањето на јавниот обвинител како овластен тужител од кривичното гонење, и со тоа дали во иднина оштетениот може реално да има целосна доверба во одлуката на јавниот обвинител дека таму каде што се откажал од кривично гонење и навистина нема место за водење на кривична постапка, ако се има во предвид дека согласно новините на Законот за кривична постапка, постапката по отфрлањето на кривичната пријава повеќе нема да оди на проверка пред надлежниот суд туку завршува со одлука на непосредно повисокиот јавен обвинител.

Со анализа на неколку карактеристични судски предмети ќе се покаже што реално во судската пракса навистина значи злоупотребата на институтот оштетен како тужител, кога оштетениот практично го злоупотребува правото да води кривична постапка против едно или повеќе лица кога стапува на местото

на овластениот тужител – јавен обвинител, а сето тоа на трошок на државата. Овие примери ќе треба да ја отворат дилемата, дали досегашните законски решенија на адекватен начин ја имале определено положбата на оштетениот како тужител во кривичната постапка или ова ќе се обезбеди со новото законско решение, и да бидат поттик за идни законски решенија за тоа на кој начин треба да се регулира положбата на оштетениот како тужител во кривичната постапка, за да се овозможи целосна заштита на оваа категорија учесници во постапката, а да тоа не биде на штета на ефикасноста и економичноста на кривичната постапка.

Сметам дека овие прашања и дилеми имаат своја научна и стручна оправданост за темата „Оштетениот како тужител во кривичната постапка“ особено што претстои примена на Законот за кривична постапка со кој во поголем дел се менува положбата на оштетениот како тужител во кривичната постапка и верувам дека овој труд ќе даде свој скроман придонес, доколку се јави потреба од дополнување, измена и практикување на постоечките или изнаоѓање на нови законски решенија, со цел најадекватно регулирање на положбата на оштетениот како тужител во кривичната постапка.

2. ДЕФИНИРАЊЕ НА ПОИМОТ ОШТЕТЕН

2.1 Дефинирање на поимот оштетен во некои меѓународни правни документи

Размислувањата за потребата од дефинирање на правата на оштетениот и жртвата на кривично дело особено станале актуелни после Втората Светска Војна, кога се појавува и посебна криминолошка дисциплина Виктимологија, која до ден денес развива нови и бројни правци кои ја проучуваат положбата на оштетениот во кривичната постапка и претставуваат темел - основа за воспоставување на основните меѓународни стандарди за правата на жртвата.

Развојот на оваа криминолошка дисциплина изврши силно влијание на современите западно-европски казненоправни законодавства кои се повеќе добиваат виктимолошки карактер, наспроти досегашната практика на ограничување на казненото право на категориите држава и обвинет.¹

Називот „виктимологија“ потекнува од латинскиот збор *victima* кој во денешната употреба нема ништо заедничко со ирационалниот метафизички поим на жртвата во смисла на *sacrificium*.²

Кога се зборува за поимите „оштетен“ и „жртва“ во кривично - правна смисла, мора да се напомене дека не постои единствена, општоприфатена дефиниција, и најчесто значењето на овие поими зависи од теолошкото толкување на истите во кривичната постапка во определено законодавство.

Невоедначеноста на ставовите за дефинирање на овие поими доаѓа до толку повеќе до израз ако се има во предвид дека во некои законодавства се употребува само поимот оштетен, во други само поимот жртва а некаде се употребуваат паралелно и двата поими, без да се направи јасно и суштинско разграничување на нивното значење, па дефинирањето се сведува на набројување на правата на едната и другата категорија на лица дури и користење на овие поими како синоними..

---

¹ Б.Арифи, „Дали напуштањето на супсидијарното тужење го загрозува правото на жртвата на активно учество во кривичната постапка?“ Зборник во чест на Н.Матовски, Правен факултете Јустинијан први Скопје

² Z.Separivc, Viktimologija - studije o zrtvama, Zagreb, 1985, str.11

Раздвојувањето на жртвата од оштетениот најпрвин е воведено со Швајцарскиот законик за казнена политика од 2007 година. Овој законик го дефинира поимот жртва во потесна смисла како *qui passus est* (на италијански: *il danneggiato che a causa del reato è stato direttamente leso nella sua integrità fisica, sessuale o psichica*) а нејзината правна положба (*posizione giuridica*) се уредува посебно и се раздвојува од оштетениот и приватниот тужител кој е: *il danneggiato che dichiara espressamente di partecipare al procedimento penale con un'azione penale o civile*.³

Најчесто поимот оштетен се употребува во пошироко значење, како лице на кое со сторено кривично дело му е повредено или загрозено некое лично или имотно право (па како оштетено покрај физичко се јавува и правно лице), и во потесно значење, како лице на кое со кривично дело му е повредено или загрозено некое лично право (правото на живот, слобода, неповредливост на домот и сл.) .

Оштетениот правно поблиску се одредува како: 1. објект на повреда или загрозување; 2. како битен елемент-обележје на кривичното дело; 3. субјект спрема кој е извршено кривично дело и 4. според неговата улога во кривичната постапка (тужител, оштетен во потесна смисла, сведок).⁴

Во кривичната постапка оштетениот може да има различна положба која го одредува обемот и содржината на неговите права и должности. Може да учествува во постапката во својство на овластен тужител, подносител на имотно-правно побарување или лице кое ја подржува тужбата на овластениот тужител – јавен (државен) обвинител.

Во последните децении, особено со појавата и развојот на виктимологијата како посебна научна дисциплина, се поголем акцент се става на улогата на жртвата во кривичното дело и подигање на свеста на сите учесници во постапката за заштита на интересите на жртвата во кривичната постапка.

---

³ Цитат: *Zakon o kaznenom postupku, Narodne novine 1 srpanj 2009 god. Zagreb*

⁴ Веке цит. *Zakon o kaznenom postupku, Narodne novine 1 srpanj 2009 god. Zagreb*

Се смета дека „казненото правосудство свртено кон жртвата“ треба да превзема противмерки за телесните, душевните, финансиските и социјалните штети.⁵

Во виктимолошката литература поимот жртва во поширока смисла се дефинира како: секое лице, правно или физичко, на коешто, непосредно или посредно, со кривично дело му е загрошено, повредено или уништено некое право или добро. Во потесна смисла жртва на кривично дело е секое физичко лице на кое со кривично дело му е загрошено, повредено или уништено некое добро или право.

Од тука може да се заклучи дека поимите жртва и оштетен во позитивното право и правната литература во битни црти имаат исто значање, но треба да се забележи дека поимот жртва е повеќе материјалноправен и криминолошки поим додека поимот оштетен традиционално е поим од процесноправна природа. Овие поими можат да се користат рамноправно, дури и како синоними, но само ако употребата на истите во правото не е правно уредена и разграничена.

2.2 Дефинирање на поимот оштетен во законската регулатива на Република Македонија

Поимите „оштетен“ и „жртва“ на кривично дело се дефинирани во член 122 од Кривичниот законик на Р.Македонија и член 139 од Законот за кривична постапка кој беше во сила и се применуваше до ноември 2013 година.⁶

Според овие одредби оштетен е „лице чиешто некое лично или имотно право е повредено или загрошено со кривично дело додека жртва на кривично дело е „секое лице кое претрпело штета, вклучувајќи физичка или ментална повреда, емотивно страдање, материјална загуба или друга повреда или загрозување на неговите основни слободи и права како последица на кривично

---

⁵ Г.Кајзер, Криминологија, стр.496-497

⁶ ЗКП на РМ е донесен на 3 април 1997 год. и до денес има претрпено измени и дополненија во 2002 год. и пречистен текст 2004 год., измени и допоненија 2005, 2008 и 2009 год.

дело“.

Оваа законска дефиниција за поимот оштетен своето потекло го има во Законот за кривичната постапка од 1953 година која како таква беше превземена и во Законот за кривична постапка од 1977 година додека поимот жртва се дефинира за првпат со измените на Кривичниот законик од јануари 2008 година.

Некои теоретичари, како на пример А.Радиќ,⁷ имаат забелешки на ваквото дефинирање на поимот оштетен. Основните забелешки кои се упатуваат на ваквото законско решение е постоењето на термилошки расчекор или пак суштинско разликување во определувањето на објектот на заштита и кругот на правните добра или вредности на процесниот закон со материјалното кривично право, пред се Кривичниот законик, но и Уставот на Република Македонија со кој се гарантираат правата и слободите на човекот и граѓанинот.

Имено, дефиницијата на поимот оштетен, вака како што беше дадена во Законот за кривична постапка, во извесна мера се заснова на поимот заштитен објект кај одделни кривични дела. Ако се има во предвид дека заштитен објект на материјалното кривично право (се мисли на КЗ) во прв ред е граѓанинот, неговата личност, неговите права и слободи, произлегува дека процесниот закон го стеснува кругот на носителите на овие правно заштитени добра од загрозувања и повреди. Законот за кривична постапка го одредува оштетениот само во однос на овие напади, во случајов кривични дела, со кои се повредуваат личните и имотните права. Ако се запостави можноста дека како оштетен може да се јави и правно лице, би можело да се констатира дека поимот оштетен вака како што е одреден со ЗКП, се поистоветува со граѓанинот како титулар на заштитниот објект. Оттука, Законот за кривична постапка зборува за лични и имотни права како објект на заштита а Кривичниот Законик за основните слободи и права на човекот и граѓанинот. Ако се има во предвид Кривичниот законик и кругот на правата и слободите што ги заштитува, заштита на слободите и правата на човекот, без да ги специфицира

---

⁷ О.Бачановиќ, Правата на оштетениот во преткривичната постапка и истрага Охрид 2000

односно сведува само на лични и имотни, може да се заклучи дека тој е поширок во однос на правата со чијашто повреда или загрозување се стекнува статус на оштетен според ЗКП.⁸ При ова треба да се има во предвид дека Кривичниот законик се заснова врз правата и слободите гарантирани меѓу другото и со Уставот на Р.Македонија па оттаму дефиницијата за поимот оштетен според ЗКП не е усогласен со заштитниот објект на нашето кривично законодавство.

Интересно е понатаму да се напомени и тоа дека Кривичниот законик во член два оперира со поимот „слободи и права на човекот“ не врзувајќи се само за основните слободи и права загарантирани со Уставот на Р.Македонија, каде како основни слободи и права се гарантираат граѓански и политички слободи и економски, социјални и културни права.

Новиот Закон за кривична постапка донесен 2010 година, за првпат, покрај институтот оштетен, го воведува и институтот „жртва на кривично дело“ па прави разграничување не само на значењето на двата поими туку и во посебни одредби, во главата за жртва, оштетен и приватен тужител, врши разграничување на правата на жртвата од оние на оштетениот.

Законот за кривична постапка поимот „жртва на кривично дело“ го дефинира како „секое лице кое претрпело штета, вклучувајќи физичка или ментална повреда, емотивно страдање, материјална загуба или друга повреда или загрозување на неговите права и интереси како последица на кривично дело,,.

Се воочува повторно една неусогласеност на оваа дефиниција за жртвата од онаа во Кривичниот законик. Така, додека Кривичниот законик како објект на заштита ги гарантира „основните слободи и права“ Законот за кривична постапка не се ограничил само на овие туку заштита ја проширува на било кои слободи и права а не само оние кои се предвидени како основни.

Согласно Законот за кривична постапка „оштетен“ пак е „покрај жртвата, и секое друго лице чие лично или имотно право е повредено или загрозено со

---

⁸ О.Бачановиќ, Правата на оштетениот во преткривичната постапка и истрага Охрид 2000

кривично дело и кое учествува во кривичната постапка со приклучување кон кривичното гонење или заради остварување на имотнoправно барање,,.

Иако на прв поглед јасно се воочува дека поимот оштетен има пошироко значење од поимот жртва, и дека опфаќа поголем број на субјекти, покрај жртвата и друго лице, сепак многу тешко ќе може да се направи јасно разграничување за тоа кои права и интереси се објект на заштита кај едниот а кои кај другиот субјект.

Ако се направи паралела на правата и интересите набројани како објект на заштита кај жртвата од една страна, и оштетениот од друга страна, се добива впечаток дека всушност и не постои некоја суштинска разлика.

Ако жртва на кривично дело е лице кое претрпело штета, вклучувајќи физичка или ментална повреда, емотивно страдање, или друга повреда, дали сето тоа не може да се подведе под лично право на оштетениот, ако се има во предвид дека под лично право спаѓа и правото на живот, слобода, физички и психички интегритет и други лични права. Ако жртва на кривично дело е лице кое претрпело штета, материјална загуба или било загрозеено некое негово право или интерес, не значи ли тоа исто што и за оштетениот значи повреда или загрозување на некое имотно право.

Од друга страна, ако се има во предвид дека и во делот на утврдените права за жртвата и оние за оштетениот, како прво и основно право за жртвата се гарантира правото да учествува во кривичната постапка како оштетен со приклучување кон кривичниот прогон или за остварување на имотнoправното барање за штета, што значи ги има сите права како и оштетениот, останува да се заклучи дека единствената разлика помеѓу овие две категории на субјекти на кривичната постапка се сведува на криминолошко-психолошкиот аспект и однос на жртвата кон кривичното дело и онаа група на оштетени која може да се подведе под поимот „ранлива категорија“.

Останува впечатокот дека кај жртвата на кривично дело поголем акцент се дава на заштита од кривични дела на оние повреди и загрозувања на права и интереси кои имаат карактер на лично право и интерес додека кај оштетениот се понагласени имотнoправните права и интереси како објект на заштита.

Во прилог на ова тврдење оди фактот дека за жртвата се резервирани определени права како: правото на посебна грижа од сите органи и субјекти на постапката, право на делотворна психолошка и друга стручна помош и поддршка, правото на советник на товар на буџетските средства, надоместок на материјална и нематеријална штета од државен фонд и слично, какви што права не се предвидени за оштетениот.

Она што понатаму останува како нејасно при едно вакво дефинирање на овие два поими е прашањето за местото на правните лица во овие дефиниции.

Ако се земе за неспорно дека и до сега во теоријата и правната пракса не постои дилема дека правно лице може да се јави како оштетен во кривичната постапка, се наметнува прашањето дали правните субјекти можат да се јават и како жртва на кривично дело, со оглед на тоа што законодавецот ова нешто јасно не го определил при дефинирањето на двата поими.

Бидејќи тешко може да се прифати дека за правно лице може да се зборува како за жртва на кривично дело, сметам дека сепак при дефинирањето на поимот оштетен би требало, покрај другите, децидно да се внесе и правното лице како субјект кој може да се јави како оштетен во кривичната постапка.

Од овие причини, пред се за да се направи разграничување на овие два поими, како предлог би ги дала следниве дефиниции:

„Жртва на кривично дело,, е секое физичко лице на кое со кривично дело му е повредено или загрозено некое лично право или слобода, или претрпело физичка или душевна повреда, емотивно страдање или материјална или нематеријална загуба, или на друг начин му се загрозени неговите права или интереси, како последица на кривично дело,,.

„Оштетен,, покрај жртвата, е секое физичко или правно лице кое поради кривично дело претрпело материјална или нематеријална штета, или му било загрозено или повредено некое лично или имотно право, и кое во кривичната постапка се приклучува кон кривичното гонење заради остварување на имотно-правно побарување,,.

3. ПОЛОЖБАТА НА ОШТЕТЕНИОТ КАКО ТУЖИТЕЛ ВО КРИВИЧНАТА ПОСТАПКА НИЗ ИСТОРИСКИОТ РАЗВОЈ НА КРИВИЧНОТО ПРАВО

Кривичната постапка според надворешната манифестација претставува збир на процесни дејствија на процесните субјекти. Но процесот не може да се осознае само врз основа на процесните дејствија, процесните субјекти и предметот на постапката. Целосно сознание за процесот може да се стекне дури кога покрај процесните дејствија и нивните субјекти, ќе се согледа и односот кој постои и тече помеѓу процесните субјекти. Кривичната постапка е материјално-правен однос кој настанува со извршување на кривично дело. Со извршување на кривично дело се создава материјален однос помеѓу државата и сторителот на кривичното дело. Со кривичното дело се создава право и обврска на државата да спрема извршителот, чија одговорност ќе биде утврдена, се примени кривичниот закон, а за сторителот на кривичното дело право да се утврди неговата одговорност во законито спроведена постапка и право да му биде изречена соодветна санкција за стореното кривично дело. Кривичната постапка е правен однос бидејќи е регулирана со закон односно правно пропишани правила со кои точно се утврдени процесните дејствија, субјектите и нивните односи во текот на постапката.

Иако во основа кривично процесниот однос се развива помеѓу судот, обвинетиот и тужителот, сепак процесно правниот однос е многу посложен бидејќи опфаќа мноштво права и должности, не само за судот и странките туку и за другите субјекти кои учествуваат во постапката.

Со кривичните дела кои се гонат *ex officio* од страна на јавниот обвинител, во исто време се нанесува штета на одделни физички лица на кои не може да им се негира интересот во кривичната постапка за остварување на имотноправно побарување.

Се додека јавниот обвинител ја врши функцијата на овластен тужител, за оштетените лица постои гаранција дека во кривичната постапка се штитат нивните интереси и дека тие во оваа постапка ќе можат да ги остварат своите

имотноправни побарувања, но кога јавниот обвинител ќе се откаже од кривично гонење, нивните интереси се доведуваат во прашање.

Правото на оштетениот да стапи на местото на јавниот обвинител како овластен тужител треба да се сфати како коректив на монополот на јавниот обвинител при одлучувањето дали ќе поведе кривично гонење и дали ќе продолжи со гонењето кое е веќе започнато по негова иницијатива.⁹

Правото на оштетениот да го продолжи гонењето во случај кога јавниот обвинител одлучил да не поведе кривично гонење или се откажал од понатамошно гонење се нарекува право на супсидијарна тужба а лицето оштетено со кривично дело кое го започнало односно превзело кривичното гонење добива статус на овластен тужител и се нарекува супсидијарен тужител.

Во науката и судската пракса постои спор околу оправданоста на супсидијарната тужба.

Противниците на давањето право на оштетениот да се јави како супсидијарен тужител на местото на јавниот обвинител како овластен тужител, како аргументи најчесто ги истакнуваат тврдењата дека со тоа му се дава можност на оштетениот да го изложи обвинетиот на неосновано гонење и малтретирање и дека преку овој институт може да дојде до израз одмаздоложливоста на оштетениот кон осомничениот.

Приврзаниците на идејата дека постои оправданост од постоењето на супсидијарната тужба¹⁰ сметаат дека ваквите приговори не се доволна причина да се негира основаноста и потребата на вакво право на оштетениот па како причини во прилог на ваквите тврдења наведуваат повеќе аргументи:

- давањето монопол врз кривичното гонење само на јавниот обвинител, без оглед на тоа што станува збор за државен орган, може негативно да се одрази на борбата против криминалитетот;

---

⁹ М-р Бранко Секуловски „Улогата на жртвата во предкривичната постапка,, Охрид, ноември 2000

¹⁰ Б.Арифи „Дали напуштањето на супсидијарното тужење го загрозува правото на жртвата на активно учество во кривичната постапка,, Зборник на трудови во чест на проф.Никола Матовскаи, Правен факултет „Јустинијан први,, Скопје 2012 год.

- иако јавниот обвинител е врзан за принципите на официјалност и легалитет, сепак постои потенцијална можност поради погрешна оценка на правно-релевантните факти или поради злоупотреба на службената положба да не повел или да се откажал од кривично гонење или тоа да го сторил поради недоволно внимание, совесност или недоволна стручност;
- со супсидијарната тужба во извесна мера се врши контрола и надзор над работењето на јавниот обвинител;
- самиот факт што оштетениот има можност да започне или да го превземе кривичното гонење влијае врз јавниот обвинител повнимателно и посовесно да ја врши функцијата при донесување одлука да не поведе постапка или да се откаже од веќе поведената постапка за кривично гонење.

Положбата на оштетениот во кривичната постапка воопшто, и посебно на оштетениот како тужител, се менувала паралелно со промените на законската регулатива со која се регулира кривичната постапка. Со развојот на кривичното процесно право оштетениот од маргинален субјект на кривичната постапка се повеќе станува субјект на кој му се дава активна улога во постапката со проширување на неговите овластувања и права.

Историскиот развој на положбата на оштетениот во кривичната постапка во Р.Македонија е тесно поврзан со историскиот развој на Југословенското кривично право и законските решенија кои ја регулираат оваа материја по завршувањето на Втората светска војна.

Првиот закон за кривична постапка на СФРЈ беше донесен на 12-ти октомври 1948 година. Замислен како еден инструмент во борбата за ликвидација на поранешното политичко и стопанско уредување, овој закон имаше за цел првенствено воспоставување и заштита на новото општествено уредување што имаше влијание и врз одредувањето на положбата (правата и должностите) на процесните субјекти, во прв ред јавниот тужителот и обвинетиот. Оштетениот, според овој закон, бил без можност за било какво надоврзување на работата на државниот обвинител а имотно правно

побарување можел да побара само до почетокот на главната расправа. Според овој закон супсидијарна тужба не постои.

Новиот Законик за кривична постапка на СФРЈ од 10-ти септември 1953 година донесува големо подобрување во положбата на оштетениот. Се воведува супсидијарната тужба а можноста за пријавување на имотноправното побарување се продолжува до завршување на главната расправа. За првпат се предвидуваат мерки за обезбедување на имотно-правното побарување.

Со Новелата на Законот за кривична постапка од 1967 година, оштетениот кој не е странка во постапката за првпат добива повеќе процесни права за активно учество во постапката, кои помагаат во остварување на целите на казнената постапка. Оштетениот добива право да ги разгледува списите од предметот во истрага, да предлага докази во истрагата и превземање на истражни дејствија, право да учествува при увид и испитување на вешто лице во претходната постапка. На главната расправа оштетениот добива право да предлага изведување на нови докази и факти.

Законот за кривична постапка од 1977 година донесува понатамошно подобрување на положбата на оштетениот, како кога оштетениот е странка во постапката, така и кога се јавува како спореден субјект - оштетен во потесна смисла. Со овој закон се пропишува обврска за судот да го поучи оштетениот за неговите права во постапката и последиците од евентуално пропуштање на определени процесни дејствија, ако истиот би можел да ги пропушти поради незнаење. Предвидена е можноста оштетениот да поднесе супсидијарна тужба, можноста судот да му постави полномошник ако истиот поради имотната состојба не може да го обезбеди а се работи за потешки кривични дела, задолжително известување на оштетениот за времето и местото на распит на сведоци и вешти лица надвор од главната расправа, увид, реконструкција и други дејствија. Се воведува обврска на судот да го распраша оштетениот на главната расправа на почетокот на доказната постапка, а како едно од позначајните права се воведува правото на оштетениот и неговиот полномошник да присуствуваат на расправата пред второстепениот суд.

4. МЕЃУНАРОДНО-ПРАВНА РАМКА НА ПОЛОЖБАТА НА ОШТЕТЕНИОТ ВО КРИВИЧНАТА ПОСТАПКА

Меѓународната заедница е согласна дека утврдувањето на определени меѓународни стандарди за основните човекови права, меѓу другото, бара постигнување на согласност и за некои основни меѓународно прифатени стандарди за основните човекови права на жртвата (оштетениот) во кривичната постапка. Меѓународно-правната рамка на положбата на оштетениот во кривичната постапка е поставена токму на основните стандарди за правата на жртвата во кривичната постапка кои како такви се утврди во определни меѓународни правни документи и се прифатени од поголем број на држави, потписнички на тие документи. Прашањето за положбата на жртвата во кривичната постапка е третирано во повеќе меѓународни конвенции, декларации, препораки, протоколи и слично.

4.1 Декларацијата за основните принципи за правата на жртвата на кривичните дела и на злоупотребата на власта на ООН (1985) или т.н. „Повелба на жртвите“

Декларацијата за основните принципи за правата на жртвата на кривичните дела и на злоупотребата на власта или United Nations Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Powers што ООН ја усвои на 29.11.1985 год, содржи неколку основни човекови права кои и се гарантираат на жртвата:

- право спрема неа да се постапува со почитување и уважување
- право да биде известена за своите права на соодветна помош
- право да биде информирана за предметот
- правото да учествува во постапката и да предлага донесување на одлуки

- право на стручен советник.

За положбата на жртвата (оштетениот) во кривичната постапка посебно се интересни членовите (параграфите) 4-7 од Декларацијата за основните принципи за правата на жртвата на кривичните дела и на злоупотребата на власта што се однесуваат на пристапот кон правдата и коректниот третман (фер постапка) на жртвата. Овие параграфи ги содржат основните елементи за обезбедување помош и остварување на правата на жртвата во предкривичната и кривичната постапка. Особено се нагласени обврските на државните органи, жртвите на кривични дела да се третираат со разбирање и почитување на нивното достоинство и интегритет. На државите членки на ООН посебно им се обрнува внимание дека треба да изградат таква правна регулатива која ќе обезбеди брза, едноставна правна процедура за отстранување на последиците причинети со кривично дело а дека правосудните и управните органи треба да постапуваат со почитување кон нив и да ги информираат за нивните права.

Повелбата на жртвите понатаму прокламира дека правосудната и управната организација треба да се прилагоди на потребите на жртвата и со тоа да овозможи безбедност, заштита на приватноста, информирање за нивните права и стручна помош во постапката.

Така на пример, во параграфот 6 се вели дека надлежните државни органи треба да се ангажираат за информирање на жртвата, обезбедување на соодветна стручна помош, превземање на мерки за заштита на приватноста и сигурноста на жртвата, да им овозможат да се изјаснат во поглед на склоностите што се важни за остварување на нивните лични интереси, избегнување на непотребно одолговлекување на постапката, особено при извршување на наредби и одлуки со кои жртвата се обештетува.

Во параграфот 7 се препорачува неформално разрешување на конфликтите настанати со кривично дело, како посредување, арбитрирање, обичајно право или домашна пракса како можни начини за неформално разрешување на конфликтите, и сето тоа во интерес на брзо и ефикасно обештетување на жртвата.

4.2 Европската конвенција за заштита на човековите права и темелните слободи

Европската конвенција за заштита на човековите права и темелните слободи е еден од најзначајните документи на Советот на Европа кој иако изричито не ја определува положбата на жртвата и оштетениот во кривичната постапка, сепак содржи одредби кои во праксата на Европскиот суд за човекови права се применуваат и во обезбедувањето и гарантирањето на правата на овие субјекти на кривичната постапка.

Во член 1 од конвенцијата е пропишано дека на секое лице државата треба да му ги осигура правата и слободите наведени во Конвенцијата, сообразно со националните прописи па соодветно на ваквата обврска би значело дека осигурување и на правата на жртвата во кривичната постапка, меѓу другото и да бара сторителот на кривично дело да биде осуден ако му се утврди вина.

Членот 6 од Конвенцијата содржи одредби со кои го гарантира правото на правично судење и еднаквост на оружјето. Ова начело бара еднаков третман на сите лица пред судот, што значи и на жртвата и оштетениот. Заради остварување на ова начело Европскиот суд го има дадено следното толкување : на секоја од странките мора да и се даде разумна можност за да го презентира својот концепт на одбрана или обвинение – вклучително и своите докази, под услови што не ја ставаат во сериозна подредена положба во однос на спротивната страна.

Членот 13 од Конвенцијата го гарантира правото на делотворен правен лек : „Секој чии што права и слободи признаени со конвенцијата се повредени, има право на делотворен правен лек преку домашните државни органи, дури и во случај кога повредите се направени од страна на лица кои учествуваат при вршење на службата“.

4.3 Препораки на Советот на Министрите на Советот на Европа

Советот на Министри на Советот на Европа има усвоено повеќе препораки со кои се уредува положбата на жртвата во кривичната постапка меѓу кои R(85)11, R(87)4, R(87)18, R(87)21, R(06)8. Од посебно значење за положбата на жртвата се:

- Препорака R (87) 18 за новата положба на жртвата, која се однесува на помош на жртвата во заштита од виктимизација и
- Препораката R (85) 11 за положбата на жртвата во казненото право и постапка, чиешто начело упатува дека спрема жртвата треба да се постапува со разбирање, конструктивност и заштитнички. Ако во казнената постапка се одлучува спрема начелото на опортунитет, претходно да се бара изјаснување на жртвата а покрај тоа жртвата да има можност да ја побива одлуката за откажување од кривично гонење. Во оваа препорака се поставуваат некои услови за испитување на жртвата во истрагата, за заштита на правата на жртвата, посебната заштита, правната помош и спречување на виктимизација.

Имено, на 387-от состанок на Комитетот на министри на Советот на Европа кој се одржа на 28 јуни 1985 г. Во Стразбург, усвоена е Препораката (85) 11 „За положбата на жртвата во рамките на кривичното право и постапката“.

Со оваа препорака на членките им се сугерираат определени промени во националните законодавства како би се унапредил односот на надлежните државни органи, особено полицијата, обвинителството и судот, спрема жртвата во предкривичната и кривичната постапка.

Препораката (85) 11 дава повеќе насоки кои надлежните органи треба да ги почитуваат заради обезбедување на правата на жртвата во кривичната постапка меѓу кои:

- да ги почитуваат правата на жртвата и да ги информираат за нив во преткривичната постапка, особено полицијата и обвинителството ((насоки 2,7);
- да ги известуваат жртвите за текот на постапката, а особено за причините поради кои дошло до запирање на постапката во истрагата (насоки 3, 6, 9);
- да ја почитуваат личноста на жртвата во текот на постапката, а особено судот да забрани поставување на одредени прашања кои можат да ги повредат нејзините права и лично достоинство. Особено се препорачува децата, ментално болните и хендикепираните да се сослушаат во присуство на родителите, лицата кои се грижат за нив или лица оспособени за постапување со нив (насоки 1, 8);
- да ги известуваат жртвите за можностите за прибавување на надомест на штета, начини како да ја остварат, во тоа да им даваат стручна помош (насоки 2, 9);
- (обвинителствата и судовите) да сторат што е можно повеќе за да обезбедат надомест на штета за жртвата при запирање на постапката, во рамките на изречената казна, условна осуда или некоја друга кривична мерка, као и за околностите во врска со надоместот на штета, да водат сметка при индивидуализацијаа на кривичната санкција (насоки 4, 5, 10-14);
- да остварат заштита на приватноста и физичката безбедност на жртвата (насоки 15, 16).

Од Препораката (85) 11 се очекуваат подобри ефекти во нејзината практична примена одколку од Декларацијата на ООН бидејќи Декларацијата има повеќе декларативен карактер додека пак Препораката доаѓа како резултат на интензивната соработка меѓу земјите членки на Советот на Европа (меѓу кои и нашата земја) и во неа доаѓа повеќе до израз практичната ориентација.

Она што е особено значајно кај стандардите во овие меѓународни документи е тоа што правата на жртвата не се врзуваат со нивниот статус на субјект, не прават разлика меѓу правата на жртвата во предкривичната и кривичната постапка и не сугерираат во кој акт ќе се регулираат овие права, иако на посреден начин тоа може да се заклучи, на пример, правото на фер постапка јасно е дека ќе треба да се регулира во ЗКП).

Она што за нас е посебно значајно е прашањето, колку од наведените стандарди се имплементирани во нашето законодавство а уште повеќе во праксата на органите кои се вклучени во кривичната постапка. Се разбира дека Р.Македонија постојано и континуирано се движи во насока на имплементирање на овие меѓународни стандарди во своето национално законодавство и новините што ги вовеле новиот закон за кривична постапка се уште една потврда за ваквиот позитивен тренд. Останува понатаму да се види како надлежните државни органи кои имаат соодветни контакти со жртвите (оштетените) овие стандарди ќе ги применуваат во пракса.

4.4 Други меѓународни правни извор за правната положба на жртвата и оштетениот

Други позначајни меѓународни правни документи кои претставуваат првен извор за правата и положбата на оштетениот и жртвата на кривичната постапка се:

- „Европската конвенција за надомест на штета на жртвите на кривични дела“ на Советот на Европа од 24 ноември 1983 год.
- „Рамковната одлука на Советот на Европската унија за положбата на жртвата во кривичната постапка“ од 15 март 2001 год., која одлука значи чекор напред кон подобрување на положбата на жртвата и признавање на нејзините интереси. Согласно оваа одлука жртвата има право спрема неа да се постапува со почитување на нејзините права и достоинство. Целта на казнената постапка, меѓу другото е и да и се докаже на жртвата дека нејзините права се почитуваат и така да се врати чувството на сигурност и достоинство, нарушени со кривичното дело. Државите

членки се должни да и гарантираат на жртвата можност да биде сослушана во текот на постапката и можност за предочување на докази. Жртвата има право да биде информирана за текот на постапката. Загрозените жртви и членовите на нивните семејства имаат право да бараат да бидат заштитени во поглед на својата сигурност и приватност во сите фази на постапката.

- Виенската декларација за криминалитетот и правдата: во пресрет на предизвиците на 21 век, со која државите се задолжуваат да извршат анализа на својата досегашна практика во врска со жртвите на криминалитетот и да превземат мерки за развој на службите за поддршка на жртвите за подигање на свеста за правата на жртвата, за развивање на програми за заштита на сведоци и да го разгледаат прашањето за основање на фондови за жртвата (поврзано со правата на жртвата на надомест на штета, доколку тоа не е во можност да го направи сторителот).
- Лисабонската спогодба од 13.12.2007 год. (Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU) и Treaty on European Union (TEU)).

4.5 Положбата на оштетениот во современото кривично-правно законодавство

Иако може да се прифати дека постои општа тенденција на инкорпорирање на определени меѓународни стандарди за положбата на жртвата во националните законодавства, сепак сеуште постои голема разноликост во начинот на кој се регулирана правата, а со тоа и положбата, на оштетениот во различните казнени системи во европските земји.

Така на пример, во Франција познатиот принцип на *partie civile*, или во Германија *Nebenklage*, овозможуваат доста активна улога на жртвата во самата постапка со гарантирање на повеќе права кои жртвата може да ги реализира во текот на кривичната постапка, каква што улога жртвата нема, на пример во еден англо-саксонски систем.

Во некои западно-европски држави, како на пример Данска, Луксембур и Норвешка, во кривичното законодавство не е предвидено право на оштетениот сам да ја води постапката кога јавниот обвинител се повлекува од гонењето на казнени дела кои се гонат ех оџио. Според законските решенија на овие држави жалбата до повисокиот јавен обвинител е единствена форма на реакција на жртвата на откажувањето на јавниот обвинител од кривично гонење.

Некои други законодавства, како на пример Германија, Португалија и Холандија, правото на одлучување по жалба поради откажување на јавниот обвинител му го даваат на судот додека во други земји, како што се Франција, Шпанија и Белгија, воопшто не предвидуваат такво право.

Во повеќето источно-европски држави постои институтот супсидијарна тужба во вистинска смисла, што претставува директно и незаменливо остварување на правото на жртвата на активно учество во постапката. Ваквото право и дава право на жртвата на избор да ја продолжи или да ја запре постапката од која се откажал јавниот обвинител, особено кога е убедена дека може да се направи нешто повеќе во таа насока.

Англо-саксонскиот акузаторен тип на казнена постапка се покажал како доста неповолен за интересите на жртвата која според овој систем има крајно ограничена улога во казнениот процес, па дури и минимални или никакви права на остварување на нејзините материјални барања.

Во Соединетите Американски Држави не постои посебна регулатива која се однесува на жртвите. Во 1982 година од страна на Конгресот е усвоен акт кој ги штити правата на жртвата (The Victim and Witness Protection Act 1982). Со овој акт се обезбедува заштита на жртвата од обвинетиот и се гарантираат определени права на жртвите како: правото да бидат навремено известени за датумите на судењата, да бидат поштедени од непотребно повикување на судењата, освен кога нивната изјава е од суштинско значење за донесување на правична одлука, право на трошоци во постапката и слично.

Федералните правила на САД го обврзуваат обвинителството да се консултира со жртвата и нејзиното семејство за начинот на кој обвинителството планира да го води случајот, можноста за спогодување, за очекуваниот краен исход и слично. Жртвата нема можност со ништо да влијае врз обвинителството околу превземањето или непревземањето на определени дејствија ниту може да го превземе гонењето и да постапува во постапката како тужител на местото на обвинителот.

Во Англија кривичната постапка е уредена со Законот за кривичната правда (Criminal Justice Act) од 2005 година а дополнително и со некои други закони, како Законот за полицијата и за доказите во кривичната постапка (Police and Crime Evidence Act – PACE), Законот за кралската обвинителска служба (Act on Crown Prosecutorial Service CPS) и Законот за гаранцијата (The Bail Act).

Согласно Законот за кралското обвинителство (Crown Prosecutorial Service Act) обвинителството како јавна служба е должно да го превземе кривичното гонење но начелото на легалитет не е предвидено. Ова значи дека обвинителот е должен да го превземе гонењето само доколку се исполнети кумулативно два услови: потребата за гонење за стореното кривично дело да е од јавен интерес и да постојат доволно докази дека осомниченото лице е сторител на тоа кривично дело. Покрај професионалните обвинители, понекогаш кривичната постапка може да поведе и бранителот, кој формално не е дел од обвинителството но е овластен да го превземе гонењето по жалба на оштетениот, и ова решение е слично на нашето решение за гонење по приватна тужба.

Покрај обвинувањето од страна на кралската обвинителска служба, оштетениот или жртвата на кривичното дело може и самиот да поведе обвинување. Оштетениот и жртвата во секој случај можат и самите да покренат приватно обвинение кога кралската обвинителска служба нема да покрене обвинение, кога гонењето е забрането или доколку тоа е поврзано со некој предлог на овластен државен орган. Она што е посебно значајно, во споредба со условите за превземање на гонењето од страна на оштетениот според

нашето законодавство, е што според Англиското законодавство трошоците на постапката, кога истата е превземена од страна на оштетениот или жртвата, не ги сноси државата и овие лица немаат право да бараат бесплатна правна помош. Тоа значи дека, за разлика од решението на нашиот Закон за кривична постапка, каде доколку супсидијарниот тужител се откаже од обвинението или обвинетиот биде ослободен од обвинението трошоците паѓаат на товар на Буџетот, во Англија, доколку оштетениот како тужител го загуби предметот должен е да ги плати трошоците на постапката.

Во Германската кривична постапка до 1986 година жртвата немала никакви други права освен правата на сведок. Положбата на жртвата на кривично дело е подобрена со стапувањето во сила на Законот за заштита на жртвите (Opferschutzgesetz) после кој биле прифатени и други прописи за подобрување на позицијата на жртвата. Во секој случај според Германското законодавство жртвата нема статус на странка во кривичната постапка туку се јавува само во својство на оштетен кој се солидаризира со јавниот обвинител и учествува во постапката како негов помошник Nebenklage, со точно определени права. Како оштетен жртвата има некои права како што се: правото на увид во списите преку адвокат, право на бесплатно застапување за сиромашните, правото да учествува како „спореден“ обвинител во постапка покрај државниот обвинител, да предлага докази, да присуствува на рочиштата и да дава исказ, да поднесе жалба на пресудата. Трошоците на постапката, освен кога обвинетиот ќе биде осуден, паѓаат на оштетениот како спореден обвинител а оштетениот има право да поднесе имотно-правно побарување во адхезиона постапка. Јавниот обвинител може да се откаже од гонење и да го упати оштетениот односно подносителот на кривичната пријава да го превземе гонењето по приватна тужба.

Во секој случај правото на жртвата да учествува во постапката престанува во оној момент кога нема ефективен јавен обвинител. Меѓутоа, она што е посебно значајно во однос на нашето ново законско решение, е дека според Германското законодавство е предвидена и судска заштита на правото

на оштетениот на несогласување со одлуката на јавниот обвинител да се откаже од кривично гонење.

Имено, доколку јавниот обвинител се откаже од кривично гонење оштетениот има право на жалба до повисокиот јавен обвинител но ако повисокиот јавен обвинител не ја повлече одлуката на понискиот јавен обвинител оштетениот има право да бара првостепено судско разгледување на ваквата одлука на обвинителството а понатаму и право на жалба до непосредно повисокиот суд, кој донесува конечна одлука.

Француското кривично процесно право е уредено со Законот за кривична постапка од 1958 година кој почива врз одредбите на Code d'instruction penale од 1808 година со последните измени и дополненија од 2006 година.

Согласно овој закон јавниот обвинител покрај должноста за поведување на кривично гонење, има обврска да ја цени и целисходноста на кривичното гонење. Со законот е предвидена можноста по исклучок и оштетениот или жртвата да имаат право да го продолжат гонењето, а со тоа и да поднесат обвинение доколку јавниот обвинител донел одлука да не превзема гонење. Во ваков случај надлежниот судија, истражен или судечки, е должен да донесе одлука во однос на барањето на жртвата на кривичното дело.

Во текот на истражната постапка оштетениот, ако стапил како тужител на местото на јавниот обвинител, како и јавниот обвинител, може да бара од истражниот судија да истражи определени факти и да изрази несогласност за определени одлуки, но доколку оштетениот го злоупотреби правото на гонење и правото да стапи на местото на јавниот обвинител, кога воопшто немало основ за тоа, може да биде одговорен поради одолжување на постапката (член 91 од ЗКП) или дури и кривично одговорен поради лажно обвинување (член 226-10 од КЗ).¹¹

---

¹¹ Eliot, op.cit., стр.43-44

Според кривичното законодавство на Италија жртвите можат да се вклучат во кривичната постапка како *parte civile*. Законот за кривична постапка на Италија предвидува дека граѓанската постапка за враќање на предмети или надомест на штета може да се врши во кривичната постапка од страна на лицето кому со кривично дело му е нанесена штета. Оштетениот во секој стадиум од постапката може да поднесува предлози и да доставува докази, освен пред Касациониот суд.

Согласно Законот за кривична постапка на Босна и Херцеговина јавниот обвинител е посебен државен орган кој ја врши функцијата на кривично гонење во кривичната постапка и кривичното гонење му е доверено единствено и исклучиво на јавниот обвинител. Законодавството на оваа држава не го познава ниту институтот оштетен како тужител ниту пак супсидијарен тужител кој би имал право да ја превземе функцијата на кривично гонење во случај на откажување на јавниот обвинител.

Кривичната постапка во Хрватска на некој начин е традиционален модел за казнената постапка во Македонија не само поради тоа што сојузната казнена постапка во поранешна Југославија беше превземана од австриската постапка, која своевремено важеше и во Хрватска, туку и поради тоа што по распаѓањето на СФРЈ Хрватска беше една од главните модели што Македонското законодавство ги следеше.¹²

Како и Р.Македонија и Хрватска со најновите измени во своето кривично законодавство се обидува да ги следи реформските движења на Европското казнено право така што се напушта комбинираната казнена постапка со силни инквизиторски елементи отстапувајќи и место на една модерна акузаторна постапка во која судот од активна добива пасивна улога а странките на постапката добиваат улога на двигателна моторна сила на кривичната постапка.

---

¹² В.Камбовски, Н.Матовски, Компаративно казнено процесно право,, Правен факултет „Јустинијан Први,, Скопје, 2009 год.

Новиот Закон за кривична постапка на Хрватска е донесен во 2011 година и слично како и со новините на Законот за кривична постапка на Р.Македонија јавниот обвинител добива нови значајни овластувања во кривичната постапка и воочливо е настојувањето да се внесе контрадикторност во постапката, односно значаењето на доказните средства и аргументите на фактичкиот заклучок.

Согласно Законот за кривична постапка на Хрватска, субјекти на кривичната постапка се судовите, како носители на судската функција, државниот тужител, супсидијарниот тужител и приватниот тужител, како субјекти – носители на функцијата на овластен тужител – обвинение и субјекти – носители на функцијата одбрана (обвинетиот и неговиот бранител). Оштетениот, кога не е во својство на тужител, е спореден субјект на кривичната постапка.

Една од значајните новини на Законот за кривична постапка на Р.Хрватска е изричното воведување на жртвата меѓу учесниците на постапката и разграничување на поимите жртва и оштетен со определување на нивните права во постапката.

Оштетениот е дефиниран како лице чие право е повредено или загрозено со кривично дело и кое во кривичната постапка учествува како оштетен. Тој може да се јави како приватен тужител кој активно учествува во постапката и ја застапува тужбата, да учествува како сведок, да остварува имотно-правно побарување или да биде во поткрепа на обвинението на страната на државниот обвинител, кога постапката се води по предлог на оштетениот.

За разлика од новините воведени со новиот Закон за кривична постапка на Р.Македонија, Хрватскиот Закон за кривична постапка и понатаму ја задржува супсидијарната тужба па така, ако државниот обвинител установи дека нема основ за поведување или водење на кривична постапка оштетениот може да застане на местото на државниот обвинител, освен во случаите кога тоа е исклучено во согласност со ЗКП.¹³

¹³ Во член 212 на ЗКП на Р.Хрватска се предвидени неколку исклучоци кога оштетениот сепак не може да го превзем гонењето во случај кога државниот обвинител ќе се откаже од кривичното гонење како на пример: кога се откажал од

Оштетениот може да се јави како супсидијарен тужител на местото на државниот обвинител во неколку ситуации:

1. Ако државниот обвинител ја отфрли кривичната пријава ќе го извести оштетениот дека во рок од 8 дена може да го продолжи гонењето;
2. Ако ја запре истрагата исто така е должен да го извести оштетениот дека во рок од 8 дена може да го превземе гонењето;
3. Ако се откаже од кривичното гонење по завршување на истрагата ќе го извести оштетениот дека може да го продолжи гонењето во рок од 8 дена со тоа што може да бара дополнување на истрагата или да поднесе обвинение;
4. Ако се откаже од обвинението на самата расправа оштетениот треба веднаш да се изјасни дали ќе го продолжи гонењето и дали ќе остане кон веќе поднесеното обвинение или ќе поднесе нов обвинителен акт.

Законот за кривична постапка на Хрватска го има задржано старото решение според кое оштетениот на главниот претрес и во завршен збор може да го образложи имотно-правното побарување и да предупреди на околностите и фактите кои укажуваат на вината на обвинетиот како и правото на оштетениот на жалба со која, доколку не се јавува како тужител на местото на јавниот обвинител, да ја напаѓа пресудата во делот на трошоците и одлуката за имотно-правното побарување. Доколку се јавува како супсидијарен тужител, оштетениот има право со жалбата да ја напаѓа пресудата по сите основи.

Една од новините на Законот за кривична постапка на Р.Хрватска е дека заради поедноставување на постапката се предвидува можност за спогодување на странките, дека се гарантираат посебни права за жртвите малолетници, деца и жртви на кривични дела против половата слобода и морал, посебно внимание и грижа за жртвата и обезбедување на паричен надоместок на жртвата на кривично дело.

кривичното гонење заради откривање на кривични дела поврзани со злосторничко здружување, ако постојат околности кои укажуваат на тоа дека не е целесообразно да се води постапка, при постапка за екстрадиција, ако оштетениот се согласил со отфрлање на кривичната пријава под услов обвинетиот да изврши определени обврски и сл. Во таквите случаи оштетениот ниту има право на жалба против одлуката на државниот обвинител ниту може да го продолжи гонењето меѓутоа за остварување на имотно-правно побарување ќе биде упатен на спор.

Посебно е интересно да се напомене дека прашањето за паричен надоместок на жртвата се регулира со посебен закон а со посебен закон се обезбедува заштита и за жртвите- лицата со душевни пречки.

Основен извор на казненото процесно право на Србија е Законот за кривична постапка од 2001 година кој има претрпено повеќе измени и дополнувања. Во 2006 година е донесе нов Закон за кривична постапка но неговата примена е одложувана повеќе пати.

Согласно законското решение од 2001 година постојат две категории на овластени тужители, за дела кои се гонат по службена должност овластен тужител е јавниот обвинител и оштетениот како супсидијарен тужител кога го превзема гонењето во случаите кога јавниот обвинител ќе се откаже од кривично гонење, и приватниот тужител за дела кои се гонат по приватна тужба. Законот за кривична постапка на Србија има и други идентични решенија на Законот за кривична постапка на Р. Македонија кои се однесуваат на оштетениот. Така, за кривични дела кои се гонат по предлог на оштетениот, оштетениот претставува *condition sine qua non* за започнување и водење на кривичната постапка па јавниот обвинител може да покрене и води кривична постапка само ако има предлог од оштетениот.

Како и нашиот Закон за кривична постапка и Српскиот предвидува можност јавниот обвинител да може условно да го одложи кривичното гонење за кривични дела за кои е предвидена помала казна, при што се бара согласност од оштетениот кога како услов за одлагање на кривичното гонење обвинетиот се задолжува да плати определен паричен износ во хуманитарна организација, фонд или установа или да изврши општокорисна или хуманитарна работа. Ако оштетениот не се согласи а јавниот обвинител смета дека оштетениот, на кој целосно му е надоместена штетата, од очигледно неоправдани причини не се согласува осомничениот да ги исполни овие обврски иако нивното извршување е целесообразно, може да побара од Кривичниот совет на судот да го одобри нивното определување (во нашиот ЗКП такво нешто не е предвидено).

Јавниот обвинител може до завршување на главниот претрес, за кривичните дела за кои е предвидена парична казна и казна до три години затвор, со согласност на судот, да се откаже од кривичното гонење, ако осомничениот исполни некоја од предвидените услови за условно одлагање на кривичното гонење, при што за претходно наведените услови повторно се бара согласност од оштетениот.

Нашиот Закон за кривична постапка ваква можност нема предвидено.

Новиот Закон за кривична постапка на Србија од 2011 година, чија примена е одложувана повеќе пати, слично како и нашиот Закон за кривична постапка, се заснива на еден поинаков концепт за реформа на казнената постапка кој претставува еден вид мешовит континентален модел со акузаторни елементи којшто се приспособува на современите стандарди на правата на човекот, кои се наметнаа како меѓународна обврска за државите.

Со засилување на акузаторниот елемент, преку засилување на улогата на јавниот обвинител во предистражната и истражната постапка и преуредување на главниот претрес, се напушта досегашната традиционална постапка во која преовладуваа инквизиторните елементи.

Иако со новините на Законот за кривична постапка на Р.Србија делумно се менува и положбата на оштетениот како тужител во кривичната постапка, она што е значајно е дека, за разлика од нашиот закон, супсидијарната тужба не се укинува целосно и истата како право на оштетениот останува во фазата на кривичната постапка кога јавниот тужител ќе се откаже од кривичното гонење по одобрување на обвинителниот акт од страна на судот.

Покрај ова, постојат уште неколку битни разлики помеѓу некои од законските решенија на Законот за кривична постапка на Р. Србија со новиот Закон за кривична постапка на Р.Македонија, а кои се однесуваат на положбата на оштетениот како тужител во кривичната постапка.

Законот за кривична постапка на Р.Србија уште во општите одредби предвидува дека како овластен тужител во постапката, покрај јавниот тужител и приватниот тужител, може да се јави и оштетениот како тужител и дека

оштетениот може да стапи како тужител на местото на јавниот тужител кој се откажал од обвинението, под услови пропишани со овој закон.

За разлика од нашиот закон, законот на Србија не го употребува поимот жртва туку и понатаму го задржува само поимот оштетен, кој го дефинира како лице чиешто лично или имотно право е повредено или загрозено со кривично дело.

Слично како и според новините на нашиот Закон за кривична постапка и овој закон содржи повеќе посебни одредби во кои се набројуваат правата на оштетениот, меѓу кои како новитет се воведени правото на оштетениот да поднесе приговор против одлуката на јавниот тужител да не превземе или да се откаже од кривично гонење и правото да биде поучен за можноста да го превземе гонењето и да го застапува обвинението.

Како и според новото законско решение на нашиот Закон за кривична постапка, и законот на Србија повеќе не предвидува можност оштетениот да го превземе гонењето кога јавниот тужител ќе ја отфрли кривичната пријава, ќе ја запре истрагата или ќе се откаже од кривично гонење по завршување на истрагата. Идентично на нашето законско решение и тука во таков случај оштетениот има право на приговор до непосредно повисокиот јавен тужител.

Меѓутоа, за разлика од Законот за кривична постапка на Р.Македонија, каде воопшто не е предвидена судска заштита против одлука на јавниот обвинител дека се откажува од кривично гонење, Закон за кривична постапка на Србија ја задржува судската гаранција за законитост на таквата одлука на јавниот тужител кога ќе се откаже од веќе потврден обвинителен акт од страна на судот. Имено, ако јавниот тужител се откаже од потврдениот обвинителен акт, судот ќе го праша оштетениот дали сака да го превземе гонењето и да го застапува обвинението. Ако оштетениот изјави дека ќе го превземе гонењето, судот ќе продолжи со постапката, односно ќе закаже главен претрес.

За заштита на правата на оштетениот во постапувањето на јавниот обвинител во кривичната постапка посебно е интересно законското решение според кое е предвидено право на оштетениот на приговор до непосредно повисокиот јавен тужител ако јавниот тужител во рок од 30 дена по

завршување на истрагата не поднесе обвинение ниту се изјасни дека се откажува од кривичното гонење.

Уште едно законско решение на Српскиот закон, кое е идентично со нашиот ЗКП, е решението со кое на некој начин се санкционира постапувањето на оштетениот кога кривичната постапка се поведува и води по предлог на оштетениот. Така, за кривичните дела за кои се предвидува дека се гонат по предлог на оштетениот е предвидено дека, ако оштетениот се откаже од предлогот за кривично гонење самиот ќе ги сноси трошоците на постапката, освен ако обвинетиот не изјавил дека тој ќе ги сноси овие трошоци.

Ако се има во предвид дека во судската пракса кај нас не ретко се случува да оштетениот во текот на постапката се откаже од поднесениот предлог за кривично гонење, едно вакво решение е адекватно и потребно бидејќи во ваков случај веќе направените трошоци во постапката не би требало да паднат на товар на државата само поради непостојаност на одлуката на оштетениот да води или да не води кривична постапка.

Во секој случај, без оглед на тоа дали новините на законските решенија на Законот за кривична постапка на Р.Србија содржат определени слабости или успеале да ги постават основите на реформските цели во кривичната постапка, се работи за пример каде е направен обид да се задржи балансот на интересите на оштетениот за активно учество во постапката, и барем во дел од истата да се обезбеди судска заштита во постапувањето на јавниот обвинител при откажување од кривично гонење, кое нешто не може да се каже и за нашиот закон за кривична постапка.

5. ПОЛОЖБАТА НА ОШТЕТЕНИОТ КАКО ТУЖИТЕЛ ВО КРИВИЧНАТА ПОСТАПКА, НОВИНТЕ НА ЗАКОНОТ ЗА КРИВИЧНА ПОСТАПКА – ПРЕДНОСТИ И СЛАБОСТИ

Одредувањето на положбата на оштетениот во кривичната постапка е поврзано со неговите права и обврски кои се регулирани со Законот за кривичната постапка. Збирот на овие права и обврски што му припаѓаат на оштетениот во постапката уредена со Законот за кривична постапка ги определуваат местото и положбата на оштетениот во оваа постапка.¹⁴

За да се добие целосна и јасна претстава за положбата на оштетениот во кривичната постапка, потребно е внимателно анализирање на одредбите од Законот за кривичната постапка со кои се регулираат правата и обврските на оштетениот во сите стадиуми на постапката и од повеќе аспекти.

Иако согласно едно од основните начела на Законот за кривичната постапка¹⁵ со овој закон се утврдуваат правилата со кои се овозможува правично водење на постапката со што се осигурува никој невин да не биде осуден а на сторителот на кривично дело да му се изрече кривична санкција под услови предвидени во Кривичниот законик и врз основа на законито спроведена постапка, сепак кривичната постапка не може да се сведе само на оваа цел. Се работи за една многу покомплексна и сложена постапка која освен гаранција за правично судење на сторителот на кривично дело треба да оствари и други цели и вредности.

Ако се има во предвид дека согласно Кривичниот законик кривично дело е противправно дело што со закон е определено како кривично дело и чии обележја се определени со закон, а дека основите и границите на кривично-правната принуда се определени во рамките на остварувањето на заштитата

¹⁴ О. Бачановиќ, Правата на оштетениот во предкривичната постапка и истрагата, Здружение на кривично право и криминалистика, Охрид, ноември 2000.

¹⁵ Постојат извесен број на начела на кои се заснива системот на кривичната постапка кои начела ја инспирираат организацијата на постапката и уредуваат поединечни процесни институти. Во теоријата се прави разлика помеѓу обични процесни поими и процесни начела а кај процесните начела помеѓу основни процесни начела и начела кои не се основни. Не постои единственост околу прашањето кои се основните начела и различни автори на различен начин ги дефинираат бројот и содржината на овие начела. Со Законот за кривична постапка од ноември 2010 година се предвидени 20 Основни начела. Првото основно начело е дефинирано во член 1 и со ова начело се дефинираат целите на Законот за кривична постапка. (види повеќе ЗКП – Глава 1 Основни начела).

на слободите и правата на човекот и на другите основни вредности, повеќе од јасно е дека целта на казнената политика не може да се сведе само на нејзиниот инструментален карактер, само да се утврди дали обвинетиот е виновен или не. Иако во основа кривичната постапка има за цел да се заштитат определени општествени цели и вредности и традиционално со кривичната постапка се штитат државата и општеството, сепак во никој случај не треба да се занемари фактот дека со кривичните дела се засега во определени лични права и слободи на човекот и граѓанинот како поединец кои слободи, права и интереси треба преку кривичната постапка да добијат своја кривично-правна заштита. Од тука, кривичната постапка покрај основната цел, да се овозможи правично судење со кое ќе се гарантира никој невин да не биде осуден а на виновникот да му се изрече кривична санкција, треба да овозможи и поправање на штетата што со кривичната постапка и е нанесена на жртвата.¹⁶

Прашањето за тоа колку и на кој начин ќе му се овозможи на оштетениот во кривичната постапка да го оствари своето право на надомест на штетата што му е причинета со кривично дело, или во краен случај со осуда на сторителот ќе добие морална сатисфакција за претрпеното зло, го отвара и прашањето кои права и во кој обем е потребно да му се гарантираат на оштетениот во кривичната постапка.

Положбата на оштетениот во кривичната постапка може да се анализира од неколку аспекти:

- Оштетениот како овластен тужител (приватен тужител, лице по чиј предлог може да се превземе кривично гонење, супсидијарен тужител)
- Оштетениот како носител на повеќе права и
- Улогата на оштетениот во утврдувањето на фактичката состојба поврзана со кривично-правниот настан.

Кривичната постапка минува низ неколку фази односно стадиуми :

- претходна или предистражна постапка (предкривична постапка)

---

¹⁶ Поправањето на штетата може да се јави како надомест на реално причинета материјална штета и надомест на нематеријална штета како сатисфакција за она што не може да се поправи поради стореното кривично дело.

- истрага
- обвинување
- Главен претрес
- постапка по правни лекови
- извршување на пресудата

Во секоја од овие фази односно стадиуми на постапката, оштетениот има точно определени права и овластувања кои се регулирани со Законот за кривичната постапка. За да може да се согледа положбата на оштетениот како овластен тужител потребно е да се анализираат неговите права во секој од овие стадиуми посебно.

Законот за кривичната постапка кој беше донесен на 17 ноември 2010 година, а чија примена беше одложена до ноември 2013 година, донесе еден сосема нов концепт на кривичната постапка во Р.Македонија а со тоа и повеќе новини кои во голема мера ја менуваат положбата што оштетениот ја имаше во кривичната постапка според досегашниот Закон за кривична постапка.¹⁷

Со новиот Закон за кривична постапка на Р. Македонија се напушта моделот на инквизиторен казненоправен систем и се воведува акузаторниот систем според кој доминантната улога во постапката што до сега ја имаше судот сега преминува на странките. Јавниот обвинител односно тужителот е *dominus litis* на кривичната постапка. Целата постапка се темели на активната улога на странките во собирањето и презентирањето на доказите пред судот и товарот на докажување паѓа врз странките додека пак судот има пасивна улога, ги сослушува доказите на странките, обезбедува законито и правично водење на постапката и на крајот донесува одлука.

Ваквиот нов модел на кривична постапка во голема мера ја менува и положбата на оштетениот што до сега ја имаше во кривичната постапка. Институтот оштетен како тужител, или како уште се нарекува супсидијарен тужител се напушта и оштетениот веќе не може да го превземе гонењето кога

---

¹⁷ ЗКП беше донесен 1997 год. Претрепе свои измени и дополнување 2002 год. а 2004 год. излезе пречистен текст на законот.

јавниот обвинител ќе ја отфрли кривичната пријава или ќе се откаже од кривичното гонење.

Дали со новините на Закон за кривична постапка е направен чекор напред кон засилување на улогата на оштетениот како тужител во кривичната постапка или пак неговите права и овластувања како тужител се стеснуваат, потребно е да се направи една посеопфатна компаративна анализа на двете законски решенија низ сите стадиуми на постапката. Оваа анализа треба да покаже кои се предностите и слабостите на ваквите решенија и како во праксата при примената на законот истите ќе се рефлектираат во остварувањето на една од целите на кривичната постапка, гаранција на оштетениот дека во кривичната постапка ќе го реализира своето имотно-правно побарување кога јавниот обвинител ќе се откаже од кривично гонење и ќе ја добие својата морална сатисфакција за она што го претрпел со стореното кривично дело.

5.1 Положбата на оштетениот во предкривичната постапка

Кривичната постапка како процесна постапка претставува систематизиран збир на правила на постапување на субјектите во кривичната постапка со точно утврдени права и обврски на секој од учесниците во оваа постапка согласно Законот за кривичната постапка. Со оглед на тоа дека во оваа постапка се воспоставуваат правни односи помеѓу субјектите кои учествуваат во процесот, мора да се определи правната положба на сите лица кои учествуваат во постапката и со тоа да се направи потребното разграничување на нивната улога, права и овласувања.

Под поимот „процесни субјекти“ се подразбираат субјектите на кривично – процесниот однос кои уште поблиску се определуваат со придавките „главни“, „основни“ и слично. Другите учесници во постапката кои имаат одредени обврски и овластувања, но надвор од кругот на кривично процесниот однос, (субјекти на имотно-правниот однос) или кои имаат извесни обврски и овласувања во поглед на кривично процесниот однос кој тече помеѓу

другите субјекти, но без право на процесно располагање, се нарекуваат споредни процесни субјекти.

Процесни субјекти се само оние лица кои се неопходни да би можело да се заснива, тече и заврши кривично процесниот однос. Процесни субјекти според тоа се судот, како самостоен орган на кој со законот му е дадено овластувањето и должноста да одлучува во кривична постапка, и странките во постапката односно тужителот и обвинетиот, кои имаат право и должност да превземаат и вршат определени процесни активности и право на формално процесно располагање.

Оштетениот не е странка во кривичната постапка. Имено, во кривичната постапка покрај странките, овластениот тужител и обвинетиот, учествуваат и соработуваат во развојот на процесниот однос и лица кои не се субјекти на кривично процесниот однос имаат определени овласувања во постапката. Учесниците во постапката, а кои не се субјекти на истата, се нарекуваат останати учесници на постапката и можат да се сврстат во неколку групи:

- Споредни процесни субјекти, кои имаат извесни овластувања во постапката но не се субјекти на кривично процесниот однос;
- Застапниците на процесните субјекти, законски застапници, процесни заменици, полномошници, бранители и сл. кои имаат своја активност во кривичниот процес но не се субјекти на процесниот однос;
- Трети лица кои учествуваат во постапката но процесноправниот однос се развива независно од нивното учество и самите тие правно се незаинтересирани за исходот на постапката (доказни субјекти, сведоци и сл.).
- Помошници, лица кои им пружаат помош на процесните субјекти, како стручни лица, вештаци и сл.

Оштетениот (во тоа својство) не е странка во кривичната постапка. Во кривичната постапка оштетениот се јавува како спореден учесник на страната на овластениот тужител. Законот за кривична постапка во член 16 од Законот за кривична постапка, кој се применува до започнување на примената на

новиот закон од 2010 година, го регулира прашањето кои субјекти можат да се јават како овластени тужители. Согласно одредбите на овој член кривичната постапка може да се поведе само по барање на овластен тужител. За делата за кои се гони по службена должност или по предлог на оштетениот, овластен тужител е јавниот обвинител, а за делата за кои се гони по приватна тужба овластен тужител е приватниот тужител. Ако јавниот обвинител најде дека нема основ за поведување или продолжување на кривичната постапка, на негово место може да стапи оштетениот како тужител под услови определени со закон.

За положбата на оштетениот како тужител, кога стапува на местото на јавниот обвинител, ќе зборувам малку подолу, тука ќе се задржам на кратко на положбата на оштетениот како приватен тужител или како овластено лице за поднесување на предлог за кривично гонење до овластениот јавен обвинител.

Кога претходно зборував за процесните субјекти реков дека оштетениот не е странка во кривичната постапка. Меѓутоа, оштетениот, како лице чиешто имотно или лично право е загрозено со кривично дело, сепак во определени случаи се јавува и како странка во постапката. Имено, за кривичните дела за кои со Кривичниот законик се предвидува дека кривичното гонење се превзема по приватна тужба, овластен тужител, а со тоа и странка во постапката, е оштетениот. Друга ситуација, за која подоцна поопширно ќе зборувам, кога оштетениот исто така од спореден субјект добива положба на процесна странка, е ситуацијата кога за кривичните дела кои се гонат *ex officio* односно овластен тужител е јавниот обвинител, јавниот обвинител ќе се откаже од поведување или продолжување на кривичното гонење. Трета ситуација во која оштетениот не се јавува како странка во постапката но од неговата воља зависи дали ќе биде поведена и водена кривична постапка, се однесува на кривичните дела за кои кривичното гонење се превзема по предлог на оштетениот.

Во глава 5 од Законот за кривичната постапка се содржани повеќе одредби со кои се регулираат правата и овластувањата на оштетениот како приватен тужител и овластено лице за поднесување на предлог за кривично гонење за кривичните дела за кои се бара постоење на таков предлог. За

кривичните дела за кои се гони по предлог или приватна тужба, предлогот или тужбата се поднесуваат во рок од 3 месеци од денот кога лицето овластено за поднесување на предлогот или приватната тужба узнало за кривичното дело и за сторителот. Предлогот за гонење се поднесува до надлежниот обвинител а приватната тужба до надлежниот суд. За положбата на оштетениот како приватен тужител и овластен подносител на предлог за кривично гонење, посебно е значајно што овој дел од Законот за кривична постапка се содржани одредби кои овозможуваат додатна гаранција од евентуални пропусти на оштетениот поради незнаење или неукост на странките. Така, ако оштетениот наместо предлог за кривично гонење поднел кривична пријава или ставил предлог за остварување на имотно правно побарување во кривичната постапка, овластениот јавен обвинител нема поради ваквата грешка да го отфрли предлогот туку ќе смета дека оштетениот со предлогот за кривично гонење или со пријавувањето на имотноправно барање ставил предлог за гонење и ќе постапува по истиот. Понатаму, ако оштетениот поради пропуст или незнаење поднел кривична пријава или предлог за гонење, а во текот на постапката се утврди дека станува збор за кривично дело за кое се гони по приватна тужба, пријавата односно предлогот ќе се сметаат за навремена тужба ако е поднесена во рокот предвиден за приватна тужба и обратно, навремено поднесената приватна тужба ќе се смета за навремено поднесен предлог на оштетениот, ако во текот на постапката се утврди дека се работи за кривично дело за кое се гони по предлог.

Од правилото дека само оштетениот е лице кое има правен интерес кој му дава право да се јави како овластен приватен тужител или подносител на предлог за кривично гонење, постојат неколку исклучоци со што се проширува листата на овластени тужители. Така, за малолетните лица кои немаат наполнето 16 години и за лицата кои се наполно лишени од деловна способност, предлог за кривично гонење или приватна тужба поднесува нивниот законски застапник. Положба на оштетен како овластен тужител или подносител на предлог за кривично гонење можат да имаат уште еден круг на лица и тоа брачниот и вонбрачниот другар на оштетениот, неговите родители, деца, посвоеници, посвоители, браќа и сестри, и тоа во ситуација кога оштетениот или приватниот тужител умре во текот на рокот за поднесување на

тужба или предлог. Во тој случај овие лица можат во рок од три месеци по неговата смрт да поднесат предлог или тужба односно да дадат изјава дека ја продолжуваат постапката. Ако со кривичното дело се оштетени повеќе лица, гонењето ќе се превземе односно продолжи по предлог или приватна тужба на секој оштетен.

Кога оштетениот се јавува како странка во кривичната постапка, приватен тужител, или како овластено лице за поднесување предлог за кривично гонење, има целосно право да располага со процесните овластувања за водење или запирање на постапката. Така, оштетениот и приватниот тужител можат со своја изјава пред судот пред кој се води постапката да се откажат од предлогот односно приватната тужба до завршувањето на главниот претрес. Ако оштетениот се откаже од приватната тужба пред започнување на главниот претрес, постапката ќе се запре со решение на судот а доколку од тужбата се откаже по започнување на главниот претрес судот ќе донесе одбивателна пресуда. Доколку оштетениот се откаже од предлогот за кривично гонење, јавниот обвинител повеќе нема овластување да го застапува обвинението и ќе се откаже од кривичното гонење. Во овие случаи оштетениот го губи правото повторно да поднесе предлог или приватна тужба.

За положбата на оштетениот како овластен тужител, приватен тужител, интересно е да се напомене дека законот го става во понеповолна положба од јавниот обвинител како овластен тужител кога станува збор за претпоставките за одржување на главниот претрес. Така, ако јавниот обвинител не дојде на главниот претрес иако е уредно поканет, освен ако не се работи за скратена постапка,¹⁸ главниот претрес задолжително ќе се одложи. Меѓутоа, ако уредно повиканиот приватен тужител не се јави на претресот или поканата не можела да му се врати поради не пријавување на промена на адресата, ќе се смета дека се откажал од тужбата, ако со законот не е предвидено нешто друго.¹⁹

---

¹⁸ Во скратената постапка главниот претрес може да се одржи и ако уредно поканет јавниот обвинител не се јави на претресот. Во тој случај оштетениот го застапува обвинението наместо јавниот обвинител.

¹⁹ Во член 428 од ЗКП, во одредбите за скратена постапка е предвидено дека Главниот претрес сепак ќе се одржи иако не дојде оштетениот како тужител што е уредно поканет. Главниот претрес ќе се одржи и ако не дојде приватниот тужител што има живеалиште надвор од подрачјето на судот кај кој е поднесена тужбата, ако до судот ставил предлог главниот претрес да се одржи во негово отсуство.

5.1.1 Правата на оштетениот кога јавниот обвинител ќе ја отфрли кривичната пријава

Кога се зборува за положбата на оштетениот во предкривичната постапка, надвор од овластувањата на оштетениот како приватен тужител и подносител на предлог за кривично гонење, значајно е да се утврди дали и на кој начин ќе се заштитат интересите на оштетениот во случаите кога јавниот обвинител како овластен тужител ќе се откаже од поведување на кривична постапка уште по приемот на кривичната пријава или предлогот за кривично гонење, односно кога по поднесениот предлог од страна на оштетениот ќе оцени дека нема место за поднесување на обвинителен предлог или по добиена кривична пријава ќе оцени дека нема место да бара спроведување на истрага и ќе ја отфрли кривичната пријава.

Во ваквите ситуации Законот за кривична постапка, кој беше во сила и се применуваше до започнување со примена на новиот закон, обезбедил заштита на правото на оштетениот, да и покрај откажувањето на јавниот обвинител, постои можност за поведување на кривична постапка против определено лице за кое постојат основи на сомнение дека е сторител на кривично дело и со тоа можност да се поправи евентуално незаконито откажување на јавниот обвинител од кривичен прогон. Така, кога јавниот обвинител по приемот на кривичната пријава или предлогот за кривично гонење ќе најде дека нема основ да преземе гонење за кривичното дело за кое се гони по службена должност, или кога ќе најде дека нема основа за гонење за некој од соучесниците, должен е во рок од осум дена за тоа да го извести оштетениот и да го упати дека може самиот да го превземе гонењето. Вака ќе постапи и судот ако донел решение за запирање на постапката поради откажување на јавниот обвинител од гонење.²⁰ Во овој случај оштетениот има право да го превземе односно продолжи гонењето во рок од осум дена од кога го примил известувањето. Оштетениот што не е известен дека јавниот обвинител не го превзел гонењето може своја изјава дека ја продолжува постапката да даде пред надлежен суд во рок од три месеци од денот кога

---

²⁰ Ова ситуација се однесува на откажување на јавниот обвинител во текот или по завршувањето на истрагата.

јавниот обвинител ја отфрлил пријавата. Кога јавниот обвинител, односно судот, го известува оштетениот дека може да го преземе гонењето, ќе му достави поука кои дејствија може да ги превземе заради остварување на ова право. Кои дејствија оштетениот има право понатака да ги превзема зависи од тоа за кое кривично дело се сомничи осомничениот односно обвинетиот и во која фаза од постапката јавниот обвинител се откажал од кривично гонење. Така, ако јавниот обвинител ја отфрлил кривичната пријава или предлогот за кривично гонење затоа што смета дека се работи за кривично дело кое се гони по приватна тужба, оштетениот може да го продолжи гонењето со поднесување на приватна тужба, но ако смета дека сепак се работи за кривично дело кое се гони по службена должност може да поднесе супсидијарен обвинителен предлог или акт под услови определен со законот. Имено, оштетениот може да поднесе супсидијарно обвинение само за она кривично дело за кое била поднесена кривична пријава или предлог и за кое дело јавниот обвинител донел решение дека нема место за кривично гонење. Оштетениот не може да поднесе супсидијарен обвинителен предлог или акт за друго кривично дело кое се гони по службена должност а кое не било предмет на оцена на јавниот обвинител при постапувањето по кривичната пријава односно предлогот. Во таков случај судот ќе го отфрли супсидијарниот обвинителен предлог или акт бидејќи оштетениот не е овластен тужител. Кога јавниот обвинител ќе ја отфрли кривичната пријава или предлогот за гонење, оштетениот има овластување да бара спроведување на истрага или доколку смета дека постојат доволно докази да поднесе непосредно обвинение. Се разбира дека и за оштетениот важи ограничувањето предвидено во Законот за кривична постапка дека за кривичните дела за кои е запретена казна затвор над пет години истрагата е задолжителна па доколку оштетениот поднел супсидијарен обвинителен акт за вакво кривично дело без претходно спроведена истрага, супсидијарниот обвинителен акт ќе се смета за барање за спроведување на истрага. Доколку јавниот обвинител се откажал од кривично гонење во текот на истрагата или по нејзиното завршување, оштетениот може да бара истрагата да продолжи или да биде дополнета.

5.1.2 Нерамноправна положба на оштетениот како тужител

При анализирање на општите одредби од Законот за кривичната постапка и одредбите кои се однесуваат на претходната односно предкривичната постапка, се воочува дека, кога Законот за кривична постапка зборува за правата на оштетениот и приватниот тужител (член 55, во истрагата и на главниот претрес) воопшто не ги споменува правата на оштетениот во предкривичната постапка. Тезата според која положбата на оштетениот (процесно-правно и фактички) е најтешка токму во предкривичната постапка, наоѓа своја потврда токму во ваквата регулатива.²¹

Имено, кога оштетениот се јавува како странка во кривичната постапка, во својство на приватен тужител, за да може да поднесе приватна кривична тужба, оштетениот мора уште во предкривичната постапка да знае за кривичното дело и сторителот. Не се ретки меѓутоа случаите кога сторителот на кривичното дело е непознат за оштетениот, не може да се утврди идентитетот, непозната е адресата на живеење или престојување и слично, па оштетениот како приватен тужител се соочува со реални потешкотии и при самото поднесување на приватната тужба, како иницијален акт за поведување на кривична постапка. Токму во оваа фаза на предкривичната постапка доаѓаат најмногу до израз правните ограничувања на оштетениот како тужител. Додека за делата кои се гонат по службена должност јавниот обвинител може да бара потребни известувања од МВР или други институции, државни органи, правни лица и слично, да побара определени истражни дејствија и против непознат сторител, да побара податоци за известување за осудуваност, се заради постапување односно донесување на одлука по пријава, оштетениот ги нема на располагање овие права. Така, оштетениот нема овластување да поднесе барање до истражниот судија за превземање на определени истражни дејствија, нема право да бара од органите за внатрешни работи да прибираат определени потребни известувања и слично, бидејќи овие права му припаѓаат исклучиво на јавниот обвинител како државен орган.

Со оглед на тоа што за кривичните дела кои се гонат по приватна тужба, оштетениот не може да бара помош од јавниот обвинител, бидејќи тој не е

---

²¹ О.Бачанович, веќе цит., стр.348

надлежен да постапува за вакви кривични дела, оштетениот е приморан да бара помош (за утврдување на идентитетот на сторителот, прибирање на докази и сл.) непосредно од МВР. Меѓутоа, ако се толкуваат буквално одредбите од член 142 од Законот за кривична постапка, произлегува дека МВР е должно да ги превзема сите потребни мерки за пронаоѓање на сторителот, откривање и обезбедување на траги на кривично дело и предмети што би можеле да бидат користени за успешно водење на кривичната постапка, само ако постојат основи на сомневање дека е извршено кривично дело кое се гони по службена должност. Ваквото рестриктивно толкување на овие одредби би значело дека оштетениот како приватен тужител е принуден самиот да го пронаоѓа сторителот на кривичното дело и доказите.

Се поставува прашањето кој би бил правниот основ за постапување на МВР во случаите кога се работи за кривични дела кои се гонат по приватна тужба и особено прашањето за оправданоста МВР да постапува во фазата на предкривичната постапка кога се работи за кривични дела кои не се гонат по службена должност.

Согласно Законот за внатрешни работи²² Министерството во рамките на својата надлежност им укажува стручна помош на граѓаните, претпријатијата и другите правни лица и државни органи во остварувањето на пропишаните права и обврски, заштита на животот и личната сигурност на граѓаните и имотот. Ваквата одредба до некаде дава основ оштетениот да бара помош од МВР во откривањето на сторителот на кривично дело кое се гони по приватна тужба, утврдување на идентитетот и сл. но со оглед на тоа дека „укажувањето помош“ е мошне широк поим и се остава простор за негово различно толкување, и понатаму останува отворено прашањето колку МВР и до каде навистина има обврска задолжително да постапува по поднесени барања за укажување помош при откривање на сторители на кривични дела за кои се гони по приватна тужба, а особено за прибирање на докази за потребите на оштетениот како приватен тужител.

Околу оправданоста за постапување на МВР во фазата на предкривична постапка, за дела за кои не се гони *ex officio*, постојат аргументи за и против.

---

²² Законот за внатрешни работи е донесен во јули 2009 год. и претрпе неколку измени и дополнувања во 2010, 2011 и 2012 год.

Како аргумент за потребата од „немешање“ односно апстинирање на МВР во предкривичната постапка за овие дела се наведува фактот дека се работи за „багателни“ кривични дела односно такви кривични дела кои со оглед на нивниот „лесен“ карактер односно тежина го засегаат само поединецот и не претставуваат поголема општествена опасност кога државата би била заинтересирана за кривично гонење. Поборниците на стојалиштето за учество на МВР во предкривичната постапка и кога се работи за дела кои се гонат по приватна тужба, својот став го бранат со аргументи, повеќе од виктимолошки аспект, дека сепак се работи за кривични дела со кои директно се повредуваат основните права на граѓанинот, во прв ред уставно загарантирани права на морален и физички интегритет, а особено како аргумен ја наведуваат застапеноста односно доминантноста на овие дела во вкупната структура на криминалитетот како и во праксата на судовите.²³

За да се надмине ваквата состојба во која оштетениот како приватен тужител е ставен во понерамноправна положба од јавниот обвинител како овластен тужител, потребни се определени измени во законските решенија каде МВР изрично ќе биде задолжен да постапува во предкривичната постапка и кога се работи за кривични дела кои се гонат по приватна тужба. Ваквата нерамноправна положба на оштетениот во предкривичната постапка донекаде беше надмината со Законот за кривична постапка (1997) кога беа внесени два нови члена (145 и 146), кои се значајни за подобрувањето на оштетениот во предкривичната постапка, но само кога станува збор за кривичните дела кои се гонат по предлог на оштетениот. Со овие новини и понатаму оштетениот како приватен тужител останува во подредена положба. Со овие новини се предвидува можноста јавниот обвинител со согласност на оштетениот да може да го одложи гонењето за кривично дело за кое е пропишана казна затвор до три години, ако осомничениот е подготвен да се однесува според упатствата на јавниот обвинител и да ги исполни определените обврски со кои се намалуваат или отстрануваат штетените последици на кривичното дело. Меѓу другото таквата обврска може да се состои во отстранување или надоместување на штетата на оштетениот или исполнување на обврска во однос на издржувањето. Ако сторителот во рокот, кој не може да биде подолг од 6

²³ C.Prodanovic, *Ostecenik u postupanju organa otkrivanja i gonjenja za krivicna dela koje se gone po privatnoj tuzbi*, Nasa zakonitost, Zagreb, 5-6/1985, str.584

месеци, ја исполни обврската, јавниот обвинител ќе ја отфрли кривичната пријава против сторителот. Иако со ваквото решение се отвараат определени прашања и дилеми, како на пример дали со ова јавниот обвинител ја превзема улогата на судот, кој и на кој начин ќе ја утврди висината на штетата и дали е оправдано да му се остави на јавниот обвинител по лична проценка да ја утврдува таа штета, сепак не може да се оспори фактот дека со ова решение во голема мера се обезбедува заштита на оштетениот во предкривичната постапка, остварување на неговата основна цел – да му се надомести штетата што му е причинета со кривично дело. Практичната придобивка од ваквото решение, покрај растеретување на судовите од водење на постапки кои можат да се завршат уште во предкривичната постапка, е ефикасноста во остварувањето на оштетно побарување на оштетениот. Осомничениот, под закана за кривично гонење, е принуден да избере дали ќе му ја надомести штетата на оштетениот и со тоа ќе избегне водење на кривична постапка против него, или ќе одговара за стореното кривично дело. Одлуката на осомничениот да ја надомести штетата на оштетениот и со тоа да избегне кривично гонење ја постигнала целта на оштетениот да му биде отстранета или надоместена штетата што ја претрпел од кривично дело.

5.1.3 Правата на оштетениот според новините на Законот за кривична постапка

Кога зборуваме за положбата на оштетениот во предкривичната постапка значајно е да се разгледаат новините што со Законот за кривична постапка од ноември 2010 година се воведени и кои, како и во останатите така и во овој стадиум на кривичната постапка, даваат една нова димензија не само на поимот оштетен туку и неговите права и овластувања како субјект на постапката.

Една од позначајните новини што се воведуваат со новиот ЗКП се однесува на дефинирањето на поимот „оштетен“ и поимот „жртва на кривично дело“. Со разграничувањето на овие два поими ЗКП во општите одредби, покрај во делот на објаснувањето на овие два поими, во понатамошниот дел се

обидел да ги разграничи и посебно правата на жртвата од правата на оштетениот во кривичната постапка.

Согласно член 53 од ЗКП жртвата на кривичното дело ги има следниве права:

1. да учествува во кривичната постапка како оштетен со приклучување кон кривичниот прогон или за остварување на имотно правното побарување за штета:
2. на посебна грижа и внимание од страна на органите и субјектите кои учествуваат во кривичната постапка и
3. на делотворна психолошка помош и поддршка од страна на органи, установи и организации за помош на жртви од кривични дела.

Како посебни права на жртвата на кривично дело за кое е пропишана казна затвор од најмалку четири години се предвидени уште и:

1. правото на советник на товар на буџетските средства пред давањето на исказ, односно изјава или поднесување на имотноправно побарување, ако има тешки психофизички оштетувања или потешки последици од кривичното дело и
2. надоместок на материјална и нематеријална штета од државен фонд под услови и на начин пропишан со посебен закон, доколку надоместок на штета не може да се обезбеди од осудениот.

Полицијата, јавниот обвинител и судот се должни да постапуваат со посебна грижа спрема жртвите на кривичните дела, давајќи им поуки за нивните права и да се грижат за нивните интереси при донесувањето на одлуките за кривично гонење против обвинетиот, односно превземање на дејствијата во кривичната постапка во која жртвата мора лично да присуствува.

Во прилог на подобрување на положбата на жртвата во кривичната постапка од посебно значење се новините воведени со ЗКП во делот на гарантирањето на посебните права на ранливите категории жртви и на жртвите на кривичните дела против половата слобода и половиот морал, човечноста и

меѓународното право. Имено, во согласност со Виенската декларација за криминалитетот и правдата: во пресрет на предизвиците на 21 век државите треба да извршат анализа на својата досегашна практика во врска со криминалитетот, да превземат мерки за развој на службите за поддршка на жртвите, за подигање на свеста за правата на жртвата. Во таа смисла иако и до сега беа направени определени чекори и општа констатација беше дека на овие прашања поврзани со жртвата им се пристапува на фрагментиран начин. Иако се уште не може да стане збор за некој посистематичен пристап и поцелосна анализа на развојот на службите за поддршка на жртвите во нашето кривичноправно законодавство, сепак е направен голем чекор напред и со овие новини на ЗКП.

Така согласно член 54 од ЗКП право на посебни мерки на процесна заштита при давањето на исказ и испитување во сите фази на постапката се предвидени за жртвите кои:

1. во времето на давањето на исказот се на возраст под 18 години
2. со давањето исказ или одговор на определено прашање би се изложиле себе си или блиско лице на сериозна опасност по животот, здравјето или физичкиот интегритет (загрозени жртви) и
3. заради возраста, природата и последиците на кривичното дело, физичкиот или психичкиот инвалидитет или друга од значење здравствена состојба, општествено и културно минато, семејните околности, религиозните уверувања и етничката припадност на жртвата, однесувањето на обвинетиот, членовите на семејството или пријателите на обвинетиот кон жртвата би имале штетни последици по нивното психичко или физичко здравје или негативно ќе влијае врз квалитетот на дадениот исказ (посебно чувствителни жртви).

Се работи значи за посебно ранливи категории на жртви за кои судот по предлог на јавниот обвинител има обврска да обезбеди посебни мерки на процесна заштита кога е тоа потребно за да се заштитат загрозените и посебно чувствителните жртви но при тоа судот мора да ја земе во предвид и вољата на жртвата.

Меѓутоа, судот мора да определи посебни мерки на процесна заштита во секој случај кога жртва на кривичното дело е дете кое име потреба од посебна грижа и заштита и кога детето е жртва на трговија со луѓе, насилство или сексуална злоупотреба.

Покрај за овие ранливи категории жртви, ЗКП гарантира посебни права и за жртвите на кривичните дела против половата слобода и половиот морал, човечноста и меѓународното право. За оваа категорија жртви се гарантираат следниве права:

1. пред испитувањето да разговара со бесплатен советник или со полномошник, доколку во постапката учествува како оштетен;
2. да биде испитувана од лице од исти пол во полицијата и во јавното обвинителство;
3. да не одговара на прашањата што се однесуваат на личниот живот на жртвата, а не се поврзани со кривичното дело;
4. да бара испитување со помош на визуелно-тонски средства или на начин определен со овој закон и
5. да бара исклучување на јавноста на главната расправа.

За сите овие права судот, јавниот обвинител и полицијата се должни да ја поучат жртвата најдоцна пред првото испитување и за поуката се составува службена белешка или записник.

Овие новини во Законот за кривична постапка несомнено упатуваат на заклучок дека Р.Македонија го следи трендот на современите кривично-правни системи за унапредување на положбата на жртвата во кривичната постапка како и основните стандарди и принципите што во таа насока ги поставува меѓународната заедница, но останува допрва да се види колку во праксата овие нови стандарди ќе бидат реално почитувани и спроведени. Бидејќи Законот за кривична постапка не содржи одредби со кои поблиску ќе се регулираат определени прашања, како на пример начинот на кој ќе се определува бесплатниот правен советник, постапката околу надомест на штета од државен фонд и слично, останува потребата од дополнување на законската

регулатива со посебни закони или дополнување на Законот за кривична постапка, како би можело да се очекува дека овие права на жртвите и реално ќе бидат остварливи.

Новиот Закон за кривична постапка направил обид на повоопштен начин да ги предвиди правата на оштетениот без да се ограничува на определени стадиуми во истата па во член 57 ги набројува правата на оштетениот во кривичната постапка, со што ги опфаќа сите фази и стадиуми на постапката каде спаѓа и претходната односно преткривичната постапка.

Согласно член 57 од ЗКП (ноември 2010 година), оштетениот во кривичната постапка ги има следниве права:

1. да биде запознаен со своите права;
2. да го употребува својот јазик и писмо и право на помош од преведувач, односно толкувач доколку не го разбира јазикот на кој се води постапката;
3. да стави предлог за остварување на имотно-правното барање;
4. да има полномошник;
5. да укажува на факти и да предлага докази;
6. да присуствува на доказното рочиште;
7. да присуствува на главната расправа и да учествува во доказната постапка, како и да се произнесе по имотноправното побарување и по кривичноправниот настан;
8. по завршувањето на истрагата да ги разгледа списите и предметите што служат како доказ;
9. да поднесе жалба под услови предвидени со овој закон;
10. да поднесе предлог за гонење и приватна тужба согласно одредбите на Кривичниот законик;

11. да биде извесетен за непревземање или за секое откажување од кривичното гонење од страна на јавниот обвинител;
12. да изјави жалба до повисокиот јавен обвинител против одлуката на јавниот обвинител со која се откажува од кривичното гонење, под услови предвидени со овој закон;
13. да побара враќање во поранешна сосотојба;
14. да му се почитува правото на приватност;
15. да учествува во постапката за медијација на начин и под услови определени со овој закон.

Најголем дел од вака таксативно набројаните права на оштетениот во кривичната постапка му беа загарантирани на оштетениот и со ЗКП кој беше во сила и се применуваше до ноември 2013 година. Меѓутоа со новините на ЗКП сепак во голема мера се менува положбата на оштетениот, што е резултат на промената на целокупната концепција на кривичната постапка од инвизиорска во акузаторна, и засилувањето на улогата на јавниот обвинител во оваа постапка.

5.1.4 Положбата на оштетениот според новините на Законот за кривична постапка, подобрување на положбата или стеснување на правата на оштетениот како тужител

За да се согледаат новините кои повлекуваат битни промени во определувањето на положбата на оштетениот во кривичната постапка ќе направам една кратка анализа на општите одредби и одредбите во во предкривичната постапка кои се однесуваат на оштетениот и нивна споредба со претходните решенија а со тоа и анализа на погоре таксативно набројаните права.

Правото на оштетениот на употреба на својот јазик и писмо и правото на преведувач и толкувач во кривичната постапка е едно од основните права загарантирани со Устав и ова право на оштетениот како со претходниот му се

гарантира и со овој закон. Така, оштетениот и приватниот тужител, впрочем како и сите други учесници во постапката, кој зборува службен јазик различен од македонскиот, има право во постапката да го употребува својот јазик и писмо, во постапката пред судот има право на бесплатна помош од преведувач односно толкувач а органот што ја води постапката е должен да му обезбеди усно преведување како и превод на исправите и другиот пишан доказен материјал. Во правото на оштетениот да биде поучен за своите права спаѓа и правото на поука за правото на преведувач односно толкувач. Како и останатите учесници во постапката и оштетениот има право писмената до судот да ги доставува на својот мајчин јазик.

Едно од основните начела на кривичната постапка е начелото на поука за правата на неуката странка. Согласно ова начело и оштетениот како учесник во постапката има право од страна на органот кој ја води постапката да биде поучен за правата што според ЗКП му припаѓаат и за последиците од пропуштањето на дејствието, ако од незнаење оштетениот би можел да пропушти некое дејствие во постапката или поради тоа да не го користи своето право. Ова начело всушност е содржано во точка 1 од член 57 и тоа укажува на фактот дека законодавецот, иако го предвидел ова право во основните начела за сите учесници во постапката, уште еднаш го потенцира како посебно право на оштетениот, а со тоа обврска на државните органи што учествуваат во кривичната постапка посебно да внимаваат на правата на оштетениот и да го поучат за дејствијата кои може да ги превзема со цел да не се пропушти некое дејствие односно оштетениот поради незнаење да не искористи некое свое право.

Начелото на акузаторност и официјалност е уште едно начело кое дополнително е содржано во правата на оштетениот предвидени со член 57. Согласно ова начело кривичната постапка може да се поведе и води само по барање на овластен тужител. Оштетениот може да се јави како подносител на предлог за кривично гонење кога овластен тужител е јавниот обвинител или како приватен тужител за делата за кои се гони по приватна тужба, согласно КЗ. Во овој дел новиот ЗКП на идентичен начин како и претходниот закон ги утврдува ситуациите кога оштетениот се јавува како странка во постапката а се работи за кривични дела кои според КЗ се гонат по приватна тужба и

ситуацијата кога се работи за кривични дела кога согласно КЗ овластен тужител е јавниот обвинител но поведувањето или водењето на кривична постапка зависи од вољата на оштетениот односно за тие кривични дела мора да постои предлог од оштетениот до јавниот обвинител за кривично гонење. За овие кривични дела кои се гонат по предлог од оштетениот, доколку таков предлог нема, јавниот обвинител не може да поведе постапка, а ако во текот на постапката оштетениот се откаже од предлогот јавниот обвинител повеќе нема овластување за водење на кривичната постапка и ќе се откаже од кривичното гонење.

За положбата на оштетениот во кривичната постапка и можноста оштетениот во оваа постапка да ги остварува своите имотноправни побарувања од посебно значење се одредбите за условно одлагање на кривичното гонење. Овој институт, како што беше образложено претходно, беше воведен со измените на ЗКП од 2002 год. и како таков се применува во праксата согласно стариот закон. Со новиот ЗКП повторно е предвидена можноста јавниот обвинител да може со согласност на оштетениот со решение да го одложи кривичното гонење за кривично дело за кое е пропишана казна затвор до три години, ако осомничениот е подготвен да се однесува според упатствата на јавниот обвинител и да ги исполни обврските со кои се намалуваат или отстрануваат штетните последици на кривичното дело.

Меѓутоа, она што е под посебно значење за овој институт е тоа што, за разлика од претходното решение, со новините на ЗКП се прошируваат видовите на обврски кои можат да се предвидат за обвинетиот како услов за одлагање на кривичното гонење, па така освен намалување или отстранување на штетните последици од кривичното дело, како цели за постигнување со условното одлагање на кривичното гонење се предвидува да со ова поволност за обвинетиот се заштити оштетениот преку ставање крај на вознемирувањето што е резултат на кривичното дело и постигнување на влијание врз процесот на реинтегрирање на осомничениот. Со новините на ЗКП, покрај веќе предвидените обврски што можат да бидат наведени во упатството на јавниот обвинител како што се: отстранување или надоместување на штетата, плаќање на паричен износ во полза на Буџетот на РМ или институција што врши јавни овластувања или во хуманитарни цели, исполнување на обврските

во однос на издржувањето и кога се исполнети условите за ослободување поради компензација на штетата определена со Кривичниот законик, се предвидуваат и други обврски со кои може да се задолжи осомничениот при условното одлагање на кривичното гонење и тоа: враќање на одземените предмети, подложување под третман за одвикнување од зависности, подложување на психосоцијална терапија заради отстранување на насилничко однесување, забрана на посетување или контактирање со жртвата на казненото дело како и со трети лица определени од страна на јавниот обвинител и определување општокорисна работа во траење од 40 до 120 часа. Со вака дополнително предвидените обврски во голема мера се подобрува положбата на оштетениот во предкривичната постапка со тоа што се овозможува некои права на оштетениот да се остварат и без водење на кривична постапка, каква можност немаше според стариот ЗКП.

Имено, враќањето на одземените предмети на некој начин како можна обврска беше предвидено и со стариот ЗКП, преку обврската за отстранување или надоместување на штетата но со оваа новина се дава можност да оштетениот уште во предкривичната постапка може да бара осомничениот да му ги врати и одземените предмети кои од било кои причини не можат да се подведат под штета поврзана со кривичното дело а сепак неспорно се одземани од оштетениот, и со тоа оштетениот да се поштеди од водење на други постапки и дополнителни трошоци.

Меѓутоа, она што е уште позначајно со воведувањето на овие дополнителни обврски е можноста во предкривичната постапка јавниот обвинител како услов за одлагање на кривичното гонење да предвиди обврска за осомничениот да се подложи под третман за одвикнување од зависности или на психосоцијална терапија заради отстранување на насилничко однесување како и забрана за посетување или контактирање со жртвата на казненото дело.

Судската пракса покажува дека не е мал бројот на оние кривични дела каде сторителот на кривичното дело е во блиски лични односи со жртвата, особено кај семејното насилство, каде сторителот најчесто го врши кривичното дело во состојба на зависност од алкохол, наркотици или поради

неприспособеност кон социјалната средина, па поради блиските лични односи за жртвата е од поголемо значење одвикнување на сторителот од зависностите кои кај него го поттикнуваат и нагласуваат насилничкото однесување, негова ресоцијализација или дистанцирање на сторителот од жртвата отколку самото кривично гонење. Со вака предвидените обврски за сторителот на кривично дело се потенцираат позитивните ефекти од ставањето приоритет на односот меѓу сторителот и жртвата и акцентирање на ресторативниот процес и поправање на односот помеѓу сторителот и жртвата што ќе овозможи да се спречи понатамошно продлабочување на конфликтот и на циклусот на насилство, а со тоа и можната ревиктимизација на жртвата, ќе се обезбеди жртвата да се чувствува посигурно, да се земат во предвид нејзините потреби, чувства, ставови и слично.²⁴

Кога зборуваме за правата на оштетениот во кривичната постапка, онака како што се набројани во член 57 од ЗКП, може да се констатира дека во најголем дел станува збор за права кои оштетениот ги имаше и според до сега важечкиот ЗКП, со тоа што истите не беа нормативно набројани како такви во посебна одредба. Така, правото на оштетениот да стави предлог на имотноправно побарување до завршувањето на главниот претрес, правото на полномошник, правото да укажува на факти и да предлага докази, да присуствува на главниот претрес – расправа, во доказната постапка, да се произнесе по имотноправното побарување и кривичноправниот настан, по завршувањето на истражната постапка да ги разгледува списите и предметите што служат како доказ, да поднесува жалба под услови определени во законот, да поднесува приватна тужба и предлог за гонење согласно одредбите на Кривичниот законик, да биде известен за непревземањето или за секое откажување на јавниот обвинител од кривично гонење и правото да побара враќање во поранешна состојба под услови определени со законот, се права кои му стоеа на располагање и му беа загарантирани на оштетениот и со постојниот ЗКП и забелешките за поволностите и слабостите на така предвидените права важат и за законските решенија на новиот ЗКП.

---

²⁴ О.Бачановиќ Новини во полозбата на оштетениот во кривичната постапка Македонска ревија за казнено право и криминологија Охрид, септември 2007

Сепак, новини кои се воведени со новиот ЗКП во делот на правата на оштетениот во кривичната постапка има, и за дел од нив со сигурност може да се каже дека одат во насока на подобрување на положбата на оштетениот, но за дел од овие решенија може сериозно да се постави прашањето, дали одат во прилог на подобрување на положбата на оштетениот или одат чекор назад, кон стеснување на правата што до сега ги имаше како тужител во постапката.

Едно од правата на оштетениот што како новина се воведува со новиот ЗКП е правото на оштетениот да изјави жалба до повисокиот јавен обвинител против одлуката на јавниот обвинител со која се откажува од кривичното гонење под услови предвидени со овој закон.

Положбата на оштетениот како тужител во кривичната постапка, надвор од случаите кога тој е овластен приватен тужител или овластено лице по чијшто предлог јавниот обвинител може да поведе или води кривично гонење, својата суштина и основа ја има токму во утврдувањето на положбата на оштетениот односно неговите права и овластувања кога во постапката овластен тужител е јавниот обвинител. Зборувајќи за можностите кои ги имаше оштетениот да стапи на местото на јавниот обвинител кога овој ќе се откаже од кривичното гонење според до сега важечкиот ЗКП, и најголема новина која е воведена со новиот ЗКП во делот на положбата на оштетениот доаѓа токму во тој дел.

Имено, со донесувањето на новиот ЗКП целата кривична постапка се менува и поставува врз еден сосема нов концепт каде во значителна мера се засилува улогата на јавниот обвинител со зголемување на неговите ингеренции, особено во предистражната и истражната постапка. Вака поставениот нов концепт на кривичната постапка донесе и една голема новина во положбата на оштетениот како тужител токму во тој дел, можноста оштетениот да застане на местото на јавниот тужител како овластен тужител кога јавниот обвинител ќе се откаже од кривично гонење против сторителот. Како што веќе погоре од овој труд беше анализирано, ЗКП кој беше во сила, во тој дел предвидуваше можност оштетениот: со давање на изјава за продолжување на кривичното гонење на главен претрес, со поднесување на барање за поведување истрага, супсидијарен обвинителен предлог или акт,

секогаш да може да го превземе гонењето кога јавниот обвинител ќе се откаже од тоа. Таква можност оштетениот со новиот ЗКП нема и правото на несогласување на оштетениот со одлуката на јавниот обвинител дека нема место за кривично гонење се исцрпува веќе во истражната постапка.

Според одредбите на новиот ЗКП јавниот обвинител раководи со предистражната постапка и ја спроведува истражната постапка. Тој е *dominus litis* во овие две фази од кривичната постапка, издава наредби, насоки, донесува одлуки, освен оние кои остануваат во надлежност на судијата за претходна постапка и судијата и советот за испитување на обвинителниот акт.

Како и според до сега важечкиот закон, на јавниот обвинител му е дадено овластување да со решение ја отфрли кривичната пријава ако од самата пријава произлегува дека пријавеното кривично дело не е кривично дело за кое се гони по службена должност, ако настапила застареност или делото е опфатено со амнестија или помилување, ако постојат други околности кои го исклучуваат гонењето или ако не постои основано сомневање дека пријавениот го сторил кривичното дело.

Решението за отфрлање на кривичната пријава му се доставува на оштетениот со поука дека може во рок од осум дена да поднесе жалба до непосредно повисокиот јавен обвинител а подносителот на пријавата се известува за причините за отфрлање. Доколку жалбата е недозволена или неблагоприятна повисокиот јавен обвинител ќе го извести оштетениот.

Повисокиот јавен обвинител во рок од 30 дена од приемот е должен да одлучи по жалбата на оштетениот па може со решение да го потврди решението за отфрлање на кривичната пријава или жалбата да ја уважи и да го задолжи понискиот јавен обвинител да ја продолжи постапката.

Јавниот обвинител ја завршува истражната постапка кога ќе оцени дека состојбата на работите е доволно разјаснета за да може да подигне обвинение или да ја запре постапката.

Во член 304 се предвидени случаите кога јавниот обвинител со наредба ќе ја запре истражната постапка, а се работи за случаите кога јавниот обвинител ќе оцени дека: делото што му се става на товар на осомничениот не

е кривично дело кое се гони по службена должност, настапила застареност на кривично гонење или делото е опфатено со акт на амнестија или помилување, настапиле други околности кои го исклучуваат кривичното гонење или нема докази дека осомничениот го сторил кривичното дело.

Кога поради било кои од овие причини, јавниот обвинител ќе донесе наредба за запирање на истражната постапка, примерок од оваа наредба, покрај на осомничениот, ќе достави и до оштетениот кој може во рок од осум дена да поднесе приговор до непосредно повисокиот јавен обвинител.

Доколку приговорот е недозволен или ненавремен повисокиот јавен обвинител ќе го извести оштетениот.

Повисокиот јавен обвинител е должен во рок од 30 дена од приемот на приговорот да одлучи по истиот и постапувајќи по приговорот на оштетениот може со решение да ја потврди наредбата за запирање на истражната постапка или приговорот да го уважи и да го задолжи јавниот обвинител да ја продолжи постапката.

Ако се остави на страна фактот дека, доколку повисокиот јавен обвинител донесе решение со кое ја потврдува наредбата на јавниот обвинител за запирање на истражната постапка, оштетениот веќе нема на располагање никакви правни средства за продолжување на постапката, сама по себе останува нејасна и недоречена до крај одредбата според која јавниот обвинител ја оценува дозволеноста и навременоста на поднесениот приговор.

Имено, со решението дека повисокиот јавниот обвинител по приемот на приговорот ќе цени дали истиот е дозволен и навремен, законодавецот предвидел обврска за повисокиот јавен обвинител да го извести оштетениот дека неговиот приговор е недозволен или ненавремен. Се поставува прашањето, дали едно обично известување може да се смета за одлука на повисокиот јавен обвинител, особено кога се работи за така значајна работа во која се одлучува дека се запира постапка за кривично гонење против сторител на кривично дело, во која се одлучува во последен степен од страна на јавниот обвинител кој сепак е само едана странка во кривичната постапка. Оштетениот после едно вакво известување од страна на повисокиот јавен обвинител, дека

неговиот приговор е недозволен или ненавремен, веќе нема на располагање ниту еден правен лек со кој ќе го докажува спротивното, дека приговорот што го поднел е дозволен и навремен. Доаѓаме до едно многу значајно прашање: дали со ваквото решение законодавецот му го скратил на оштетениот едно од основните права загарантирани со Уставот – правото на жалба. Согласно член 15 од Уставот на РМ се гарантира правото на жалба против поединечни акти донесени во постапка во прв степен пред суд, управен орган или организација или друга институција што врши јавни овластувања. Навистина, известувањето не може да се смета за одлука со која се одлучува за некакво право, но токму тука лежи основот врз кој оштетениот, како субјект на кривичната постапка чие имотноправо е оштетено, се доведува во неповолна ситуација и му се ускратува правото во оваа постапка да го остварува својот интерес. Со самото известување повисокиот јавен обвинител не одлучува. Известувањето само по себе значи запознавање на оштетениот дека повисокиот јавен обвинител оценил дека поднесениот приговор од негова страна е недозволен или ненавремен, што пак само по себе значи дека повисокиот јавен обвинител одлучил дека приговорот е ненавремен или недозволен. Тоа што повисокиот јавен обвинител формално не донел одлука туку испратил само известување не значи дека не одлучувал. Напротив, со тоа што го известува оштетениот дека неговиот приговор е недозволен или ненавремен, всушност тој одлучува дека по така поднесениот приговор нема да одлучува за законитоста на одлуката на јавниот обвинител дека нема место за кривично гонење, па наредбата на јавниот обвинител за запирање на истрагата станува правосилна. Со ваквото известување повисокиот јавен обвинител во суштина одлучил мериторно дека истрагата се запира, оштетениот повеќе нема право да бара продолжување на истрагата ниту да поведе кривична постапка, без притоа да му се даде можност да ја оспорува донесената во прв степен одлука на повисокиот јавен обвинител, дека неговиот приговор е дозволен и навремен.

5.2. Положба на оштетениот во истрагата

Истрагата е вториот стадиум од кривичната постапка во кој се собираат докази и податоци што се потребни за да може да се одлучи дали ќе се подигне обвинителен акт или ќе се запре постапката, докази за кои постои опасност дека не ќе можат да се повторат на главниот претрес или дека нивното изведување би било сврзано со тешкотии, како и други докази во полза на постапката. Истрагата се поведува против определено лице кога постои основано сомнение дека сторило кривично и тоа по барање на јавниот обвинител и таа започнува со донесување на решението од страна на истражниот судија за спроведување на истрага.

И во оваа фаза од постапката доаѓа до израз понеповолната положба на оштетениот како тужител во однос на јавниот обвинител како овластен тужител и ваквиот факт произлегува од неколку законски решенија.

Имено, согласно член 153 од ЗКП, истражниот судија може да се согласи со предлогот на јавниот обвинител да не се спроведува истрага, ако собраните податоци даваат доволно основа за подигање на обвинителен акт и без спроведување на истрага. Ваков предлог до истражниот судија може да поднесе оштетениот кога кривичното гонење се превзема по барање на оштетениот како тужител. Рокот за подигање на обвинителниот акт изнесува осум дена. Меѓутоа, за разлика од правото што му се дава на јавниот обвинител да може да побара од советот (член 22 став 6) да го продолжи овој рок, таква можност на оштетениот како тужител не му е дадена. Се поставува прашањето, зошто законот во овој случај бил поригорозен кога е во прашање постапувањето на оштетениот како тужител обврзувајќи го со преклузивни рокови, за разлика од јавниот обвинител на кој му се дава можност да се пролонгира рокот за подигање на обвинителниот акт, особено што за разлика од оштетениот јавниот обвинител е специјализиран (професионален) државен орган.

Во истрагата оштетениот сепак според досегашното законско решение имаше определени права кои му припаѓаат и во кој дел не се разликуваат од правата што му припаѓаат на јавниот обвинител како овластен тужител.

Така, оштетениот и приватниот тужител во текот на истрагата имаат право да укажуваат на сите факти и да предлагаат докази што се од важност за утврдување на кривичното дело, за пронаоѓање на сторителот на кривичното дело и за утврдување на нивните имотно-правни побарувања. Оштетениот, оштетениот како тужител и приватниот тужител имаат право да ги разгледуваат списите и да ги разгледуваат предметите што служат како доказ. На оштетениот може да му се ускрати правото на разгледување на списите додека не биде сослушан како сведок.

За положбата на оштетениот во текот на истрагата од посебно значење беа одредбите кои ги регулираат правата на оштетениот во ситуација кога јавниот обвинител во текот на истрагата или по завршување на истрагата ќе го извести истражниот судија со изјава дека се откажува од гонењето. Во тој случај истражниот судија ќе донесе решение за запирање на истрагата но задолжително ќе го извести оштетениот за запирањето на истрагата и ќе го поучи дека во рок од осум дена може да се изјасни дали ќе го продолжи гонењето. Оштетениот кој не е известен дека јавниот обвинител не го превзел гонењето, или истражниот судија ја запрел постапката поради откажување на јавниот обвинител, може да даде своја изјава пред надлежен суд дека ја продолжува постапката во рок од три месеци од денот кога јавниот обвинител ја отфрлил пријавата односно истрагата била запрена. Овие права на оштетениот и на приватниот тужител дополнително беа зајакнати со обврската на јавниот обвинител и судот да при известувањето на оштетениот дека може да го продолжи гонењето ќе му достават и поука за тоа кои дејствија може да ги превземе заради остварување на своето право. Ова нешто е разбирливо ако се има во предвид дека оштетениот е најчесто лице кое нема доволно стручно познавање за правилата на кривичната постапка и со тоа се обезбедува оштетениот од опасноста да пропушти да превземе потребно дејствие само поради незнаење и неукост.

Со превземањето на кривичното гонење од страна на оштетениот тој стапува на местото на јавниот обвинител и добива положба на овластен тужител како супсидијарен тужител. Интересно е да се напомене дека иако во праксата е востановен и се користи терминот „супсидијарен тужител“ законот

не го познава овој поим туку го употребува терминот „оштетениот како тужител“.

Оштетениот како тужител ги има истите права што ги има јавниот обвинител, освен оние кои му припаѓаат на јавниот обвинител како на државен орган. Во судската пракса се поставува прашањето кое е тоа, условно кажано „ексклузивно право“ што на јавниот обвинител му припаѓа како на државен орган а не може да му припаѓа на оштетениот. Најчесто ова право се поврзува со правото на јавниот обвинител да побара од судот да спроведе определени истражни дејствија кое право оштетениот го нема. Меѓутоа ако се имаат во предвид одредбите од член 160 од ЗКП, произлегува дека ова и не е ексклузивно право само на јавниот обвинител бидејќи според овој член и странките и оштетениот имаат право во текот на истрагата да му стават предлози на истражниот судија да изврши определени истражни дејствија. Од тука поголема е веројатноста дека ваквото ограничување на правата на оштетениот се однесува на „ексклузивните права“ на јавниот обвинител да предлага превземање на истражни дејствија во скратената постапка каде е предвидено дека пред поднесување на обвинителниот предлог јавниот обвинител може да му предложи на судијата да превземе определени истражни дејствија но не е предвидено такво право и за оштетениот како тужител и за приватниот тужител. Во скратената постапка му се дава можност на оштетениот да, доколку по неговата пријава јавниот обвинител во рок од еден месец по приемот не поднесе обвинителен предлог ниту го извести дека ја отфрлил пријавата, оштетениот како тужител да го превземе гонењето со поднесување на обвинителен предлог до судот, но со ниту една одредба не е предвидена можноста во таков случај да предлага превземање на определени истражни дејствија. Ваква можност не е предвидена ниту за оштетениот како приватен тужител. Ваквите законски решенија отвараат дилема и се поставува прашањето за нивната оправданост токму поради тоа што се рефлектираат негативно директно врз положбата на оштетениот како тужител. Така, ако на јавниот обвинител му е дадена можност, пред да одлучи дали ќе поднесе обвинителен предлог или не, преку истражните дејствија на судот да прибави определени докази, информации и слично, кои ќе му помогнат да добие претстава за тоа дали е оправдано водењето на постапка, на оштетениот како

тужител и на приватниот тужител таквата можност им е ускратена. Тие имаат право да поднесат супсидијарен обвинителен предлог или приватна тужба без претходно да имаат некаква сигурност дека ќе бидат обезбедени доволно докази дека ќе успеат во постапката.

Покрај ова постојат и неколку други права кои се резервирани и му припаѓаат на јавниот обвинител како на државен орган и кои како „ексклузивно право“ на јавниот обвинител му се ускратени на оштетениот но за истите подетален осврт ќе дадам во делот на положбата на оштетениот во останатите стадиуми во постапката, главен претрес и постапката по правни лекови.

Кога се зборува за положбата на оштетениот во истрагата посебно е интересно прашањето за правата на оштетениот да присуствува при превземањето на определени истражни дејствија во текот на истрагата.

Согласно член 161 од ЗКП кој до сега беше во сила и примена, покрај тужителот, обвинетиот и бранителот на обвинетиот, оштетениот има право да присуствува при увидот и сослушувањето на вештаци, при сослушување на сведок само кога е веројатно дека сведокот нема да дојде на главен претрес но не и при распит на обвинетиот, при претрес на дом и при распит на сведок кога судијата ќе најде дека е целесообразно да присуствуваат тужителот, обвинетиот и бранителот или кога тие тоа го побарале. Се поставува прашањето од каде потребата на оштетениот да му се ускрати правото да присуствува при распит на обвинетиот (осомничениот), при претрес на дом, при распит на сведок за кој судот оценил дека е целесообразно да присуствуваат тужителот, обвинетиот и неговиот бранител. Ваквото ограничување на правта на оштетениот уште еднаш одат во прилог на тврдењето дека оштетениот е ставен во нерамноправна положба со другите субјекти во постапката. Во насока на подобрување на положбата на оштетениот секако одат одредбите според кои оштетениот како и другите субјекти на погоден начин ќе биде известен од страна на истражниот судија за времето и местото на извршување на истражните дејствија, правото на жалба против решението за запирање на истрагата, кое ќе се смета како изјава на оштетениот за продолжување на истрагата, правото да поднесат барање за спроведување или дополнување на истрагата, во текот на истрагата да ставаат

предлози до истражниот судија итн., со што сепак на оштетениот му се даваат многу значајни права и поактивна улога, а се со крајна цел оштетениот да придонесе за целосно утврдување на фактичката положба.

Како што беше и претходно наведено, согласно новините на Законот за кривична постапка, јавниот обвинител а не истражниот судија е тој којшто донесува наредба за спроведување на истражна постапка, па доколку во текот на истражната постапка или по нејзиното завршување, јавниот обвинител донесе наредба за запирање на истражната постапка, оштетениот, по добивањето на примерок од оваа наредба, има право на приговор до повисокиот јавен обвинител во рок од осум дена од приемот на наредбата.

Повисокиот јавен обвинител, доколку приговорот е дозволен и навремен, е должен во рок од 30 дена од приемот на приговорот да одлучи по истиот и постапувајќи по приговорот на оштетениот може со решение да ја потврди наредбата за запирање на истражната постапка или приговорот да го уважи и да го задолжи јавниот обвинител да ја продолжи постапката.

За разлика од претходните законски решенија, кога по отфрлање на кривичната пријава и запирање на истрагата поради откажување на јавниот обвинител, оштетениот имаше право да изјави дека ја продолжува постапката, барање за спроведување или дополнување на истрагата, со поднесување на супсидијарен обвинителен предлог или акт, со новото законско решение ваквото право на оштетениот се одзема. Оштетениот има право само на приговор на одлуката на јавниот обвинител за откажување од кривично гонење до повисокиот јавен обвинител но не и понатамошна судска заштита преку проверка на основаноста на одлуката на јавниот обвинител во судска постапка.

Ако се има во предвид не ретката злоупотреба во праксата на институтот оштетен како тужител, супсидијарното барање за истрага, супсидијарен обвинителен предлог и акт, кога и при очигледно непостоење на основи за кривично гонење оштетените до последена можност ги исцрпуваа правните средства да го продолжат гонењето, можеби е и оправдано што законодавецот се решил на едно вакво решение. Со ваквото ограничување на оштетениот, да после одлуката на повисокиот јавен обвинител не може да води кривична постапка против осомничениот, се заштитуваат осомничените од неосновано и

злонамерно кривично гонење на оштетениот, се избегнуваат непотребните трошоци во постапката, но се поставува прашањето дали со тоа во голема мера не му е ускратено правото на оштетениот да се заштити од евентуална намерна или ненамерна грешка при одлучувањето на јавниот обвинител како овластен тужител. Подолу во овој труд се прикажани резултатите од извршеното истражување за тоа колку постапки завршиле со осудителна пресуда по супсидијарно гонење на оштетениот, а каде обвинителот се откажал од кривично гонење, но сепак останува дилемата дали треба да се дозволи да и при незначителен број на погрешни одлуки на јавното обвинителство, определен број на сторители на кривични дела да останат неказнети за тоа што го сториле а оштетените без морална и материјална сатисфакција за тоа што го претрпеле како резултат на кривично дело.

Навистина, оштетениот сепак има можност и во граѓанска постапка да докажува дека му е причинета штета од некое лице, меѓутоа, одлуката на јавниот обвинител дека нема кривично дело и тоа како може да се користи како основа за докажување на неоснованоста на тужбеното барање.

Останува праксата да покаже дали законското решение на новиот Закон за кривична постапка ги оправдува целите или не, но останува и фактот дека со ваквото решение е направен чекор назад од досегашните напори за подобрување на положбата на оштетениот како тужител во кривичната постапка и одземање на едно за него многу значајно право. Сметам дека, ако интенцијата на повеќето меѓународни прописи, конвенции, договори и слично, е подобрување на положбата на оштетениот и жртвата во кривичната постапка и изнаоѓање на подобри решенија за заштита на интересите на оваа група на субјекти, чии лични и имотни интереси се загрозени со кривично дело, овој закон не ја постигнал таа цел. Без оглед на тоа што можеби ќе се постигнат некои придобивки од аспект на ефикасноста, скратување на времетраењето на кривичната постапка и намалување на трошоците, без ни најмало сомнение во стручноста и способноста на јавното обвинителство во спроведувањето на предистражната и истражната постапка и донесувањето на одлуки во овие фази од постапката, останува неспорниот факт дека сепак јавното обвинителство останува само странка во кривичната постапка, на која и се остава можност како странка да одлучува во последна инстанца за правата на

оштетениот, без судска контрола и заштита. Законодавецот требало да остави можност за судска проверка на одлуките на јавното обвинителство, ако не на главен претрес барем во предистражната и истражната постапка, преку судијата на претходна постапка или судијата за оценка на обвинителен акт, а да направи интервенција во делот кој се однесува на трошоците на постапката па наместо досегашното решение, во случај на запирање на постапката поради откажување на тужителот или пресуда со која обвинетиот ќе биде ослободен од кривично гонење, трошоците да паднат на товар на буџетските средства, да се определи дека истите ќе ги сноси оштетениот кој ја продолжил постапката по откажување на јавниот обвинител како овластен тужител. На мислење сум дека во досегашната пракса, само поради ваквото несоодветно решение за трошоците на постапката, оштетените го злоупотребуваа правото во недоглед да водат постапка, знаејќи дека без оглед на исходот на постапката, тие нема да ги поднесат трошоците што без основ ги направиле. Сметам дека на овој начин ќе му се даде можност на оштетениот да ја стави на проверка јавнообвинителската одлука за откажување од кривично гонење, можност во оваа постапка да му се обезбеди судска заштита во остварувањето не само на имотноправното побарување туку и моралната сатисфакција за кривична одговорност на сторителот на кривично дело а во исто време ќе му биде дадено до знаење дека и самиот ќе претрпи штетни последици доколку само од осветољубивост, злонамерност или од други причини го продолжил гонењето, со тоа што ќе биде задолжен да ги надомести сите трошоци што дополнително се направени по откажувањето на јавниот обвинител.

5.3 Правата на оштетениот во фазата на обвинување

За правата на оштетениот во фазата на обвинување, а со тоа и неговата положба во овој стадиум на кривичната постапка, е од посебна важност прашањето, на кој начин ќе се заштитат интересите на оштетениот и неговото право во кривичната постапка да се утврди вина кај сторителот на кривично дело и да му биде изречена санкција, како морална сатисфакција на оштетениот, и особено остварување на своето имотно-правно побарување односно надомест или отстранување на штета која ја претрпел поради

стореното кривично дело, кога јавниот обвинител ќе одлучи да не поднесе обвинение односно ќе се откаже од кривично гонење.

Јавниот обвинител иако е врзан за начелото на легалитет на јавната тужба, може при оценката дали во поединечни случаи се исполнети правните и стварни услови за превземање или продолжување на кривичното гонење да погреша или намерно да завземе таков став кој не одговара на вистинската состојба на работите. Дали поради грешка или намерно, со откажување од кривично гонење, активностите на јавниот обвинител можат да изостанат во сите фази на кривичната постапка.

Претходно веќе зборував за случаите кога јавниот обвинител ќе ја отфрли кривичната пријава или предлогот за гонење во предкривичната постапка а тука ќе се задржам на можноста што оштетениот ја имаше, согласно старото решение на Законот за кривична постапка, да стапи на местото на овластениот јавен обвинител во фазата на обвинување и губењето на ова право со новините на Законот за кривична постапка.

Кога истражниот судија ќе најде дека истрагата е завршена, ќе го извести за тоа јавниот обвинител со доставување на списите а кога истрагата е водена по барање на оштетениот како тужител или приватниот тужител ќе ги извести оштетениот како тужител и приватниот тужител и ќе ги предупреди дека во рок од 15 дена треба да поднесат обвинителен акт односно приватна тужба, а ако тоа не го сторат ќе се смета дека се откажале од гонењето. Овој рок од 15 дена се однесува и на јавниот обвинител па така јавниот обвинител во рок од 15 дена од приемот на списите е должен да стави предлог да се дополни истрагата, да подигне обвинителен акт, или да даде изјава дека се откажува од гонењето. Но она што и во овој случај оштетениот како тужител го става во нерамноправна положба со јавниот обвинител е фактот дека овој рок за јавниот обвинител е инструктивен додека за оштетениот како тужител преклузивен. Така, ако јавниот обвинител во овој рок од 15 дена не побара дополнување на истрагата, не поднесе обвинителен акт или не даде изјава за откажување, не само што има право да предложи советот (член 22 став 6) да го продолжирокот туку пропуштањето на рокот нема да има за последица јавниот обвинител да го изгуби правото по протекот на тој рок да поднесе

обвинителен акт или барање за дополнување на истрагата. Наспроти тоа, за оштетениот овој рок е преклузивен па доколку оштетениот го пропушти не само што го губи правото да поднесе обвинителен акт туку и нема право да бара враќање во поранешна состојба.

Наспроти ова, интересно е да се напомене правото што ЗКП му го признава на оштетениот, и со тоа го изедначува со странките во постапката, а се однесува на правото оштетениот секогаш да може да се обрати со поплага до претседателот на судот пред кој се води постапката поради одолжување на постапката и поради други неправилности во текот на истрагата. Во таков случај претседателот на судот е должен да ги испита наводите во поплагата и да го извести подносителот за тоа што е превземено.

Во фазата на обвинување според новиот Закон за кривична постапка е предвидена можноста јавниот обвинител да се откаже од обвинителниот акт но најдоцна до донесувањето на одлуката за негово одобрување од страна на судијата или советот за оцена на обвинителниот акт. По откажувањето на јавниот обвинител од обвинителниот акт пред донесување на одлуката за негово одобрување, судијата или советот за оцена на обвинителниот акт носи решение за запирање на постапката, за што веднаш се известува осомничениот и неговиот бранител, а примерок од решението на судот за запирање на постапката се доставува на оштетениот со поука дека може во рок од осум дена да поднесе жалба до непосредно повисокиот јавен обвинител.

Ако се занемарат забелешките на ова законско решение, кои можат да се упатат од причини за кои зборував и во делот на правото на приговор на одлуката на јавниот обвинител за отфрлање на кривичната пријава и наредбата за запирање на истражната постапка, тука доаѓа до израз уште едно впечатливо отстапување од основните правила на секоја па и на кривичната постапка.

Станува збор за следното:

Согласно Уставот на Р.Македонија и Законот за јавното обвинителство²⁵, јавното обвинителство е државен орган кој ги гони сторителите на кривични и други казниви дела и врши други работи утврдени со закон.

Согласно Уставот на Р.Македонија и Законот за судовите²⁶, судовите се самостојни и независни носители на судската власт чишто видови, надлежност, организација, состав и постапка пред нив се уредуваат со закон.

Значи станува збор за две различни институции чишто надлежности и организацина поставеност се точно определени со посебни закони.

Ако се има во предвид дека жалбата е редовен правен лек по повод кој секогаш треба да одлучува непосредно повисокиот орган од онај кој ја донел одлуката која се напаѓа со жалбата, се поставува прашањето дали со ваквото решение не се доведува во прашање основниот принцип на немешање на надлежностите на јавното обвинителство како државен орган и судот како независен орган на судската власт.

Да се даде право на жалба против решение кое го носи судот, и по повод оваа жалба решението на судот да го оценува како законито или незаконито повисокиот јавен обвинител, претставува своевиден преседан во судската постапка каде јавниот обвинител од странка во постапката се јавува во надредена положба над судот како независен орган со право да оценува и одлучува за судска одлука.

Она што ваквото решение го прави уште понејасно, и ниту теоретски ниту практично издржливо и применливо, е тоа што законодавецот останал недоречен како понатаму ќе тече постапката.

Ако не постои дилема во тоа дека јавниот обвинител во никој случај не може постапувајќи по ваква жалба на оштетениот да ја цени законитоста на решението на судот за запирање на постапка, се поставува прашањето, како повисокиот јавен обвинител ќе постапува откако ќе ја прими жалбата.

Ако ваквата жалба има само декларативен карактер, да му се даде право на оштетениот да се произнесе дека не се согласува со откажувањето на

---

²⁵ Закон за јавно обвинителство, декември 2007

²⁶ Законот за судовите мај 2006 год., изменет и доплнет 2008 и 2010 год.

јавниот обвинител од обвинителниот акт и одлуката на судот да ја запре постапката, која е целисходноста на оваа жалба?

Уште повеќе, ако правото на жалба против првостепена одлука е уставно загарантирано право, тоа значи и право на подносителот да добие соодветна одлука по повод поднесената жалба. Ако повисокиот јавен обвинител прими жалба и по повод истата не одлучува го крши основното, со Устав загарантирано право на жалба, оштетениот има право на жалба но нема право да се одлучува по неговата жалба.

Сметам дека ова законско решение во секој случај треба да претрпи промени и да се размисли дали не е посоодветно решението по жалба на оштетениот на одлуката за откажувањето на јавниот обвинител од обвинителниот акт да постапува судијата односно советот за оцена на обвинителниот акт или судијата на претходна постапка, или да му се даде можност на оштетениот да ја продолжи постапката, како што тоа е решено со Законот за кривична постапка на Р.Србија, или во краен случај да се даде право на жалба на одлуката на јавниот обвинител до непосредно повисокиот јавен обвинител, без инволвирање на судот со обврската да донесува формално решение за запирање на постапката. Законот за кривична постапка на Р.Србија предвидува во овој случај право на жалба на оштетениот против одлуката на повисокиот јавен обвинител до судот, кое решение се чини посоодветно и во секој случај гарантира судска заштита од злоупотреба на правото на обвинителството од неосновано откажување од кривично гонење.

5.4 Оштетениот на главен претрес

Главниот претрес е дел од кривичната постапка во кој пред судечкиот суд се расправа по кривичното барање изложено во обвинителниот акт, обвинителниот предлог или приватната тужба на овластениот тужител и на него се расправа и за пријавеното имотноправно барање, ако оштетениот пријави такво, по што судот донесува одлука.

На главниот претрес покрај тужителот, обвинетиот и неговиот бранител, задолжително се повикува и оштетениот. Она што е значајно да се напомене,

кога станува збор за повикувањето на оштетениот на главниот претрес, е дека кога оштетениот не е тужител во постапката а не треба да се распраша во својство на сведок, неговото присуство на главниот претрес не е нужно. Имено, кога оштетениот не треба да се распраша на главниот претрес во својство на сведок, судот во поканата ќе го извести дека главниот претрес ќе се одржи и без него, а дека ќе се прочита неговата изјава за имотно –правното побарување. Оштетениот исто така ќе се предупреди дека ако е уредно поканет а не се јави на главниот претрес, ќе се смета дека не сака да го продолжи гонењето ако јавниот обвинител се откаже од обвинението.

Меѓутоа, ако оштетениот се јавува како тужител или како приватен тужител, во поканата ќе се предупреди дека ако не дојдат на главниот претрес ниту испратат полномошник, ќе се смета дека се откажале од обвинението.

Ваквите законски решенија на досегашниот Закон за кривична постапка претставуваа уште еден пример на нееднаквоста и нерамноправната положба на оштетениот како тужител во споредба со јавниот обвинител како тужител.

Така, доколку уредно поканетиот јавен обвинител не дојде на главниот претрес, претресот ќе се одложи, а доколку се работи за скратена постапка по обвинителен предлог, главниот претрес ќе се одржи, доколку е присутен оштетениот кој во тој случај го застапува обвинението. Наспроти тоа, недоаѓањето на уредно поканетиот оштетен како тужител или приватен тужител има за директна последица, запирање на постапката, бидејќи ќе се смета дека се откажал од обвинението.

Незадолжителноста на присуство на оштетениот на главниот претрес на кој треба да се одлучува за неговото имотно-правно побарување отвара пак една друга дилема. Имено, дадената законска можност да се прочита изјавата на оштетениот за пријавеното имотно-правно побарување, кога оштетениот нема да дојде на главниот претрес, ја решава ситуацијата кога оштетениот веќе во претходните стадиуми на постапката дал изјава во поглед на имотно-правното побарување. Меѓутоа, се поставува прашањето дали и како судот ќе одлучи за имотноправното побарување на оштетениот кој не се јавил на главниот претрес, а до тогаш не дал изјава за тоа дали пријавува имотно-

правно побарување, по кој основ и висина. Законот не содржи одредба дека за имотно-правното побарување ќе се одлучува и во отсуство на оштетениот.

Што се однесува до доказната постапка, значајно е тоа што на оштетениот како и на странките му е дадено правото да и по закажувањето на главниот претрес може да бара да се повикуваат нови сведоци или вештаци или да се прибавува нови докази, се разбира со образлагање на своето барање, кои факти би требало да се докажат со предложените докази.

Тужителот може да се откаже од обвинителниот акт и пред започнување на главниот претрес. Во тој случај претседателот на советот ќе ја запре со решение кривичната постапка и примерок од решението освен на странките ќе достави и до оштетениот кој посебно ќе се предупреди за неговото право дека може да го продолжи гонењето. Во овој случај оштетениот има право да го превземе гонењето во рок од осум дена од приемот на известувањето при што може да изјави дека останува при подигнатиот обвинителен акт или да подигне нов. Ако оштетениот не биде известен дека јавниот обвинител се откажал од обвинението пред започнување на главниот претрес, оштетениот ваква изјава може да даде во рок од три месеци од денот кога јавниот обвинител се откажал од обвинителниот акт.

Главниот претрес почнува со читање на обвинителниот акт, предлог или приватна тужба. По читањето на обвинението секогаш му се дава право на оштетениот кој е присутен да го образложи имотно-правното побарување, а ако не е присутен ќе се прочита неговиот предлог.

Иако редоследот на изведувањето на доказите во доказната постапка, по распитот на обвинетиот, не е строго формално пропишан туку е оставено на претседателот на советот да го утврди редоследот, сепак за оштетениот е предвидено дека, ако се распрашува во својство на сведок, неговото сослушување ќе се изврши веднаш по испитувањето на обвинетиот. Оштетениот, ако не треба да биде распрашан во својство на сведок, оштетениот како тужител и како приватен тужител, своите права во постапката може да ги остварува преку полномошник. Во таа смисла треба да се потенцира уште едно законско решение кое оди во прилог на подобрување на положбата на оштетениот во кривичната постапка а тоа е предвидената

можност на барање на оштетениот како тужител, кога се работи за кривични дела за кои е предвидена казна затвор над пет години, судот да му постави полномошник по службена должност, ако е тоа во интерес на постапката и ако оштетениот како тужител, според својата имотна состојба, не може да ги поднесе трошоците за застапување.

За положбата на оштетениот на главниот претрес од особена важност е прашањето, дали и какви права на оштетениот му се обезбедени во овој стадиум од постапката, ако се има во предвид фактот дека јавниот обвинител може да се откаже од обвинителниот акт и на главниот претрес, до неговото завршување.

Според досегашното законско решение, ако јавниот обвинител се откаже од кривичното гонење односно од обвинителниот акт на главниот претрес, оштетениот кој е присутен е должен веднаш да се изјасни дали сака да го продолжи гонењето и дали ќе остане при поднесениот обвинителен акт на јавниот обвинител, ќе го измени или ќе поднесе нов обвинителен акт. Ако оштетениот не е присутен а не бил уредно поканет, ќе се извести за откажувањето на јавниот обвинител со поука дека во рок од осум дена треба да се изјасни дали ќе го продолжи гонењето. Ако бил уредно поканет а не се јавил на главниот претрес, ќе се смета дека не сака да го продолжи гонењето.

Она што недостасуваше и беше недоречено во ваквото законско решение е прашањето: како судот ќе постапи кога оштетениот веднаш ќе се изјасни дека ќе го продолжи гонењето меѓутоа не може да се изјасни дали ќе остане при поднесениот обвинителен акт на јавниот обвинител или ќе го измени истиот или пак ќе поднесе нов обвинителен акт. Ако се има во предвид дека оштетениот најчесто е лаик во правото и нема доволно стручно знаење, како може да се очекува истиот веднаш да се произнесе по овие прашања. Законот изричито не предвидел можност во таков случај да му се даде право на оштетениот дополнително и во кој рок би можел да се изјасне по однос на тоа, дали ќе го застапува обвинението онака како што е поставено од страна на јавниот обвинител, ќе го измени или ќе достави нов обвинителен акт. Меѓутоа, ако се имаат во предвид одредбите што следат, дека оштетениот ги има истите права што ги има обвинителот, освен оние што му припаѓаат како на државен

орган, а дека ако тужителот во текот на главниот претрес најде дека изведените докази укажуваат на изменета фактичка положба може на главниот претрес усно да го измени обвинителниот акт може да предложи и главниот претрес да се прекине заради подготвување на нов обвинителен акт, би било сосема логично и оправдано и оштетениот да го има тоа право.

Кога оштетениот не бил во можност на главниот претрес да се изјасни дали ќе го продолжи гонењето по откажувањето на јавниот обвинител, поради тоа што не бил уредно повикан или од оправдани причини не можел да дојде на главниот претрес, може да бара враќање во поранешна состојба ако за тоа поднесе молба во рок од осум дена од приемот на пресудата и ако во молбата изјави дека го продолжува гонењето. Во овој случај главниот претрес ќе се закаже повторно и со пресудата донесена врз основа на новиот главен претрес ќе се укине поранешната пресуда.

Ако оштетениот во законскиот рок не го поведе или не го продолжи гонењето, или ако како тужител не дојде на главниот претрес иако е уредно поканет, или поканата не можела да му се врачи поради непријавување до судот на промената на адресата, ќе се смета дека се откажал од гонењето.

Кога оштетениот е малолетник или лице кое е на полно лишено од деловна способност, неговиот законски застапник е овластен да ги дава сите изјави и да ги превзема сите дејствија за кои според законот е овластен оштетениот. Оштетениот кој наполнил шеснаесет години е овластен самиот да дава изјави и да превзема дејствија во постапката.

Кога сме кај малолетниците како оштетени во кривичната постапка мора да се напомене дека Р.Македонија направи голем чекор напред кон подобрување на положбата во кривичната постапка на оваа посебно ранлива категорија на лица кои се јавуваат како жртви на кривични дела со донесувањето на Законот за малолетничка правда.²⁷ Донесувањето на овој закон претставува интегрален дел од реформите во правниот систем, условени со процесот на евроинтеграцијата и со неговото донесување беа создадени претпоставките за надминување на постојниот концепт на малолетничката правда и воспоставување на еден нов модел на малолетничка правда, со цел

---

²⁷ Законот за малолетничка правда е донесен на 4ти јули 2007 год.

обезбедување на понаков материјално-правен и процесно правен третман на малолетниците како сторители но и како жртви на кривични дела, од оној за возрасните, токму поради специфичноста на психофизичките особини на оваа група на лица. Остварувањето на интересите на малолетникот како оштетен и жртва во кривичната постапка бара внимателен пристап и секоја можна грешка, како во полициската така и во постапката пред јавниот обвинител и судот, мора да биде сведена на минимум, ако се има во предвид личноста и степенот на развој на малолетникот.²⁸

Со Законот за малолетничка правда се обезбедува далеку поквалитетен пристап во координираноста на сите институции кои имаат допирни точки во постапувањето со малолетници со што во голема мера е подобрена положбата на малолетникот во кривичната постапка и како сторител и како жртва на кривично дело.

Новините што се воведуваат во кривичната постапка со новиот Закон за кривична постапка повлекуваат измени кои во голема мера ја менуваат положбата на оштетениот како тужител и на главниот претрес како главен стадиум од кривичната постапка.

Како и претходно на главен претрес, така и според новините на Законот за кривична постапка, на главна расправа, покрај странките и другите учесници на постапката, задолжително се повикува и оштетениот и неговиот законски застапник и полномошник. Оштетениот што не се повикува како сведок, во поканата ќе се извести дека главната расправа ќе се одржи и без него, а дека ќе се прочита неговата изјава за имотно-правното побарување. Ако оштетениот се јавува како приватен тужител во постапката, ќе се предупреди во поканата дека, ако не дојде на главната расправа ниту пак испрати полномошник, ќе се смета дека се откажал од обвинението.

Ако тужителот се откаже од обвинителниот акт пред да започне главната расправа, претседателот на советот ќе ја запре со решение кривичната постапка и ќе им го достави решението на странките и на оштетениот.

---

²⁸ О.Бачанович, Д.Батич, С.Мирчева, В.Стојановска, Ж.Просароска, Малолетничка правда – Компаративна анализа на системите за малолетничка правда и полициско постапување со малолетници, Факултет за безбедност, Скопје 2010 год.

За разлика од претходното законско решение каде, доколку тужителот се откажеше од обвинителниот акт пред започнување на главниот претрес, судот со доставувањето на решението за запирање на постапката имаше обврска да го извести оштетениот за откажувањето на тужителот и да го предупреди дека во рок од осум дена има право да го превземе гонењето, со ова решение на новиот закон такво право на оштетениот не е предвидено. Оштетениот со известувањето на судот ќе биде запознаен со фактот дека тужителот се откажал од обвинението и дека постапките против обвинетиот е запрена но нема да има можност самиот да го превземе гонењето а со тоа ниту да го остварува пријавеното оштетно побарување во оваа постапка. Иако во оваа одредба не е предвидено дека судот со решението за запирање на постапката ќе го упати оштетениот пријавеното оштетно побарување да го остварува во спор, би требало да биде неспорно во праксата дека судот со ваквото решение ќе треба да се произнесе и за имотно-правното побарување а дека пропуштањето да се упати оштетениот на спор со ваквото решение, не би требало да претставува никаква пречка да може оштетениот понатаму со тужба да бара надомест на штета или остварување на друго имотно-правно побарување во граѓанска постапка.

На главната расправа секогаш се поканува оштетениот, а ако тој има законски застапник или полномошник ќе се поканат и тие. По воведните говори на странките оштетениот или неговиот полномошник, доколку се присутни, можат да предјават имотно-правно побарување. Како што веќе споменав, оштетениот во поканата ќе се предупреди дека, доколку не се јави на главната расправа, главната расправа нема да се одложи а ќе биде прочитано имотно-правното предјавување на оштетениот. Она што со ваквото решение на законот остава дилема е прашањето: дали може главната расправа и да се заврши во отсуство на оштетениот ако тој не е уредно поканет или ниту до започнувањето со главната расправа не се произнел за имотно-правното побарување. Во досегашната судска пракса не ретко се случувало да од различни причини, промена на адреса, отсуство од државата, здравствени проблеми и слично, не може да се обезбеди уредно присуство на оштетениот на главен претрес или истиот да побара одлагање поради оправдани причини. Вака како што е формулирана одредбата на законот, произлегува дека

главната расправа нема да се одлага поради недоаѓање на оштетениот, без оглед дали тој неоправдано или од оправдани причини не се јавил на главната расправа. Доколку до започнување на главната расправа оштетениот веќе предјавил оштетно побарување, завршувањето на главната расправа без оштетениот и не предизвикува некакви негативни последици за него. Судот ќе го прочита предјавеното имотно-правно побарување и доколку постојат доволно докази за основот и висината ќе го задолжи обвинетиот да му го надомести на оштетениот пријавеното побарување а во спротивно ќе го упати оштетениот на спор. Недоаѓањето на оштетениот на главната расправа можеби не претставува некаков посебен проблем и кога на оштетениот не му била дадена можност да се произнесе за оштетното или друго имотно-правно побарување до завршување на главната расправа, на пример бидејќи оштетениот ниту еднаш не бил уредно поканет, со упатување на оштетениот на спор. Меѓутоа, недоаѓањето на оштетениот на главната расправа и неговото непризнесување за оштетното побарување до започнување на главната расправа, сегодаш ќе биде пречка за завршување на главната расправа кога постоењето или непостоењето на штета и висината на истата претставува битен елемент на кривичното дело односно постоењето на кривичното дело и правната квалификација зависат од фактот дали постои штета и во која висина. Ова само по себе го наметнува заклучокот дека, без оглед на тоа што законот предвидува дека главната расправа ќе се одржи и во отсуство на оштетениот, во случај кога од изјавата на оштетениот зависи дали судот може со сигурност да утврди постоење на штета и во која висина, присуството на оштетениот на главната расправа е неминовно и истата не може да се заврши без оштетениот да се произнесе за имотно-правното побарување.

Инаку оштетениот освен за главната расправа секогаш ќе се извести и за другите процесни дејствија што ги превзема судот како на пример, за времето и местото на кое ќе се испита сведокот, за увид или реконструкција, и за сите други дејствија каде е предвидено задолжително присуство на странките.

Кога зборував за правата на оштетениот на главниот претрес согласно важечкиот Закон за кривична постапка, зборував, меѓу другото, и за ситуациите кога јавниот обвинител ќе се откаже од обвинението по започнување а до завршување на главниот претрес и можноста во тој случај оштетениот да го

превземе кривичното гонење и во својство на супсидијарен тужител да застане на местото на јавниот обвинител, како овластен тужител.

Согласно новините на Законот за кривична постапка ваквото право на оштетениот повеќе не постои. Имено, со новиот Закон за кривична постапка повторно е предвидена можноста, јавниот обвинител да може да се откаже од кривичното гонење до завршување на кривичната постапка, што значи и на самата главна расправа. Во таков случај судот ќе донесе одбивателна пресуда. Логично се поставува прашањето, какви правни средства му остануваат на располагање на оштетениот да може во оваа кривична постапка да ги оствари своите интереси, после откажувањето на јавниот обвинител.

Ако во предистражната и истражната постапка, неможноста оштетениот да ја продолжи постапката по откажувањето на јавниот обвинител од кривично гонење беше компензирана со правото да поднесе приговор односно жалба до непосредно повисокиот јавен обвинител, на главната расправа оштетениот веќе нема на располагање никаква можност да бара преиспитување и оценка на ваквата одлука на јавниот обвинител. Единствено што му останува е правото да бара надомест на штета или друго имотно-правно побарување во друга граѓанска постапка.

Станува збор повторно за стеснување на едно мошне значајно право кое оштетениот го имаше според досегашните законски решенија. Ако до сега можеше да се каже дека развојот на правната регулатива во областа на кривичното законодавство покажуваше тренд на нагорна линија во подобрувањето на положбата на оштетениот како тужител во кривичната постапка, тоа не може да се каже и за новите законски решенија на Законот за кривична постапка. Со одземањето на правото на оштетениот да го превземе кривичното гонење кога јавниот обвинител како овластен тужител ќе се откаже од истото, на оштетениот му се ускратува правото во кривичната постапка да го оствари не само правото на одлучување за неговото имотно-правно побарување туку и правото на морална сатисфакција со осуда на сторителот на кривично дело во судска постапка. Без судска контрола, оценката на јавниот обвинител дека нема место за кривично гонење, остава простор за дилема дали без постоење на можност за исправка на евентуалните случајни или

намерни пропусти, или дури и злоупотреба на овластувањата на јавниот обвинител, оштетениот да остане без сигурна правна заштита во кривичната постапка. Можеби праксата ќе покаже дека ваквото стеснување на правата на оштетениот има своја реална и практична основа, но останува фактот дека со новините на Законот за кривична постапка не само што не се подобрува положбата на оштетениот како тужител туку му се ускратени дел од правата што ги имаше според Законот за кривична постапка до воведување на новините пред се правото на активно учество во кривичната постапка.

5.5 Правата на оштетениот во постапката по правни лекови

Според член 15 од Уставот на Р.Македонија, на секого му е загарантирано правото на жалба против поединечните акти донесени во постапката во прв степен пред суд, уравен орган или организација или други институции што вршат јавни овластувања.

Институтот „правни лекови“ во кривичната постапка е мотивиран од настојувањето, секој кривичен предмет да биде решен законито и правилно. И покрај тоа што законот за кривична постапка го обврзува судот да постапува совесно, законито, со оценување на сите докази поединечно и во целина, како оние во прилог на обвинението така и доказите што одат во корист на обвинетиот, па врз основа на правилно утврдена фактичка положба судот да донесе одлука, сепак може да дојде до донесување на погрешна одлука од страна на судот. Задачата на правните лекови е да се отстранат погрешните одлуки и да се донесе законита и правилна одлука.

Жалбената постапка пред второстепениот суд не се поведува по службена должност и секоја странка по сопствена волја се грижи за заштита на своите права. Со правото на заинтересираното лице да поднесе жалба му се дава можност да бара второстепениот суд да ја испита законитоста и правилноста на донесената одлука од страна на првостепениот суд.

Правните лекови во кривичната постапка се редовни и вонредни. Редовните лекови можат да се вложат само против неправосилни а вонредните против правосилни судски одлуки.²⁹

Согласно член 351 став 1 од ЗКП, жалба можат да изјават странките, бранителот, законскиот застапник на обвинетиот и оштетениот. Меѓутоа, за разлика од останатите лица, од вака определениот круг на лица на кои им се признава правото на жалба, веќе подолу во став 4 од овој член наидуваме на уште едно ограничување за оштетениот. Така, додека странките, бранителот и законскиот застапник на обвинетиот имаат право да ја напаѓаат првостепената одлука по сите основи кои ги предвидува законот, оштетениот може да ја побива одлуката на судот само по основ на трошоците на кривичната постапка. Од ова правило законот предвидува исклучок само во ситуација кога јавниот обвинител го превзел гонењето како тужител (член 59 став 2), кога оштетениот може да изјави жалба против сите основи поради кои може да се побива пресудата. Од тука произлегува дека, оштетениот има право со жалба да ја напаѓа првостепената одлука по сите основи само кога се јавува како тужител во постапката, приватен или супсидијарен, или во процесна ситуација кога јавниот обвинител го превзел гонењето од оштетениот или кога поради неприсуствување на јавниот обвинител во скратена постапка, оштетениот го застапувал обвинението. Ако оштетениот кој не е тужител поднесе жалба со која се побива пресудата во друг дел, а не во делот на трошоците, жалбата на оштетениот ќе се отфрли како недозволена.

Станува збор за уште едно сериозно ограничување на правата на оштетениот и прашањето зошто е потребно вакво ограничување на оштетениот кога станува збор за субјект чии што лични или имотни права се објект на заштита во кривичната постапка.

Ако жалбата е предвидена као редовен правен лек кој има за цел да се отстранат сите неправилности, незаконитости и пропусти во првостепената постапка, нејасно е зошто оштетениот нема право да укаже, на пример, на неправилно или нецелосно утврдена фактичка положба, неправилна примена

²⁹ Меѓу редовните лекови се вбројуваат жалба против пресуда и жалба против решение додека како вонредни правни лекови се предвидени: повторување на кривичната постапка, вонредно ублажување на казната, барање за заштита на законитоста и барање за вонредно преиспитување на правосилна пресуда.

на материјалното право, или на суштествена повреда на постапката, и со тоа да придонесе кон отстранување на сите евентуални пропусти или грешки во првостепената постапка а со тоа и првостепената одлука.

Од друга страна, доколку и се прифати гледиштето дека, пошироко поставување на правото на жалба надвор од странките на постапката непотребно би ја комплицирала и отежнувала целата постапка и дека тоа не е неопходно, сепак останува отворено прашањето зошто оштетениот да биде ускратен од правото со жалба да ја напаѓа првостепената одлука во делот на одлуката за поставеното имотно-правно побарување.

Навистина, можноста оштетениот да се појави као подносител на имотноправно побарување во кривичната постапка претставува адхезиона постапка, па оштетениот во кривичната постапка никогаш не се одбива туку или имотноправното побарување му се досудува (целосно или делумно) или се упатува на парница, но во праксата и во овој дел може да се најде на определени потешкотии.

Ако се изостави можноста да првостепениот суд при донесување на одлуката за имотноправното побарување погрешил во делот на основот или висината, која одлука поради недозволеност на жалба од оштетениот станала правосилна и може да се отстрани евентуално само по барање за заштита на законитоста на јавниот обвинител, сепак останува спорно прашањето, на кој начин ќе се отстрани пропустот на судот да се произнесе односно одлучи по поставеното имотноправно побарување на оштетениот. Јавниот обвинител има овласутвање да и во тој дел ја напаѓа првостепената одлука во жалба, меѓутоа спорно останува што во случите кога и јавниот обвинител пропуштил или превидел и не поднел жалба по однос на изјаснување на судот за имотноправното побарување на оштетениот.

Согласно член 101 од ЗКП судот е должен со пресудата со која обвинетиот се огласува за виновен да одлучи и целосно или делумно за имотно-правното побарување, а доколку доказите во кривичната постапка не даваат доволно основа за целосно или делумно пресудување на имотно-правното барање, за да не би дошло до одолжување на кривичната постапка,

судот може да ја досуди само основата а за износот да донесе дополнителна пресуда.

ЗКП со неколкуте новини во делот на имотно-правните побарувања направи значителен чекор напред кон подобрување на положбата на оштетениот давајќи му можност уште во кривичната постапка да се одлучи за неговото имотноправно побарување, надомест на штета и слично. Така, доколку износот на имотно-правното побарување не може да се утврди со други докази, или изведувањето на такви докази би водело кон значително одолжување на постапката, судот со дополнителна пресуда ќе го досуди износот на имотноправното побарување или неговиот дел определувајќи правичен надоместок а против дополнителната пресуда може да се изјави жалба. Во праксата судовите ваквата можност воопшто или многу ретко ја практикуваа од една страна делумно, поради нецелосното регулирање на постапката пред судот по донесување на пресудата, а од друга страна и поради фактот дека со водење на постапка за донесување на дополнителна пресуда и нови рокови за жалба, не само што не се скратува времетраењето на кривичната постапка туку не се намалуваат ниту трошоците на оштетениот кој би бил оптоварен со трошоци и во ваква постапка како и во парница.

Кога судот ќе донесе пресуда со која обвинетиот се ослободува од обвинението или со која се одбива обвинението или кога со решение ќе се запре постапката, или ќе се отфрли обвинителниот акт, ќе го упати оштетениот дека може имотно-правното побарување да го остварува во спор.

И во овој случај, кога судот нема основ да го задолжи обвинетиот да му го надомести на оштетениот имотно-правното побарување, оштетениот не останува без законска заштита односно неговото барање не останува без одлука, само што оштетениот се упатува таквото свое побарување да го остварува во друга постапка.

Меѓутоа, и во овој случај, како и при осудителната пресуда, можно е судот да пропушти да го упати оштетениот на спор за пријавеното побарување. Бидејќи строго формално оштетениот нема право на жалба по основ на имотно-правната одлука, туку само за одлуката за неговите трошоци, произлегува дека жалбата на оштетениот во делот на имотно-правното

побарување би требало да се отфрли како недозволена. Во праксата судовите прифаќаат дека оштетениот може да поднесе жалба кога во пресудата не е донесена никаква одлука за неговото пријавено имотно-правно побарување па ваквото законско решение со кое, од некави причини или пропусти, формално-правно не му е дадено право на оштетениот да се жали на таа околност, е пренабрегнато. Сепак тоа не значи дека во иднина ЗКП не треба и формално да го регулира ова прашање и правото на оштетениот на жалба, како редовен правен лек, по основ на неговото имотно-правно побарување, му го загарантира со закон.

Како и со постојниот закон така и со новиот Закон за кривична постапка, оштетениот има право на жалба по сите основи само кога се јавува како странка односно тужител во постапката. Во постапката каде тој не е странка, пресудата може да ја побива само по однос на одлуката за трошоците на постапката а доколку е досудено имотноправното побарување и во тој дел. Оштетениот може да се одрече од правото на жалба од моментот на објавувањето на пресудата па до истекот на рокот за изјава на жалба, а може да се откаже од веќе изјавената жалба до донесувањето на одлуката на второстепениот суд.

Кога се зборува за правото на жалба како редовен правен лек кој му стои на располагање на оштетениот, мора уште еднаш да се напомене неадекватноста на решението на Законот за кривична постапка од член 341 став 3 каде е предвидено дека против решението на судијата или советот за оценка на обвинителниот акт за запирање на постапката оштетениот има право на жалба до непосредно повисокиот јавен обвинител.

Бидејќи и со новините на Законот за кривична постапка не се направени никакви значајни измени во делот на можноста оштетениот да ја напаѓа одлуката на судот по други основи, освен за одлуката за трошоците и имотно-правното побарување, остануваа истите забелешки за овој редовен правен лек кои можат да се упатат и на претходното законско решение.

Како што веќе беше споменато, правосилната судска одлука може да се побива со вонредни правни лекови. ЗКП ги предвидува следните вонредни правни лекови: повторување на постапката, вонредно ублажување на казната,

барање за заштита на законитоста и барање за вонредно преиспитување на правосилна пресуда.

Во севкупниот број на правосилно завршени кривични постапки, секогаш се наоѓаат извесен број на неправилно пресудени работи. Таквите погрешни одлуки не можат да се остават неисправени бидејќи неоправдано им штетат на странките на кои се однесуваат и уште повеќе заради тоа што нанесуваат штета на општествените интереси за правилно обавување на правосудниот систем и чувството на правичност на граѓаните.³⁰

Вонредните правни лекови имаат карактер на исклучителни правни лекови кои можат да се користат само под определени услови строго предвидени со законот и од страна на оние учесници во кривичната постапка за кои судот децидно определил дека можат да поднесат определен вонреден правен лек.

Во постапката по вонредни правни лекови за оштетениот не е придвидена можност да користи било кој од предвидените вонредни правни лекови. Така, барање за повторување на постапката можат да поднесат само странките и бранителот, а по смртта на осудениот, јавниот обвинител, ако постапката се водела по негово барање или лицата кои можат да поднесат жалба во корист на обвинетиот. Тоа значи дека, оштетениот може да го користи овој правен лек само ако се јавува као тужител во постапката, приватен или супсидијарен тужител, но не и во постапките каде јавниот обвинител го застапува обвинението. За разлика од овој вонреден правен лек, вонредно ублажување на казната можат да поднесат само јавниот обвинител, кога постапката се водела по негово барање, осудениот и неговиот бранител, како и лицата овластени за поднесување на жалба во корист на обвинетиот. Тоа значи дека овој правен лек не му е достапен на оштетениот ниту кога тој се јавува како странка во постапката односно кога кривичната постапка се водела по негово барање. Барањето за заштита на законитоста е вонреден правен лек кој е резервиран исклучиво за Јавниот обвинител на Р.Македонија. Во праксата не е исклучна можноста оштетениот да може да се јави како иницијатор со поднесување барање до Јавниот обвинител да поднесе барање за заштита на

---

³⁰ Т.Василевич, М.Грубич, Коментар закона о кривичном поступку, Савремена администрација Београд, 1982, стр.686

законитоста, но сепак, дали ќе биде поднесен или не ваков правен лек, останува дискреционо право на Јавниот обвинител. Барање за вонредно преиспитување на правосилна одлука пак е вонреден правен лек во корист на правосилно осуденото лице и вакво барање може да поднесе исклучиво осудениот или неговиот бранител.

Во член 104 од ЗКП, во делот кој ги регулира имотноправните побарување, е предвидено дека правосилната пресуда со која е одлучено за имотно-правно побарување судот може во кривичната постапка да ја измени само по повод повторување на кривичната постапка, барање за заштита на законитоста или барање за вонредно преиспитување на правосилна судска пресуда. Надвор од овие случаи осудениот, односно неговите наследници само во спор можат да бараат правосилната пресуда на кривичниот суд со која е одлучено за имотноправното побарување да се измени, и тоа ако постојат услови за повторување на постапката според одредбите што важат за парничната постапка.

Со новиот ЗКП ова прашање е регулирано на идентичен начин така да правосилната пресуда со која е одлучено за имотноправно побарување судот може во кривичната постапка да ја измени само по повод вонреден правен лек.

Согласно ваквото законско решение предвидена е можност правосилната судска одлука за имотноправно побарување во кривичната постапка да може да биде изменета само по повод вонреден правен лек како во корист така и на штета на обвинетиот а во случај да не постојат услови за измена на правосилната кривична пресуда според одредбите на кривичната постапка осудениот и неговите наследници можат во спор да бараат да се измени правосилната пресуда на кривичниот суд во делот на имотноправната работа, ако постојат услови за повторување според одредбите што важат за парничната постапка.

Овие одредби меѓутоа не му го даваат истото право на оштетениот и неговите наследници и тука уште еднаш доаѓа до израз нерамноправната положба на оштетениот како субјект на кривичната постапка. Ваквото решение најверојатно тргнува од погрешното гледиште дека тоа право и не му е потребно на оштетениот бидејќи ако во кривичната постапка не му е досудено

се што му припаѓа за остатокот би морал да биде упатен на спор кој оштетениот можел да го води. Меѓутоа, во праксата тоа не мора секогаш да биде така. Можно е оштетениот, спрема фактите кои му биле познати во времето на водењето на кривичната постапка да го поставил на определен начин имотноправното побарување и да тоа во кривичната постапка му е досудено во целост но да после правосилноста на кривичната пресуда се појават нови факти и докази кои покажуваат дека неговото имотноправно побарување е далеку поголемо од она што го поставил. Оштетениот таа разлика не може да ја бара со нова тужба во парничната постапка (ќе се работи за пресудена работа). Во правната теорија и пракса постои став дека во тој случај оштетениот би можел да бара повторување на постапката но и дека постои можност за нова тужба, бидејќи за тој дел не е одлучувано во кривичната постапка, но сепак поради тоа што толкувањата за ваквата можност не се единствени, би било целисходно да во ЗКП се регулира ова прашање па како за осудениот и неговите наследници ја предвиди можноста и оштетениот и неговите наследници да можат во спор да бараат измена на правосилната одлука за имотноправно побарување, ако постојат услови за повторување на постапката според одредбите што важат за парничната постапка.

6. ОШТЕТЕНИОТ КАКО ТУЖИТЕЛ ВО КРИВИЧНАТА ПОСТАПКА ПРЕД СУДОВИТЕ СО ПРОШИРЕНА НАДЛЕЖНОСТ НА ПОДРАЧЈЕТО НА АПЕЛАЦИОНЕН СУД ШТИП

Со напуштањето на супсидијарната тужба во новиот Закон за кривична постапка, се напушти едно децениско традиционално право кое му стоеше на располагање на оштетениот во кривичната постапка, секогаш кога оштетениот не ќе се согласи со одлуката на јавниот обвинител да се откаже од кривично гонење да може да го превземе кривичното гонење и да стапи на метото на овластениот тужител.

Креаторите на законот при определбата за едно вакво решение се раководеле од мислењето на дел од стручната јавност и досегашната пракса во судовите дека институтот супсидијарна тужба многу малку се користи а таму каде се користел дал многу малку резултати и не го оправдал своето постоење.

Колку во праксата на нашите судови овој институт бил искористен и колкава била целисходноста на постапките што се водеа со продолжување на истите од страна на оштетениот до сега не е направена поопсежна анализа и испитување.

Државниот завод за статистика не располага со податоци за тоа колку постапки биле водени по супсидијарни тужби во судовите во Р.Македонија ниту како истите завршиле, бидејќи според постојната методологија како статистички истражувања ги следи само сторителите на кривични дела – пријавени, обвинети и осудени а не и учеството на оштетените во тие постапки.

Во обид да се добие пореална слика за тоа колку навистина супсидијарната тужба како институт била искористена во практичната примена на Законот за кривична постапка и колку од тие постапки добиле епилог кој го оправдал водењето на постапка од страна на оштетениот како тужител, извршив истражување во трите судови со проширена надлежност на подрачјето на Апелационен суд Штип за период од пет години, од 2006 до 2010 година и дојдов до следните резултати:

1. Основен суд Струмица

Во Основниот суд во Струмица во текот на 2006 година биле поднесени вкупно 10 супсидијарни обвиненија. Од нив 4 постапки биле запрени, 2 завршиле со ослободителна пресуда, 1 со одбивателна и во 3 биле донесени осудителни пресуди. Или супсидијарниот тужител успеал во 30 % вкупно поднесените супсидијарни обвиненија.

Во 2007 година се водени вкупно 30 супсидијарни постапки. Од нив 15 биле запрени, 10 завршиле со ослободителни пресуди, 1 со одбивателна пресуда и 4 постапки завршиле со осудителни пресуди. Или 13 % од вкупно водените супсидијарни постапки завршиле со осудителна пресуда.

Во 2008 година биле поднесени вкупно 26 супсидијарни обвиненија. Од нив 7 постапки завршиле со ослободителна пресуда, 1 со одбивателна, 15 постапки биле запрени а во 3 биле донесени осудителни пресуди. Или во 11 % од водените супсидијарни постапки оштетениот како тужител успеал во постапката.

Во 2009 година биле водени вкупно 30 постапки од страна на супсидијарни тужители. Од нив 7 завршиле со ослободителна пресуда, 1 со одбивателна а 22 биле запрени. Ните една постапка не довела до осудителна пресуда или 0%.

Во 2010 година биле поднесени вкупно 35 супсидијарни обвиненија. Од нив 22 постапки биле запрени, 11 завршиле со ослободителна пресуда, 1 со одбивателна и само 1 со осудителна пресуда. Или супсидијарниот тужител успеал само во 3% од вкупно водените постапки од страна на оштетениот како тужител.

Табела бр.1

Преглед на вкупниот број на водени постапки пред Основен Струмица од страна на оштетениот како тужител во периодот од 2006 до 2010 година и процентуално учество на постапките во кои оштетениот како тужител успеал во постапката

	2006	2007	2008	2009	2010
Вкупно	10	30	26	30	35
Осудителни	3	4	3	0	1
Процент %	30	13	11	0	3

Кривичните дела за кои се водени супсидијарни постапки во Основен суд Струмица се најразлични. Најчесто биле поднесувани супсидијарни обвиненија за кривичните дела: загрозување на безбедноста во сообраќајот на патиштата 6, измама 28, злоупотреба на службената положба и овластување 33, тешка телесна повреда 4, давање лажен исказ 9, фалсификување исправи 14, предизвикување на општа опасност 8, убиства 3 и др.

2. Основен суд Кочани

Во Основниот суд во Кочани во 2006 година оштетениот како тужител постапувал во вкупно 7 постапки. Од нив две постапки биле запрени со решение за запирање на постапката, во 2 постапки со решение бил отфрлен обвинителниот акт а две постапки завршиле со ослободителни пресуди. Оштетениот како тужител не успеал во ниту една постапка или 0%.

Во текот на 2007 година биле поднесени вкупно 8 супсидијарни обвиненија. Од нив 5 постапки биле запрени со решенија за запирање на постапката, 2 завршиле со отфрлање на обвинителниот акт и само 1 постапка завршила со осудителна пресуда. Или оштетениот како тужител успеал во 13% од водените постапки по супсидијарни обвиненија.

Во 2008 година биле водени вкупно 27 постапки во кои оштетениот постапувал како тужител на местото на јавниот обвинител кој се откажал од кривично гонење. Од нив две постапки биле запрени со решение за запирање на постапката, 7 обвиненија биле отфрлени, 12 постапки завршиле со ослободителна пресуда а само во една постапка судот донел осудителна пресуда. Или од вкупно водените постапки по супсидијарни обвиненија на оштетениот како тужител само 4% завршиле со осудителна пресуда.

Во 2009 година биле поднесени вкупно 6 супсидијарни обвиненија. Од нив 3 постапки биле запрени со решенија за запирање на постапката, две постапки завршиле со ослободителна пресуда а 1 со осудителна или 16%.

Во текот на 2010 година оштетениот како тужител на местото на јавниот обвинител постапувал во вкупно 13 постапки. Од нив 4 постапки завршиле со решенија за запирање на постапката, 4 обвиненија биле отфрлени, во 4 била донесена ослободителна пресуда и во 1 супсидијарниот тужител успеал во постапката односно истата завршила со осудителна пресуда или 8%.

Табела бр.2

Преглед на водени постапки пред Основен Кочани од страна на оштетениот како тужител во периодот од 2006 до 2010 година и процентуално учество на постапките во кои оштетениот како тужител успеал во постапката

	2006	2007	2008	2009	2010
Вкупно	7	8	27	6	13
Осудителни	0	1	1	1	1
Процент %	0	13	4	16	8

Во Основниот суд во Кочани, од страна на оштетениот како тужител во овој период од пет години, најчесто биле поднесувани супсидијарни обвиненија за следниве кривични дела: злоупотреба на службената положба и овластување 20, кражби и тешки кражби 5, измама 8, неизвршување на судска

одлука 5, самовластие 3, кривични дела против безбедноста во сообраќајот 4, давање лажен исказ 5 и други.

3. Основен суд Штип

Во Основниот суд Штип во 2006 година биле поднесени вкупно 21 супсидијарно обвинение. Од нив 2 обвиненија биле одбиени со пресуда, во 4 била донесена ослободителна пресуда, 14 постапки биле запрени со решение а во само 1 постапка била донесена осудителна пресуда или 5%.

Во 2007 година биле водени 13 постапки во кои оштетениот постапувал како тужител на местото на јавниот обвинител. Од нив 3 завршиле со одбивателна пресуда, 3 со ослободителна, 5 биле запрени со решение а во 2 постапки биле донесени осудителни пресуди или 15%.

Во 2008 година биле поднесени вкупно 15 супсидијарни обвиненија. Од нив 1 обвинението било одбиено со пресуда, 9 обвиненија завршиле со ослободителна пресуда, 5 биле запрени со решение а ниту едно обвинение не завршило со осудителна пресуда или 0%.

Во 2009 година биле водени вкупно 15 постапки од страна на оштетениот како тужител. Од нив во 4 постапки обвинението било одбиено со одбивателна пресуда, во 2 постапки биле донесени ослободителни пресуди, 9 постапки завршиле со запирање на постапката а ниту една постапка не завршила со осудителна пресуда или 0%.

Во 2010 година биле поднесени вкупно 25 супсидијарни обвиненија. Од нив 8 биле одбиени со одбивателна пресуда, во 8 била донесена ослободителна пресуда, 8 постапки биле запрени со решение а само 1 завршила со осудителна пресуда. Или оштетениот како тужител успеал само во 4 % од водените постапки.

Табела бр.3

Преглед на водени постапки пред Основен Штип од страна на оштетениот како тужител во периодот од 2006 до 2010 година и процентуално учество на постапките во кои оштетениот како тужител успеал во постапката

	2006	2007	2008	2009	2010
Вкупно	21	13	15	15	25
Осудителни	1	2	0	0	1
Процент %	5	15	0	0	4

Во Основен суд Штип, во периодот од 2006 до 2010 најмногу супсидијарни обвиненија биле поднесени за кривичните дела: Злоупотреба на службената положба и овластување 24, Измама 7, Кражби и Тешка кражба 11, Поднесување лажни докази 10, Фалсификување исправа 3, Загрозување на безбедноста во јавниот сообраќај 9 и др.

Табела бр.4

Преглед на вкупно водени постапки од страна на оштетениот како тужител во судовите со проширена надлежност на подрачјето на Апелационен суд Штип во периодот 2006-2010 год. со процентуално учество на постапките завршени со правосилна осудителна пресуда

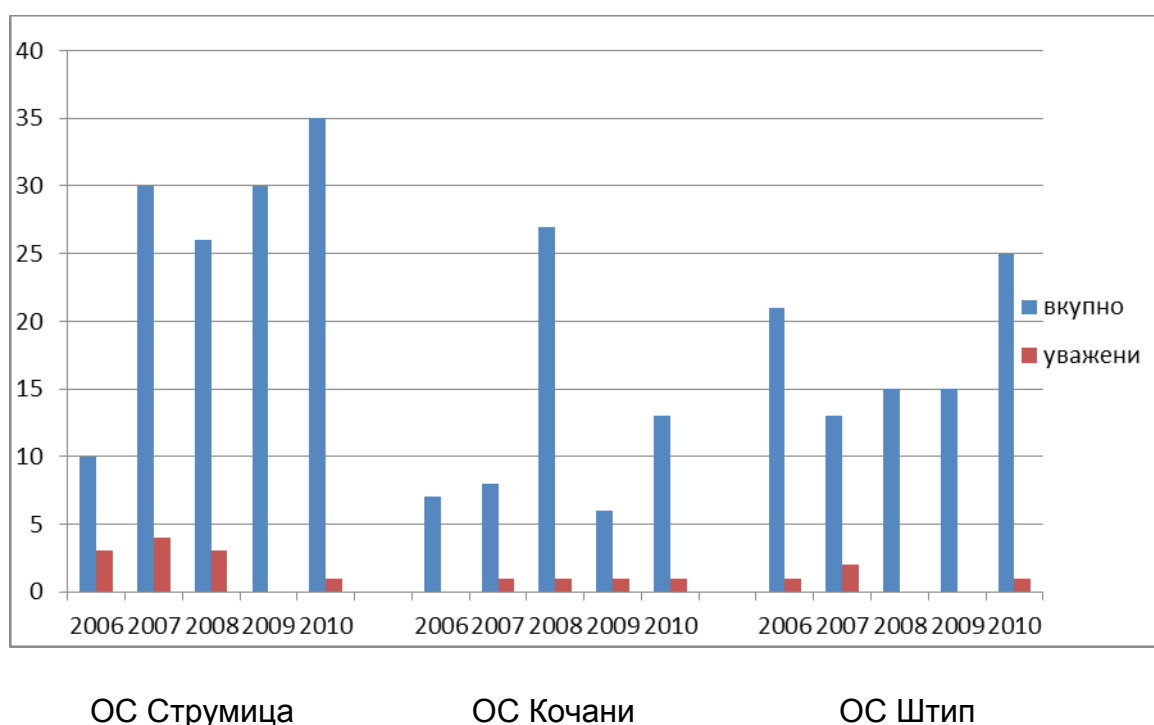
	ОС Струмица 2006 - 2010	ОС Кочани 2006 - 2010	ОС Штип 2006 - 2010	Вкупно за трите суда
Вкупно	131	61	89	281
Осудителни	11	4	4	19
Процент %	8	7	4	7

Подолу е даден графичкиот приказ за вкупно водени кривични постапки каде оштетениот го продолжил гонењето по откажување на јавниот обвинител и процентуалното учество на постапките во кои оштетениот го докажал

обвинението, во судовите со проширена надлежност на подрачјето на Апелационен суд Штип.

Графикон број 1

Графички приказ на графичкиот приказ за вкупно водени кривични постапки каде оштетениот го продолжил гонењето по откажување на јавниот обвинител и процентуалното учество на постапките во кои оштетениот го докажал обвинението, во судовите со проширена надлежност на подрачјето на Апелационен суд Штип.

Од табеларниот и графичкиот приказ може да се заклучи дека е многу мал бројот на кривични постапки во кои оштетениот како тужител на местото на јавниот обвинител успеал во постапката односно постапката завршила со осудителна пресуда.

Така, во периодот од 2005 до 2010 година од вкупно 281 кривична постапка во кои оштетениот постапувал како тужител на местото на јавниот обвинител пред основните судови со проширена надлежност во Струмица, Кочани и Штип, оштетениот како тужител успеал во само 19 постапки или околу 7% од вкупно водените постапки.

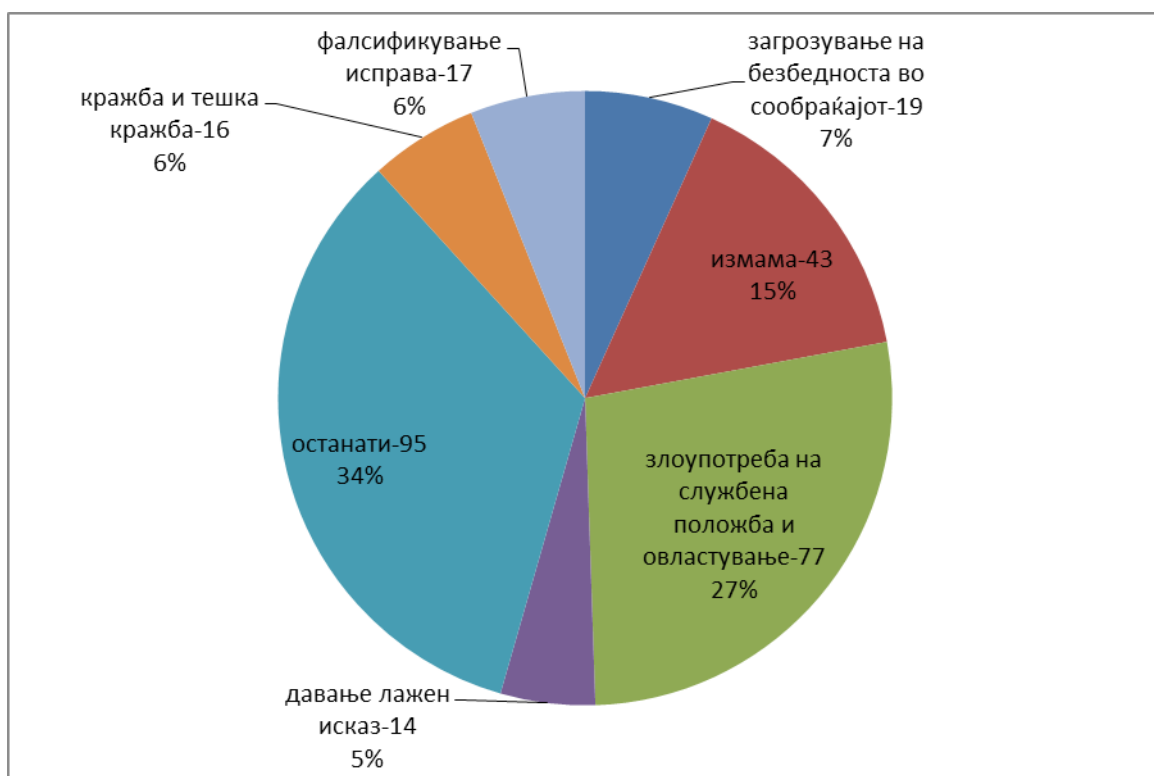
Иако е мал бројот на кривични постапки во кои оштетениот како тужител го оравдал своето право да застане на местото на јавниот обвинител како овластен тужител, сепак неспорно е дека во дел од кривичните постапки во кои јавниот обвинител се откажал од кривичното гонење немал основ за тоа и во овие постапки, доколку оштетениот не го продолжил гонењето, обвинетиот ќе бил заобиколен од правдата а оштетениот не ќе можел да го оствари своето право во оваа постапка односн во 19 постапки јавниот обвинител се откажал од кривично гонење иако немало место за откажување.

Како што може да се види од извршената анализа на податоците за бројот на кривичните постапки што во периодот 2005-2010 година пред Основните судови со проширена надлежност во Струмица, Кочани и Штип биле водени или продолжени од страна на оштетениот како тужител, кога јавниот обвинител се откажал од кривичното гонење, кривичните дела за кои оштетениот го превзел гонењето се разновидни. Сепак може да се забележи дека во структурата на видот на кривичните дела за кои оштетениот водел супсидијарни постапки постои зачестеност на определен вид на кривични дела.

Така, од кривичните дела за кои оштетениот го продолжил кривичното гонење во периодот од 2006 до 2010 год. во сите три судови, најзастапени се кривичните дела: Злоупотреба на службената положба и овластување вкупно 77, измама вкупно 43, загрозување на безбедноста во сообраќајот вкупно 19, фалсификување исправи вкупно 17, кражби и тешки кражби вкупно 16 и давање лажен исказ вкупно 14.

Графикон бр.2

Графички приказ на процентуално учество на определен вид кривични за кои оштетениот го продолжил кривичното гонење на местото на јавниот обвинител

7. ОВЛАСТУВАЊАТА НА ОШТЕТЕНИОТ КАКО ТУЖИТЕЛ ВО КРИВИЧНАТА ПОСТАПКА – ПРАВО НА ЕДНАКВОСТ НА ОРУЖЈЕТО ИЛИ ЗЛОУПОТРЕБА НА ПРАВОТО

Кривичната постапка е комплексна постапка која опфаќа широка лепеза на правила со кои се уредуваат прашања од значење не само за постигнување на правичноста на крајниот исход, правична одлука, туку правила со кои се уредуваат прашања на еден многу покомплексен поим, правичност на процедурата, која преку правичен и еднаков третман на сите учесници во постапката ќе овозможи фер постапка и правилна примена на правото. Само со запазување на процедуралната правичност може да се очекува дека донесената одлука во кривичната постапка е правична и дека правото е правилно применето. Процедуралната правичност во својата суштина подразбира запазување на такви вредности и стандарди кои гарантираат еднаков и правичен третман на поединецот како учесник во кривичната постапка.

7.1 Правото на оштетениот на право еднаквост на оружјето во кривичната постапка

Во литературата и воопшто во правната пракса и теорија, многу често е третирано прашањето за материјалната и процедуралната правичност кога е во прашање положбата на обвинетиот во кривичната постапка како централен субјект во кривичната постапка и тоа е оправдано, ако се има во предвид дека се одлучува за неговата вина и одговорност. До неодамна многу малку внимание се посветуваше на процедуралната правичност на кривичната постапка кога е во прашање оштетениот како субјект на оваа постапка, поради неговата второстепена улога односно фактот дека во постапките кои се водат ех *oficio* оштетениот не е странка на постапката. Меѓутоа, неспорен е и фактот дека во современата теорија и пракса се погласни се, не само теоретичарите туку и државните институции и невладините организации, настојувањата за посветување на поголемо внимание на прашањата кои се однесуваат на запазување на процедуралната правичност во кривичната постапка која ќе овозможи гаранција за правичен третман и на оштетениот како субјект за чии интереси и права се одлучува оваа постапка.

Во теоријата и во повеќето меѓународни прописи достоинството на човекот се истакнува како еден од основните и можеби најзначаен принцип кој мора да се почитува за да може да се зборува за запазување на процедуралната правичност. Правото на почитување на достоинството на личноста својата основа ја наоѓа во уставните и законски гаранции на сите демократски земји за гарантирање на основните човекови права и слободи без оглед на расата, полот, социјалната положба и слично.

Ако условно, според дефиниција која се прифаќа од некои правни теоретичари, се прифати дека за правично се смета она судење во кое доказите подложени на контрадикторно тестирање ќе бидат презентирани пред непристрасен суд,³¹ може да се прифати дека процедуралната правичност бара таков еднаков третман и за оштетениот. Тоа значи дека принципот на еднаквост на оружјето ќе биде запазен само доколку и на оштетениот како и на останатите субјекти во постапката, му се даде еднаква адекватна шанса од своја перспектива да го информира судот за сите факти, докази, аргументи, кои се од релевантно значење за обвинението. Ваквата можност за оштетениот ќе даде свој придонес, не само за утврдување на вистината околу вината на обвинетиот, туку и за утврдување на основот и висината на имотно-правното побарување што го пријавил оштетениот.

Начелото на еднаквост на оружјето не е изрично прокламирано ниту во текстот на Европската конвенција за заштита на основните човекови права и слободи од 1950 година но сепак стана еден од основните елементи на конвенционалното право на правичната постапка. Самиот поим правичност исто така е прилично неопределен затоа што не постои прецизна дефиниција за правична постапка. Се работи за едно сложено право кое претставува збир на повеќе општи и посебни процесни гаранции кои обезбедуваат остварување на тоа право па од тука и начелото на еднаквост на оружјето не може да се разгледува изолирано од правичната постапка.

Поимот правична постапка најпрвин се појавил во англиското право. Уште меѓу одредбите на Големата повелба на слободата (*Magna Charta Libertatum*) од 1215 година, можат да се распознаат определени гаранции за

---

³¹ Г.Калаџијев, Процедурална правичност, Македонска ревија за казнено право и криминологија, ISSN 1409-5327 (год.14, бр.1, 2007)

заштита на племството од кралското самоволие од каде подоцна во англиското право е поставено и барањето за „процесна еднаквост“ помеѓу поединецот и државата.

Европската конвенција за човекови права како и јудикатурата на Европскиот суд за човековите права, немаат прифатено строга правна дефиниција за поимот правичност, бидејќи станува збор за неодреден правен стандард кој не одговара на содржината на правната норма. Од тука, содржината на поимот „правичност“ е отворена и мора да се определува во секој конкретен случај. Во јудикатурата на Европскиот суд за човекови права како темелни начела на правичната постапка се афирмирале некои начела, како начелото на контрадикторност и начелото на еднаквост на оружјето.

Европскиот суд за човекови права го елаборира начелото на еднаквост на оружјето така да барањата што ги поставува ова начело можат да бидат применливи во правните системи на различни правни традиции и со тоа да се придонесе кон хармонизација на националните права.³²

Според праксата на Европската комисија за човекови права и јудикатурата на Европскиот суд за човекови права, начелото на еднаквост на оружјето подразбира дека секоја странка во постапката мора да има разумна можност да го изложи својот предмет пред судот, под услови кои значително не отстапуваат во однос на спротивната страна. Начелото на еднаквост на оружјето во суштина претпоставува отсуство на разлики во третирањето, односно значи дека ниту една странка не смее да биде ускратена за некое право во однос на другата. Во таа смисла начелото на еднаквост на оружјето не се однесува само на одредени права туку и на слободата на странката да биде ослободена од сите ограничувања кои можат да предизвикаат неоправдана нерамнотежа помеѓу нивните ситуации и постапки.³³

Во казнената постапка начелото на еднаквост на оружјето претставува збир на процесни правила кои имаат за цел да на странките им овозможат

³² E.Ivacevic Karas, Nacelo jednakosti oruzja kao konstitutivni elemen prava na pravicni postupak iz clana 6. Europske konvencije za zastitu ljudskih prava itemeljnih sloboda, izvorni znanstveni rad, rujan 2007

³³ Во праксата на Европскиот суд за човекови права низ повеќе посебни случаи како посебни права се издвојуваат правото на судење пред непристрасен суд, правото на судење во разумен рок, правото на контрадикторна постапка и сл.

еднакви права и можности за претставување и застапување на интересите во казнената постапка. Начелото на еднаквост на оружјето во современото казнено процесно право е втемелено во повеќе меѓународноправни норми но ова начело се повеќе се втемелува и во националните правни системи.

Со новините на Законот за кривичната постапка се настојува овие основни принципи на процедурална правичност да добијат законска имплементација и бидат гаранција за еднаков третман на оштетениот со другите учесници во кривичната постапка.

Така, за разлика од досегашните законски решенија кои ја регулираа кривичната постапка, новиот Закон за кривична постапка се обидел прецизно и на едно место да ги наброи сите права што, како што на јавниот обвинител и обвинетиот, им се гарантираат и на оштетениот, приватниот тужител и жртвата, и на тој начин да обезбедат остварување на правата на овие учесници во постапката како гаранција за правичност на кривичната постапка.

Меѓутоа, ако овие новини ја засилуваат обврската на сите институции да постапуваат со поголемо внимание при постапувањето со жртвите на кривично дело во кривичната постапка, со ставање акцент на правата на оштетениот и жртвата во полициската постапка и постапката пред јавниот обвинител и судот, дотолку повеќе значат влошување на положбата на оштетениот како тужител во кривичната постапка и скратување на правото на еднаквост на оружјето во оваа постапка токму со укинувањето на едно од основните права на оштетениот, да во случај на откажување на јавниот обвинител од кривично гонење му се даде разумна можност на оштетениот да го изложи својот предмет пред непристрасен суд.

Со укинувањето на можноста оштетениот да се јави како супсидијарен тужител и коректив на одлуката на јавниот обвинител од одлуката да се откаже од кривично гонење, неможноста оштетениот да ги изнесе своите аргументи пред непристрасен суд, не може да се тврди дека новиот Закон за кривична постапка гарантира еднаква положба и еднаква можност за користење на оружјето на кривичната постапка.

Стручната јавност и субјектите вклучени во донесувањето на Законот за кривична постапка, при изборот на ваквото решение се раководеле од некои, не до крај проверени, истражувања и резултати од досегашната пракса, кои покажуваат дека досегашното законско решение, според кое постоеше институтот супсидијарен тужител, не го оправдало своето постоење и не ги дало очекуваните резултати, туку напротив, повеќе било злоупотребувано од страна на оштетениот за одолговлекување на постапката и малтретирање на осомничениот.

Токму околу ова прашање, дали е правилно или не ваквото ново законско решение, се кршат копјата помеѓу јавното обвинителство, како најгласен застапник на оправданоста на ваквото законско решение, и на дел од јавното мислење кое смета дека со укинувањето на институтот супсидијарен тужител оштетениот се става во многу неповолна положба бидејќи неговите права и интереси остануваат без судска заштита.

Ако го оставиме малку на страна прашањето за тоа, колку начелото на правичност или еднаквост на оружјето наместо зајакнување губи на своето значење со изоставување на супсидијарната тужба, повторно останува дилемата колку ова начело е запазено во процедуралната правичност на кривичната постапка кога оштетениот се јавува како странка во постапката во својство на приватен тужител.

Ако во стариот Закон за кривична постапка беше предвидено дека, кога оштетениот како тужител стапува на местото на јавниот обвинител кој се откажал од кривично гонење ги има истите овластувања како и јавниот обвинител, освен оние што според законот му припаѓаат како на државен орган, која можност сега оштетениот повеќе ја нема, сепак останува отворено прашањето, дали оштетениот како приватен тужител ги има на располагање сите правни средства кои му стојат на располагање на јавниот обвинител како овластен тужител.

Иако Законот за кривична постапка предвидува дека како странка – тужител во постапката покрај јавниот обвинител е и приватниот тужител, што би требало да значи дека во такво својство на обата тужители треба да им се

обезбедат еднакви права и можности за претставување и застапување на своите интереси во кривичната постапка, тоа не е така.

Секако дека положбата на приватниот тужител во никој случај не може да се изедначува со онаа на јавниот обвинител како државен орган надлежен за гонење на сторители на кривични дела кои општеството ги оквалификувало како општествено поопасни и го загрозуваат поширокиот јавен интерес. Но сепак се чини дека, особено во претходната постапка, доаѓа до израз нерамнотежата на силите кога е во прашање можноста за располагање со определени правни инструменти кои треба да обезбедат услови за успешно водење на постапката.

Така, за разлика од јавниот обвинител на кого му стојат на располагање сите можности за барање информации, услуги на државните органи, институции, установи, полиција и слично, за да прибере докази, известувања, информации, и се она што му е неопходно потребно за успешно водење на постапката, приватниот тужител такви можности нема и е препуштен самиот на себе и своите вештини и недоволно стручни познавања за обезбедување на потребните докази, податоци и информации за водење на постапката.

Без никакви претензии да со мое мислење се ставам во одбрана на едниот или другиот став, направив едно истражување во Основниот суд во Кочани, кое треба да даде одговор на прашањето: дали во праксата институтот супсидијарен тужител го оправдал своето постоење или овој институт бил злоупотребуван од оштетениот за неосновано водење на кривични постапки само со цел малтретирање и осветољубивост кон поединци и институции.

7.2 Правото на оштетениот на право еднаквост на оружјето како злоупотреба на правото

Во Основен суд Кочани, во текот на повеќегодишната пракса на кривичниот оддел, беше воочена една невообичаена појава да неколку лица многу често се јавуваат како супсидијарни тужители односно за ист кривично

правен настан, по иницијални акти на овие лица, да се водат повеќе кривични постапки против исти или различни лица.

Ваквата појава ми беше поттик да направам истражување на ваквите постапки кои се водени или се во тек пред овој суд, за да резултатите кои ќе произлезат покажат дали овие супсидијарни тужители оправдано го продолжиле кривичното гонење или пак го злоупотребувале правото што им го дава Законот за кривична постапка, да застанат на местото на јавниот обвинител како овластен тужител во овие постапки.

Случај 1.

Во периодот од 2005 година па заклучно со 2012 година, пред Основниот суд Кочани, лицето С.Н. се јавува како супсидијарен тужител во вкупно 12 кривични постапки, сите поврзани за еден настан.

Имено, се работи за супсидијарен тужител кој во 1999 година водел повеќе управни и граѓански спорови во кои барал да му биде признаен статус на осигуреник на Фондот за здравствено осигурување и правото на рефондирање на средства од фондот за платени здравствени услуги.

Бидејќи ги загубил сите спорови, овој „оштетен“ започнува со поднесување на кривични пријави до Основното јавно обвинителство во Кочани против одговорни и службени лица на Фондот за здравствено осигурување а по отфрлањето на кривичните пријави поднесува супсидијарни обвиненија против повеќе лица, најчесто за кривичните дела „Злоупотреба на службената положба и овластување,, и „Неизвршување на судска одлука,,. Како не успева ниту во кривичните постапки против овие лица почнува да поднесува кривични пријави а потоа и супсидијарни обвиненија за злоупотреба на службената положба и овластување и против сите службени лица кои постапувале во овие постапки, како судии, јавни обвинители, адвокати и сл. Притоа паралелно на овие продолжува да поднесува кривични пријави и супсидијарни обвиненија и против службените лица од Фондот за кои веќе водел постапки, за истата правна работа само со менување на кривичните дела, па дури и против службените лица кои се вработувале во Фондот во текот на сите наредни години.

Иако во ниту една од вкупно 12-те водените постапки како супсидијарен тужител не успеал, С.Н и понатаму продолжува постојано да поднесува кривични пријави и супсидијарни обвиненија против истите лица но и против сите службени лица кои постапуваат во кривичните постапки, како и оние кои претходно постапувале во граѓанската постапка, па дури и судиите кои постапувале по неговите правни лекови.

Случај 2

Супсидијарниот тужител С.Д пред повеќе од 10 години водел работен спор пред Основен суд Делчево во врска со неговиот престанок на работен однос. Бидејќи го изгубил спорот почнува со поднесување на кривични пријави не само против одговорните лица и вработени во институцијата каде му престанал работниот однос, туку и против судиите кои постапувале во предметите по неговите тужби. Кругот на лицата против кои поднесува кривични пријави и супсидијарни обвиненија се повеќе се проширува и за оние судии и обвинители кои постапуваат по неговите кривични пријави и супсидијарни обвиненија пред Основен суд Делчево, па како сите судии се изземаат поради водени кривични постапки против нив и по супсидијарните обвиненија на овој тужител, по овие обвиненија се определува да постапува Основниот суд во Кочани. С.Д незадоволен од одлуките и на судиите од овој суд, продолжува да поднесува кривични пријави и против секој судија од овој основен суд кој постапувал по супсидијарно обвинение на овој тужител, најчесто за кривично дело „Злоупотреба на службената положба и овластување“. Во периодот од 2006 година па до денес овој супсидијарен тужител водел вкупно 11 постапки, само пред Основен суд Кочани, при што не се земани во предвид и постапките кои претходно ги водел пред Основен суд Делчево и Винаца, и понатаму продолжува со поднесување на кривични пријави и супсидијарни обвиненија иако до денес за истата работа не успеал во ниту една постапка како супсидијарен тужител.

Случај 3

Во последните две-три години во Основен суд Кочани забележителен е уште еден специфичен случај на водење на кривични постапки од страна на еден оштетен против повеќе обвинети а во врска со еден настан.

Оштетениот М.Ш водел постапка пред Инспекторатот за ветеринарство во врска со исплата на субвенции за одгледување на добиток а по повод еутаназија на дел од неговиот добиток кај кој било утврдено постоење на бруцелоза. Не задоволен од оваа постапка поднесува кривични пријави против сите службени лица кои на било кој начин учествувале во постапката, меѓу кои инспектори по ветеринарство, стручни лица и други вработени во инспекторатот а по отфрлањето на кривичните пријави од страна на Јавниот обвинител ја продолжува постапката со поднесување на супсидијарни обвиненија. Така во периодот 2011-2012 година истиот водел 6 постапки против исти лица за кривичните дела: „Несовесно работење во службата,, „Противзаконито вршење на претрес,, „Малтретирање во вршење на службата,, „Злоупотреба на службената положба и овластување,,. Бидејќи не успеал во ниту една од водените постапки, овој оштетен продолжува да поднесува кривични пријави и супсидијарни обвиненија и против јавни обвинители и судии кои постапувале во овие постапки и ваквата пракса ја продолжува и понатаму па и во 2013 година се заведени повеќе постапки кои се во тек.

Од анализата на овие податоци може да се заклучи дека во судската праксата не се ретки случаите кога институтот оштетениот како тужител во кривичната постапка бил злоупотребуван од страна на оштетениот на кој законот му дал можност да ја продолжи постапката по откажување на јавниот обвинител

Овие неколку примери јасно покажуваат дека оштетениот, иако веќе во неколку претходни постапки добил одлуки од каде јасно произлегува дека во врска со конкретниот настан не постои кривично дело, продолжува со шиканирање и малтретирање на определен круг на лица со поднесување на кривични пријави и супсидијарни обвиненија, менувајќи го само описот и кривичното дело за кое ги обвинува или кривичното дело. И не само тоа.

Оштетените во горе наведените примери во континуитет го прошируваат кругот на осомничени лица, па покрај осомничените од конкретниот настан „произведуваат“ нови постапки и против сите службени лица во обвинителството и судот од чии одлуки не се задоволни, и се создава еден магичен круг на кривични постапки за кој нема изглед дека во некое догледно време ќе завршат.

Ако на ова се надоврзе и фактот дека истите овие оштетени, скоро во секоја од постапките, незадоволни од исходот на истите, паралелно поднесуваат барања за иземања на судиите кои постапуваат во овие постапки и претставки за нивното работење, повеќе од јасно е колку некогаш оштетениот како тужител придонесува пред судот да се водат кривични постапки оптоварени со непотребни трошоци, неефикасност и неекономичност а однапред е јасен и исходот и нецелисходноста на ваквите постапки односно го злоупотребуваат правото да го продолжат гонењето по откажување на јавниот обвинител.

Апелациониот суд Штип, според неколку последни одлуки, има завземено став дека истражниот судија, пред да побара одлука од Кривичниот совет дека нема место за кривично гонење, задолжително треба да ги распраша осомничените. Ваквиот став значи дека сите овие лица против кои оштетениот злонамерно и тенденционално поднесува супсидијарни обвиненија, со години и без основ мора да бидат повикувани пред истражниот судија и постојано и постојано распрашувани за еден ист настан за кој веќе било утврдено дека не постои кривично дело.

Ваквиот став на Апелационен суд Штип претпоставува иста постапка и за секој обвинител или судија кој донел одлука дека нема место за водење на кривична постапка а оштетениот не е задоволен од ваквата одлука. Тоа значи дека, за да може истражниот судија да одлучи дека нема место за кривично гонење, или побара тоа да го направи Кривичниот совет, секој јавен обвинител или судија против кого оштетениот ќе поднесе супсидијарно барање за истрага само поради тоа што не е задоволен од одлуката на јавниот обвинител или судија, ќе мора да се појави пред истражниот судија и да дава одбрана зошто

донел таква одлука а во меѓувреме во евиденцијата на судот ќе се води како лице против кого се водат една или повеќе кривични постапки.

Бидејќи согласно одредбите од Законот за кривична постапка во делот на трошоците, кога кривичната постапка ќе се запре или кога обвинетиот ќе биде ослободен од обвинение или обвинението спрема него ќе биде одбиено, сите трошоци на постапката паѓаат на товар на Буџетот, во сите овие постапки, и покрај очигледната злоупотреба, оштетениот нема да претрпи никакви негативни последици. Меѓутоа штета сепак постои. Таа ќе падне на товар на Буџетот и секако „осомничените“ за кои некој „оштетен“ смета дека по секоја цена треба да бидат огласени за виновни и казнети, постојано да бидат и на листата на лица против кои се води кривична постапка.

8. ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕДЛОЗИ

Ако се има во предвид извршената анализа на новините на Законот за кривична постапка во споредба со досегашното решение на стариот закон, споредбата со ваквите решенија во законодавствата на другите земји, и посебно на оние од нашето непосредно опкружување, добиените резултати од извршеното истражување и неминовната потреба од запазување на меѓународните стандарди за правата на жртвата, може да се констатира следново:

Новиот Закон за кривична постапка навистина направи револуционерен потфат во однос на признавањето на правата на жртвата во кривичната постапка со јасно дефинирање и определување на правата на жртвата и оштетениот, што во значителна мера придонесува кон балансирање на интересите на жртвата кон оние интереси кои се гарантираат за обвинетиот.

Широката лепеза на права на жртвата како што се: правото да даде предлог за остварување на имотно-правното побарување, правото на полномошник, да укажува на факти и да предлага докази, да присуствува на доказното рочиште, главната расправа, доказната постапка и да се произнесе за имотно-правното побарување, по завршување на истрагата да ги разгледува списите и предметите кои служат како доказ, правото на жалба под услови предвидени со законот, да поднесе предлог и приватна тужба согласно одредбите од Кривичниот законик, да биде известен за непревземање или откажување на јавниот обвинител од кривично гонење, да изјави жалба до повисокиот јавен обвинител против одлуката на јавниот обвинител со која се откажува од кривично гонење, да побара враќање во поранешна состојба, да му се почитува правото на приватност и да учествува во постапката за медијација, се своевидна гаранција за остварување на правата и интересите на оштетениот и жртвата во кривичната постапка.

Меѓутоа, наспроти ваквата позитивна насока на Законот за кривична постапка, некои од новите решенија од друга страна даваат една сосема спротивна слика која покажува дека всушност овие решенија доведуваат до

намалување и стеснување на правото на оштетениот како тужител во кривичната постапка.

Во прилог на ова тврдење ќе наведам две вакви законски решенија:

- Напуштањето на супсидијарната тужба без да се обезбеди механизам на судска заштита на правото на оштетениот да приговара на одлуката на јавниот обвинител да се откаже од кривично гонење во судска постапка и
- Воведување на постапката за преговарање за вината на обвинетиот која потполно го исклучува учеството на жртвата во тие преговори помеѓу јавниот обвинител и оштетениот односно жртвата.

Имено, Законот за кривична постапка при дефинирањето на правата на жртвата како прво и основно право го предвидува правото на жртвата „да учествува во кривичната постапка како оштетен со приклучување на кривичното гонење или за остварување на имотно-правното побарување“.

Вака дефинираното право претпоставува активно учество на оштетениот во кривичната постапка со приклучување кон кривичниот прогон на страна на јавниот обвинител. Меѓутоа, наспроти ова новиот Закон за кривична постапка промовира една новина според која се напушта досегашната пракса на супсидијарна тужба која го гарантираше активното учество на оштетениот во постапката како коректив на постапувањето на јавниот обвинител.

Ваквото решение на законодавецот најверојатно е резултат на општите забелешки на експертите дека, овој институт во праксата многу малку се користи а и таму каде бил применет не функционирал ефикасно, па дека правото на приговор и жалба до непосредно повисокиот јавен обвинител ќе биде доволна гаранција за законитоста на одлуката на јавниот обвинител да се откаже од кривично гонење и поефикасно ќе го реши овој проблем.

Резултатите од извршеното истражување покажуваат дека во најголема мера се основани забелешките на експертите и дека во праксата навистина многу мал број на супсидијарни обвиненија добиле позитивна завршница и не ја оствариле својата цел, дури во голем број на случаи институтот супсидијарна

тужба бил злоупотребуван а со тоа дека напуштањето на супсидијарната тужба е оправдано решение.

Истите резултати меѓутоа покажуваат и дека, иако не често, сепак се случува да јавниот обвинител се откажал од кривично гонење иако не постоеле основи за тоа. Понекогаш од недоволно ангажирање на обвинителот за испитување на сите факти, околности и докази, понекогаш можеби и со тенденциозно искористување на своите овластувања, јавниот обвинител се откажал од кривично гонење но продолжувањето на постапката од страна на оштетениот довело до сосема спротивна одлука на судот од онаа на обвинителот.

Од друга страна, онака како што сега е регулирано ова прашање, наметнува една поинаква дилема која ја доведува под сомнение реалната можност оштетениот да ги оствари своите интереси во кривичната постапка.

Имено, напуштањето на супсидијарната тужба може да доведе до една несигурност во понатамошното постапување на јавниот обвинител па така, иако повисокиот јавен обвинител одлучил во полза на оштетениот кој се жалел поради откажувањето на јавниот обвинител, во понатамошната постапка оштетениот да остане сосема сам, препуштен на својата способност да обезбедува докази и слично, поради пасивниот однос на јавниот обвинител кој веќе јасно го искажал своето мислење и намерата за откажување. Прашање е, колку јавниот обвинител ќе биде мотивиран да постапува понатаму во прилог на водење на кривична постапка кога веќе еднаш бил убеден дека нема случај.

Инаку, напуштањето на супсидијарната тужба, во согласност со новиот концепт на кривичната постапка сметам дека и не би претставувало некој поголем дисбаланс на правата на оштетениот во кривичната постапка доколку законодавецот не отишол во една друга крајност: да се укине судската контрола врз откажувањето на обвинителството да гони во одреден случај.

Одлуката да се укине супсидијарната тужба без притоа да се обезбеди судска заштита претставува сериозно нарушување на едно доста значајно право на жртвата што се однесува на нејзиното активно учество во постапката.

Според современата виктимолошка наука некои од основните права на жртвата како што се: правото на заштита, правото на компензација, правото на утврдување на вистината, правото на активно учество во постапката и остварување на оштета од кривично дело, се остварливи само со гаранција за активни учество на жртвата во кривичната постапка и во постапка во која е обезбедена судска контрола.

Не може да се прифати дека правата на жртвата можат да се гарантираат само со набројување и дефинирање на истите во едно поглавје на Законот за кривична постапка. Правата на жртвата се нешто повеќе од едно просто набројување и дефинирање, тие треба да бидат определени, дефинирани и гарантирани во секоја фаза од постапката, почнувајќи од предистражната постапка, истрагата, главниот претрес, одлучувањето и постапката по правни лекови.

Наспроти ова, Законот за кривична постапка од една страна се труди правата на жртвата да ги направи подефинирани а од друга страна им одзема едно толку значајно и за нив круцијално право кое традиционално се применувало со години наназад.

Она што како предлог може да произлезе од овие мои заклучоци е дека сепак треба да се размисли дали решавањето на неефикасноста и злоупотребата на супсидијарната тужба не треба да се бара во некои други алтернативни решенија кои ќе ги отстранат сите недостатоци на досегашното решение но со тоа нема да ја загрозат положбата на оштетениот и жртвата во остварувањето на нивните интереси во кривичната постапка.

Во таа насока мислам дека вреди да се размисли за неколку можни решенија:

-Доколку се остане на решението за укинување на супсидијарната тужба, би било пожелно, по одлуката на повисокиот јавен обвинител дека јавниот обвинител не треба да се откаже од кривичното гонење туку ќе треба да ја продолжи постапката, предметот да се распореди кај друг јавен обвинител кој со оштетениот ќе воспостави нов однос заснован на взаемна доверба и помош. Не може да се очекува дека јавниот обвинител кој веќе еднаш застанал на

становиштето дека нема место за кривично гонење ќе може едноставно да го промени своето мислење и целосно да се посвети на докажување на спротивното.

- Да се обезбеди судска контрола над одлуката на јавниот обвинител да се откаже од кривично гонење ако не во преткривичната постапка и истрагата барем во постапката по одобрување на обвинителниот акт.

Примерот на ЗКП На Р.Србија може да се примени и во нашиот закон па така ако јавниот обвинител се откаже од кривичното гонење по потврдување на обвинителниот акт од страна на судијата односно советот за испитување на обвинителниот акт, повисокиот јавен обвинител ја потврди ваквата одлука, оштетениот да има право на жалба до судијата односно советот за испитување на обвинителниот акт. Со ова ќе се обезбеди судска контрола на евентуално незаконито постапување на јавниот обвинител.

- Да се воведат инструменти со кој ќе може да се отстрани или барем сведе на минимум неефикасноста и злоупотребата на институтот оштетен како тужител или овластен подносител на предлог за кривично гонење, преку примерот на Англиското право, преку интервенција во делот од одредбите кои се однесуваат на трошоците во постапката. Сметам дека најголем дел во досегашната пракса овој институт беше злоупотребуван од страна на оштетениот како тужител на местото на јавниот обвинител токму поради неадекватното решение на законот во делот на трошоците на постапката. Имено, како и во постапките каде јавниот обвинител постапува како овластен тужител, и во постапките каде оштетениот го превземаше гонењето како супсидијарен тужител, кога оштетениот ќе се откаже од гонењето или обвинетиот ќе биде ослободен од обвинението застапувано од супсидијарниот тужител, трошоците паѓаат на товар на буџетските средства. Оштетениот знаејќи дека нема да сноси никакви трошоци во постапката, без оглед дали ќе успее или не во истата, и дека истите ќе паднат на товар на државата, многу лесно се определува да води постапка иако е напълно свесен дека нема да успее во истата.

Сметам дека измена во делот на трошоците, каде ќе се определи дека во случај на откажување на оштетениот од предлогот за кривично гонење, како

и трошоците по жалба на оштетениот против одлуката на јавниот обвинител од кривично гонење, оштетениот ќе биде должен да ги надомести сите трошоци на постапката, ќе придонесе кон отстранување или барем значително намалување на злоупотребата на одлуката на оштетениот да поднесува предлог за кривично гонење или да поднесе жалба против одлуката на јавниот обвинител да се откаже од гонењето.

9. КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

1. Академија за судии и јавни обвинители на Р.Македонија, Меѓународни документи за независно судство. Скопје, 2010 год.
2. Б.Петрич, Приручник о примени закона о кривичном поступку, НИО „Пословна политика,, Београд, 1985 год.
3. Б.Секуловски, Улогата на жртвата во предкривичната постапка, Здружение на кривично право и криминалистика, Охрид, 2000 год.
4. Б.Арифџи, Дали напуштањето на супсидијарното тужење го загрозува правото на жртвата на активно учество во кривичната постапката, Зборник на трудови во чест на проф.Никола Матовски, Правен факултет „Јустинијан први,, Скопје 2012 год..
5. B.Pavicevic, Dusevic&Krsovnik, Komentar zakona o krivicnom postupku Hrvatske, Rieka, juli 2011 god.
6. B.Cejovic, Krivicno pravo u sudskoj praksi, Beograd, 1986 god.
7. Д.Тумановски, Независно судство во функција на заштита на слободата и правата на човекот, статија ДГУП Софија, Македонска ревија за казнено право бр.1/2007, Скопје, 2007 год.
8. E.Ivicevic Karas, Nacelo jednakosti oruzja kao konstitutivni element prava na pravicni kazneni postupak iz clana 6 Europske Konvencije za zastitu ljudskih prava I temelnih sloboda
9. Ergec, R., Protection europeenne et international des droits de l'homme, Bruylant, Bruxelles, 2004 god.
10. Г.Бужаровска, Н.Матовски, Г.Калајџиев, Казнено процесно право-второ изменето и дополнето издание „Академик,, Скопје, 2011 год.
11. Г.Бужаровска, Б.Мисовски, „Забрзување и поедноставување на кривичната постапка,, компаративно истражување, Правен факултет Скопје, 2007 год.
12. Г.Бужаровска, Г.Калајџиев. Спогудување за вина – Прирачник за практичари, Скопје, декември 2010 год.

- 13.Г.Кајзер, Криминологија, 496-497
- 14.G.Stanojic, Aktuelna sudska praksa iz krivicnog materijalnog prava, Beograd, 2011 god.
- 15.G.Tomasevic, M.Pajcic, Subjekti u kaznenom postupku: pravni položaj zrtve i oštećenika u novom Hrvatskom kaznenom postupku, Izvorni znanstveni rad, Zagreb, listopad 2008 god.
- 16.International Criminal Justice Review, Prosecutorial discretion and plea bargaining in the united states, France, Germany and Italy a comparative perspective, College of Health and Human Sciences Georgia State University, volume 12, 2002
- 17.Ј.Проевски, М.Крцковски, Закон за кривична постапка, објаснување, коментар, судска практика, „Академик,, Скопје, 1997 год.
- 18.Krapac.D., Engleski kazneni postupak, Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb, 1995 god.
- 19.L.Tribe, American Constitutional Law, Second Ed., West Publ., New York, 1988, 503
- 20.M. Skulic, Pogresna koncepcija nacrt Zakona o krivicnom postupku, Pravni fakultet Beograd, 15 decembar 2010 god.
- 21.Н.Матовски, П.Марина, Кривична постапка, Белград, 1972 год.
- 22.Nikolik-Ristanovik, V.Kopik, S.(2006) Položaj zrtve u Srbiji Temida br.1 str.72 i 73
- 23.О.Бачановиќ, Новини во положбата на оштетениот во кривичната постапка и истрага, Ревиија за казнено право и криминологија бр.2/2007 Охрид, 27-29 септември 2007 год.
- 24.О.Бачановиќ, Правата на оштетениот во предкривичната постапка и истрага, Здружение на кривично право и криминалистика, Охрид, ноември 2000 год.
- 25.О.Бачановиќ, Д.Батиќ, С.Мирчева, В.Стојковска, Ж.Просароски, Малолетничка правда – компаративна анализа на системите за малолетничка

правда и полициско постапувае со малолетници, Факултет за безбедност Скопје

26.П.Марина, Теорија на кривичната постапка, Скопје 1958 год.

27.П.Марина, Коментар на законот за кривична постапка, Скопје 1978 год.

28.П.Марина, Оштетениот како субјект во кривичната постапка, „Правна мисла,, Скопје 1980 год.

29.П.Марина, „Теорија на кривичната постапка,, 1959 год.

R.Summers, Evaluating and Improving Legal Procedure: A Plea for Process Values, 60 Cornell Law Review, 1974,3

30.СБажатович, Нови закон о кривичном поступку Републике Србије и тужилачки концепт истраге,

31..S.Vukovic. Komentar krivichnog zakonika, Beograd,

2009 god.

32.Т.Василевич, Систем кривичног процесног права СФРЈ, Савремена администрација, Београд, 1981 год.

33.Т.Васеливеч, М.Грубич, Коментар закона о кривичном поступку,, друго издање, „Савремена администрација,, Београд, 1982 год.

34.Т.Витларов, „За некои прашања во врска со концепцијата за реформи на кривичнопроцесниот систем на РМ,, Адвокатура бр.15, Скопје, декември 2004 год.

35.Trechsel, S.,Human Rights in Criminal Proceedings, Oxford University Pres, 2005 god.

36.Зборник во чест на Панта Марина, Правен факултет „Јустинијан први,, Скопје, 2007 год.

37.Z.Separovic, Viktimologija-studije o zrtvama, Zagreb, 1985

- 38.Zupancic, B.M., kazneni postupak I njegove funkcije u drzavi izvornog liberalizma, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo u praksi, Zagreb, vol.2, 2/1995
- 39.C.Prodanovic, Ostecenik u postupanju organa otkrivanja I gonjenja krivicnih dela koje se gone po privatnoj tuzbi, „Nasa zakonitost,, Zagreb, 5-6/1985 god.
40. Zakon o novcanoj naknadi zrtvama krivicnih dela R.Hrvatske (Nacione novine 80/2008, 27/2011)
- 41..Zakon o zastiti osoba sa dusevnim smetnjama (Nacione novine 111/1997, 27/1998, 128/1999, 79/2002)
- 42.Закон за кривичната постапка (Сл.весник на Р.М бр.15 од 3 април 1997 год.)
- 43.Закон за кривична постапка на Р.Македонија- пречистен текст (Сл.весник на РМ бр.38/05 7 март 2005 год.)
- 44.Закон за именување и дополнување на Законот за кривична постапка на Р.Македонија (Сл.весник на РМ бр.74/04 22.10.2004 год.)
- 45.Закон за малолетничка правда (Сл.весник на Р.Македонија бр.87?2007 12 јули 2007 год.)
- 46.Zakon o krivicnom postupku R.Hrvatske 2011
- 47.Zakon o krivici;nom postupku R.Srbije 2011
- 48.[Http://www.echr.coe.int/echr](http://www.echr.coe.int/echr), Европски суд за човекови права
- 49..<https://web.lexis.com>, U.S.Const,amend. 5; 14&(treba rimski broevi)
1.Silver,J.S., Equality of Arms and Adversarial Process: A New Constitutional Right, Wiskonsin Law Review 1007, July/August 1990
- 50.[http://www.human rights.coe.int](http://www.human%20rights.coe.int). Naula Mole I Kristina Harby, Правото на правично судење – Водич за имплементација на член 6 од Европската конвенција за човековите права „Прирачник за човекови права“, бр.3, преведено од македонско здружение на млади правници,
- 51.www.imor.org.mk Европска конвенција за човекови права